

ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

(ΕΛΙΑΜΕΠ 2005)

12.

**ΠΕΡΙΓΡΑΦΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΧΟΛΕΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

Γιώργος Παγουλάτος
Επίκουρος Καθηγητής, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Δημήτρης Μπουρίκος
Υπ. Διδάκτορας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αθήνα

Ιούνιος 2006

Περίληψη

Η αλματώδης ανάπτυξη των οικονομικών επιστημών και επιστημών διοίκησης επιχειρήσεων (στο εξής: οικονομικών και διοικητικών επιστημών) στην Ελλάδα τα τελευταία δεκαπέντε κυρίως χρόνια αντανακλάται στην αύξηση των σχετικών πανεπιστημιακών τμημάτων και φαίνεται να συμβαδίζει με τις διεθνείς εξελίξεις στο επιστημονικό αυτό πεδίο (λειτουργική εξειδίκευση, διεπιστημονικός προσανατολισμός).

Η δημιουργία των νέων τμημάτων ευνοείται από τις εξελίξεις σε επιμέρους κλάδους της ελληνικής οικονομίας (π.χ. ραγδαία ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος μετά το 1990) και (όπως και σε άλλα γνωστικά αντικείμενα) από την πολιτική χρήση της δημιουργίας πανεπιστημιακών σχολών ως εργαλείο περιφερειακής πολιτικής. Διαπιστώνεται σημαντικός δυναμισμός και διάθεση προσαρμογής των σπουδών διοίκησης επιχειρήσεων (και κατά δεύτερο λόγο των οικονομικών) προς τις ταχέως μεταβαλλόμενες συνθήκες και ανάγκες της αγοράς, με την τελευταία να συντελεί καθοριστικά στην ανάδειξη νέων επιστημονικών ειδικοτήτων και ίδρυση αντίστοιχων πανεπιστημιακών τμημάτων.

Επιμέρους στοιχεία για βασικά χαρακτηριστικά των σχολών οικονομίας και διοίκησης δύνανται να καταδείξουν ορισμένα προβλήματα στην ποιότητα και την αποτελεσματικότητα των παρεχομένων σπουδών. Καταγράφονται σημαντικές ελλείψεις διδακτικού και διοικητικού προσωπικού, δυσμενής αναλογία μελών Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού (ΔΕΠ) / φοιτητών και υψηλά ποσοστά ανενεργών φοιτητών. Ωστόσο, η σύγκριση των οικονομικών σχολών με τα υπόλοιπα πανεπιστήμια τις ευνοεί, ενώ η συμπερίληψη παραγόντων όπως η γεωγραφική συγκέντρωση και το μικρό μέγεθος των οικονομικών πανεπιστημίων (Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς) σε συνδυασμό με την ευχέρεια χρήσης βοηθητικού

προσωπικού αμειβόμενου από ερευνητικά προγράμματα αντισταθμίζουν τις αρχικά καταγραφόμενες αρνητικές οικονομίες.

Η ανάλυση των υπαρχόντων στοιχείων για το επαγγελματικό και εκπαιδευτικό προφίλ των οικογενειών των φοιτητών οικονομικών και διοικητικών επιστημών μάλλον δείχνει την κυριαρχία μεσαίων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων στις οικονομικές σπουδές ως διέξοδο επαγγελματικής αποκατάστασης και κοινωνικής κινητικότητας).

Τα προγράμματα σπουδών σε γενικές γραμμές χαρακτηρίζονται από ισορροπία μεταξύ στέρεων επιστημονικών βάσεων (κορμού) και δυνατότητας επιλογών και κατευθύνσεων, ακολουθούν δε έναν μάλλον βραδύ ρυθμό εμπλουτισμού τους με νέα αντικείμενα. Ορισμένα τμήματα (όπως στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών) συνιστούν νησίδες ποιότητας λειτουργώντας με διεθνώς ανταγωνιστικά δεδομένα τόσο στον τομέα της οργάνωσης των σπουδών όσο κυρίως στις διεθνείς ερευνητικές επιδόσεις και δημοσιεύσεις των μελών ΔΕΠ.

Περιεχόμενα

Περίληψη	2
Κατάλογος Πινάκων	5
Κατάλογος Διαγράμματος.....	6
1. Εισαγωγή.....	7
2. Ίδρυση και ανάπτυξη των οικονομικών σχολών	9
3. Εισακτέοι φοιτητές και προτιμήσεις τμημάτων.....	21
3.1. Εισακτέοι φοιτητές: εξέλιξη αριθμού τους και απορρόφηση ανά τμήμα, 1998-2006.....	22
3.2. Προτιμήσεις υποψηφίων φοιτητών για τα τμήματα οικονομίας και διοίκησης.....	28
4. Μέλη ΔΕΠ και διοικητικό προσωπικό: οργανικές θέσεις και ελλείψεις.....	38
5. Μέλη ΔΕΠ: κατανομή κατά φύλο	47
6. Μέλη ΔΕΠ: κατανομή κατά βαθμίδα και προέλευση διδακτορικού τίτλου.....	54
6.1. Μέλη ΔΕΠ ανά βαθμίδα	55
6.2. Μέλη ΔΕΠ ανά χώρα απόκτησης διδακτορικού διπλώματος.....	62
7. Ενεργοί και μη ενεργοί (οιονεί επί πτυχίω) φοιτητές	73
8. Αναλογία μελών ΔΕΠ και φοιτητών	84
9. Κοινωνική προέλευση των φοιτητών οικονομικών και διοικητικών επιστημών: επάγγελμα πατέρα και εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	90
9.1. Επάγγελμα πατέρα	91
9.2. Εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων.....	95
10. Περιεχόμενο σπουδών και εκπαιδευτική διαδικασία	101
11. Ερευνητική δραστηριότητα των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης	112
12. Συμπεράσματα	129
13. Βασικές προτάσεις πολιτικής.....	134
Βιβλιογραφία	139
Διευθύνσεις διαδικτύου	141

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2.1. Τμήματα Οικονομίας & Διοίκησης.....	11
Πίνακας 3.1. Εξέλιξη του αριθμού των εισακτέων στα Τμήματα Οικονομίας & Διοίκησης, 1998-2005.....	24
Πίνακας 3.2.....	32
Πρώτες προτιμήσεις και βάσεις εισαγωγής ανά τμήμα Οικονομίας και Διοίκησης (στοιχεία 2004)	32
Πίνακας 4.1. Οργανικές ελλείψεις μελών ΔΕΠ σε επιλεγμένα Πανεπιστήμια (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)	41
Πίνακας 4.2. Οργανικές ελλείψεις διοικητικού προσωπικού σε επιλεγμένα Πανεπιστήμια (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)	43
Πίνακας 5.1. Κατανομή μελών ΔΕΠ ανά φύλο σε τμήματα Οικονομίας και Διοίκησης (ποσοστό % του συνόλου για το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005).....	49
Πίνακας 6.1. Συμμετοχή της βαθμίδας των καθηγητών στο σύνολο των μελών ΔΕΠ: Τμήματα Οικονομίας και Διοίκησης (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005).....	60
Πίνακας 6.2.....	65
Μέλη ΔΕΠ τμημάτων οικονομίας και διοίκησης ανά χώρα εκπόνησης διατριβής.....	65
Πίνακας 6.3. Μέλη ΔΕΠ με διδακτορικό στο ίδιο πανεπιστήμιο ή και τμήμα	67
Πίνακας 6.4. Μέλη ΔΕΠ με διδακτορικό στο Ην. Βασίλειο, τη Β. Αμερική (ΗΠΑ και Καναδάς) και στη Γαλλία	68
Πίνακας 7.1. ΑΕΙ: Εγγεγραμμένοι, ενεργοί και οιονεί επί πτυχίω φοιτητές (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)	78
Πίνακας 7.2. Τμήματα οικονομίας και διοίκησης: Εγγεγραμμένοι φοιτητές και οιονεί επί πτυχίω φοιτητές (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)	81
Πίνακας 8.1.. Αναλογία μελών ΔΕΠ και φοιτητών στα κλασικά οικονομικά πανεπιστήμια ανά τμήμα (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)	87
Πίνακας 9.1.. Κατανομή φοιτητών Τμημάτων Νομικής, Οικονομικής και Πολιτικής Επιστήμης ανά επάγγελμα πατέρα (ακαδημαϊκό έτος 1998-1999)	94
Πίνακας 9.2. Κατανομή φοιτητών Τμημάτων Νομικής, Οικονομικής και Πολιτικής Επιστήμης ανά εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα (ακαδημαϊκό έτος 1998-1999)...	97
Πίνακας 9.3.. Κατανομή φοιτητών Τμημάτων Νομικής, Οικονομικής και Πολιτικής Επιστήμης ανά εκπαιδευτικό επίπεδο μητέρας (ακαδημ. Έτος 1998-1999)	98
Πίνακας 11.1. Τμήματα οικονομίας και διοίκησης ΟΠΑ: Ερευνητικά εργαστήρια .	121

Κατάλογος Διαγράμματος

Διάγραμμα 2.1. Ιστορική εξέλιξη των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης (1928-2004)	14
Διάγραμμα 3.1. Αριθμός εισακτέων στα τμήματα οικονομίας & διοίκησης, 1998-2006	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
Διάγραμμα 4.1. Ποσοστό μη κάλυψης οργανικών θέσεων μελών ΔΕΠ	42
Διάγραμμα 4.2. Ποσοστό μη κάλυψης των οργανικών θέσεων διοικητικού προσωπικού	44
Διάγραμμα 5.1. Τμήματα οικονομικών επιστημών: Ποσοστό (%) των γυναικών στο σύνολο των μελών ΔΕΠ	51
Διάγραμμα 6.1. Η πυραμίδα των μελών ΔΕΠ σε 31 τμήματα οικονομίας και διοίκησης (σε σύνολο 34 τμημάτων)	57
Διάγραμμα 6.2. Η πυραμίδα των μελών ΔΕΠ σε 31 τμήματα οικονομίας και διοίκησης: Άνδρες	58
Διάγραμμα 6.3. Πυραμίδα μελών ΔΕΠ σε 31 τμήματα οικονομίας και διοίκησης: Γυναίκες	59
Διάγραμμα 7.1. Σύνολο ΑΕΙ: Ενεργοί και οιονεί επί πτυχίω φοιτητές (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)	75
Διάγραμμα 7.2. ΑΕΙ: Οιονεί επί πτυχίω φοιτητές* ως % των εγγεγραμμένων, 2004/2005	79

1.Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία για τις πανεπιστημιακές σχολές οικονομίας και διοίκησης στην Ελλάδα αποσκοπεί στην παρουσίαση της σημερινής κατάστασης των εξεταζόμενων τμημάτων στη βάση συγκεκριμένων κριτηρίων και μεταβλητών. Τα παρουσιαζόμενα στοιχεία αντλήθηκαν στη βάση ποικίλων μεθοδολογιών και δραστηριοτήτων: βιβλιογραφική έρευνα, επιτόπια έρευνα σε τμήματα, γραμματείες, βιβλιοθήκες και εργαστήρια τμημάτων, επιτόπιες επισκέψεις σε ερευνητικούς φορείς, συνεντεύξεις με μέλη ΔΕΠ και συγκέντρωση αρκετών πορισμάτων αξιολογήσεων και αποτιμήσεων εκπαιδευτικού έργου των εν λόγω τμημάτων. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται στοιχεία και δεδομένα (βλ. επιμέρους ομότιτλα κεφάλαια) για την ιστορική εξέλιξη και ανάπτυξη των σχολών οικονομίας και διοίκησης (κεφάλαιο 2), την εξέλιξη και κατανομή των εισαγόμενων φοιτητών και τις προτιμήσεις τους για συγκεκριμένα τμήματα (κεφάλαιο 3), τις οργανικές θέσεις και τα κενά κάλυψης αυτών για το διδακτικό και διοικητικό προσωπικό (κεφάλαιο 4), την κατανομή των μελών ΔΕΠ ανά φύλο (κεφάλαιο 5) και ανά βαθμίδα και χώρα απόκτησης διδακτορικού (κεφάλαιο 6), την κατανομή των φοιτητών σε ενεργούς και μη ενεργούς (κεφάλαιο 7), την αναλογία φοιτητών και φοιτητών (κεφάλαιο 8), την κοινωνική προέλευση των φοιτητών οικονομίας και διοίκησης (κεφάλαιο 9), το περιεχόμενο σπουδών και τις εκπαιδευτικές μεθόδους (κεφάλαιο 10), την ερευνητική δραστηριότητα (κεφάλαιο 11). Τέλος, παρατίθενται τα βασικά συμπεράσματα (κεφάλαιο 12) και κάποιες βασικές προτάσεις πολιτικής (κεφάλαιο 13).

2. Ίδρυση και ανάπτυξη των οικονομικών σχολών

Τα τμήματα οικονομικών σπουδών και σπουδών διοίκησης επιχειρήσεων (economics and business schools) [στο εξής για συντομία: σχολές /τμήματα οικονομίας και διοίκησης] στην Ελλάδα προέκυψαν μέσα από διαδοχικά εξελικτικά στάδια (βλ. Πίνακα 2.1 και διάγραμμα 2.1 στις επόμενες σελίδες). Σήμερα, καταγράφονται 34 τμήματα οικονομίας και διοίκησης¹. Τα 34 αυτά τμήματα δύνανται να διακριθούν σε δύο μεγάλες ομάδες: Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει 19 τμήματα οικονομικών επιστημών και συναφών αντικειμένων (λογιστικής, στατιστικής, χρηματοοικονομικής), ενώ η δεύτερη ομάδα αποτελείται από 15 τμήματα διοίκησης επιχειρήσεων και συναφών αντικειμένων (λογιστικής, ναυτιλιακές σπουδές, διοίκηση αγροτικών εκμεταλλεύσεων, διοίκηση λειτουργιών και τεχνολογίας).

Στο πρώτο στάδιο εξέλιξης συναντούμε μόνο «κλασικά» τμήματα οικονομικών επιστημών και διοίκησης επιχειρήσεων, τα παλαιότερα των οποίων ιδρύθηκαν (ενίοτε όχι ως αυτοτελή τμήματα αλλά ως επιμέρους κατευθύνσεις) στις δεκαετίες του 1920 (Νομική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ΑΣΟΕΕ²/ΟΠΑ) και του 1930 (ΑΒΣΠ³/ Πανεπιστήμιο Πειραιά). Στα μεν πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης (ΕΚΠΑ και ΑΠΘ αντίστοιχα), οι οικονομικές σπουδές θεραπεύονται αρχικά στο γενικότερο πλαίσιο των νομικών και πολιτικών επιστημών, ενώ στις ΑΣΟΕΕ και ΑΒΣΠ παρέχονται ως διακριτή επιλογή αντικειμένου σπουδών προκειμένου να εκπαιδευτούν μελλοντικά στελέχη του εμπορίου και της βιομηχανίας. Οι δύο τελευταίες σχολές είναι και οι πρώτες που

¹ Το τμήμα Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου περιλαμβάνεται στον κατάλογο των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης λόγω του γεγονότος ότι οι απόφοιτοί του δύνανται να γίνουν μέλη του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδας, και ως εκ τούτου να ασκήσουν το οικονομολογικό επάγγελμα. Ωστόσο, τμήματα με πρόδηλο σχετικό τίτλο όπως το τμήμα αγροτικής οικονομίας και ανάπτυξης δεν περιλαμβάνονται στην παρούσα καταγραφή και ανάλυση δεδομένου ότι δεν «παράγουν» οικονομολόγους αλλά ειδικότητες όπως γεωπόνους με οικονομική παιδεία και κατάρτιση.

² Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών.

³ Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς.

παρέχουν ως αντικείμενο σπουδών τη διοίκηση επιχειρήσεων. Μέχρι και τη δεκαετία του 1970, με σποραδικές εξαιρέσεις, η κατάσταση παραμένει περίπου αμετάβλητη. Σημειώνεται μόνο η προσθήκη (στο πλευρό της Οικονομικής Επιστήμης και Διοίκησης Επιχειρήσεων) των Τμημάτων Στατιστικής & Ασφαλιστικής και Στατιστικής & Πληροφορικής (το 1977 στην ΑΒΣΠ και το 1984 στην ΑΣΟΕΕ αντιστοίχως).

Πίνακας 2.1. Τμήματα Οικονομίας & Διοίκησης

ΑΕΙ ⁴	Τμήματα	Έδρα	Έτος ίδρυσης	Προπτυχιακοί φοιτητές (2004-2005)	Μεταπτυχιακοί φοιτητές (2004-2005)
ΟΠΑ ⁵	Οικονομικών Επιστημών	Αθήνα	1984 (1920)	2942	142
	Οργάνωσης & Διοίκησης Επιχειρήσεων	Αθήνα	1984 (1920)	6064	132/283*
	Στατιστικής	Αθήνα	1984	603	184
	Διεθνών & Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών	Αθήνα	1989	1010	60
	Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής	Αθήνα	1989	1250	106
	Διοικητικής Επιστήμης & Τεχνολογίας	Αθήνα	1989	792	192/272*
	Μάρκετινγκ & Επικοινωνίας	Αθήνα	1992	883	138/369*
ΕΚΠΑ ⁶	Οικονομικών Επιστημών	Αθήνα	1972 (1926)	11772	86
ΑΠΘ ⁷	Οικονομικών Επιστημών	Θεσσαλονίκη	1928	7397	15

⁴ Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Πανεπιστήμια).

⁵ Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (πρώην ΑΣΟΕΕ).

⁶ Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

⁷ Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Πειραιά ⁸	Οικονομικών Επιστημών	Πειραιάς	1938	4214	36
	Διοίκησης Επιχειρήσεων	Πειραιάς	1938	6573	545
	Στατιστικής & Ασφαλιστικής	Πειραιάς	1977	2219	101
	Ναυτιλιακών Σπουδών	Πειραιάς	1989	1563	181
	Βιομηχανικής Διοίκησης & Τεχνολογίας	Πειραιάς	1989	767	468
	Χρηματοοικονομικής & Τραπεζικής Διοικητικής	Πειραιάς	1990	1138	214
Μακεδονίας ⁹	Οικονομικών Επιστημών	Θεσσαλονίκη	1957	4837	71
	Οργάνωσης & Διοίκησης Επιχειρήσεων	Θεσσαλονίκη	1957	4474	394
	Διεθνών & Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών	Θεσσαλονίκη	1990	853	35
	Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής	Θεσσαλονίκη	1990	1018	35
	Μάρκετινγκ & Διοίκησης Λειτουργιών	Θεσσαλονίκη	2004	63	0
	Διοίκησης Τεχνολογιών	Νάουσα	2004	65	0
Πάντειο	Δημόσιας Διοίκησης	Αθήνα	1984	3090	191
	Οικονομικής Περιφερειακής Ανάπτυξης	Αθήνα	1989	2414	229
Πατρών	Οικονομικών Επιστημών	Πάτρα	1985	1176	57

⁸ Πρώην Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς (ΑΒΣΠ).

⁹ Πρώην Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης (ΑΒΣΘ).

	Διοίκησης Επιχειρήσεων	Πάτρα	1999	717	101
Αιγαίου	Διοίκησης Επιχειρήσεων	Χίος	1985	844	199
	Ναυτιλίας & Επιχειρηματικών Υπηρεσιών	Χίος	1998	242	47
Κρήτης	Οικονομικών Επιστημών	Ηράκλειο	1987	840	19
Ιωαννίνων	Οικονομικών Επιστημών	Ιωάννινα	1998	574	15
	Διοίκησης επιχειρήσεων αγροτικών προϊόντων και τροφίμων	Αγρίνιο	1998	375	48
ΔΠΘ ¹⁰	Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων & Ανάπτυξης	Κομοτηνή	1999	734	22
Θεσσαλίας	Οικονομικών Επιστημών	Βόλος	1999	417	25
Πελοποννήσου	Οικονομικών Επιστημών	Τρίπολη	2003	93	0
Στερεάς Ελλάδας	Οικονομικής Περιφερειακής Ανάπτυξης	Λιβαδειά	2003	60	0

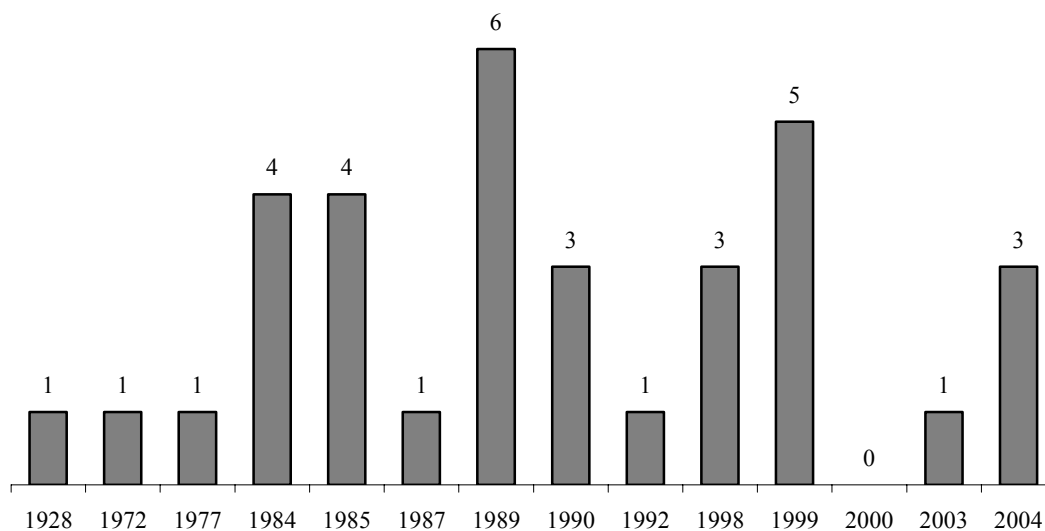
*Συμπεριλαμβανομένων των δια-τμηματικών μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών στα οποία συμμετέχει το Τμήμα

Σημείωση: Οι χρονολογίες εντός παρενθέσεως αφορούν την αρχική ίδρυση και λειτουργία των τμημάτων ως απλών κατευθύνσεων σε μία ενιαία σχολή (πριν ακόμα μετατραπούν σε πανεπιστήμια)

Πηγή: ΥΠΕΠΘ, *Ιστοσελίδες Τμημάτων ΑΕΙ και Επιτόπια έρευνα ομάδας ΕΛΙΑΜΕΠ στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθήνας (Νοέμβριος 2005)*

¹⁰ Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Διάγραμμα 2.1. Ιστορική εξέλιξη των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης (1928-2004)

Πηγή: Ιστοσελίδες τμημάτων, οδηγοί σπουδών και ΥΠΕΠΘ

Η μεγάλη «έκρηξη» των οικονομικών σπουδών και σπουδών διοίκησης επιχειρήσεων συντελείται κατά τις δεκαετίες του 1980 και του 1990. Το κυριότερο χαρακτηριστικό αυτού του πρόσφατου σταδίου ανάπτυξης είναι πια η λειτουργική εξειδίκευση και διαφοροποίηση των αντικειμένων σπουδών, που παρακολουθεί (με μια υστέρηση) τις επιστημονικές εξελίξεις διεθνώς. Και βέβαια, σε γενικότερο επίπεδο, ο πολλαπλασιασμός των συναφών τμημάτων λόγω και της ίδρυσης νέων περιφερειακών πανεπιστημίων.

Κατά την τελευταία δεκαετία (1990-2005) ιδρύονται τμήματα που θεραπεύουν ειδικότερα προσδιορισμένα αντικείμενα τόσο στο πεδίο της οικονομικής επιστήμης (οικονομική περιφερειακής ανάπτυξης, διεθνείς και ευρωπαϊκές οικονομικές σπουδές, διεθνείς οικονομικές σχέσεις και ανάπτυξη), όσο και επιμέρους

κλάδους στο ευρύτερο πεδίο της διοίκησης επιχειρήσεων (μάρκετινγκ και επικοινωνία, ναυτιλία και επιχειρηματικές υπηρεσίες, χρηματοοικονομική και τραπεζική διοίκηση).

Ορατός σε αυξανόμενο αριθμό τμημάτων είναι, κατά το μάλλον ή ήττον, ο διεπιστημονικός προσανατολισμός. Εμφανείς είναι επίσης δύο ακόμα επιμέρους παράλληλες τάσεις:

(α) η εξειδικευμένη αυτοτελής ανάπτυξη των χρηματοοικονομικών, που ακολουθεί τη ραγδαία εξέλιξη του χρηματοπιστωτικού κλάδου κατά τη δεκαετία του 1990 (τμήματα λογιστικής και χρηματοοικονομικής, χρηματοοικονομικής και τραπεζικής διοικητικής), και

(β) η τάση δημιουργίας διεπιστημονικών τμημάτων, στο μεταίχμιο της διοίκησης επιχειρήσεων και των νέων τεχνολογιών (διοίκηση τεχνολογιών, βιομηχανική διοίκηση και τεχνολογία, διοικητική επιστήμη και τεχνολογία, μηχανικών οικονομίας και διοίκησης, κλπ).

Διαπιστώνεται επομένως σημαντικός δυναμισμός και διάθεση προσαρμογής των σπουδών διοίκησης επιχειρήσεων προς τις ταχέως μεταβαλλόμενες συνθήκες και ανάγκες της αγοράς, με την τελευταία να συντελεί καθοριστικά στην ανάδειξη νέων επιστημονικών ειδικοτήτων και ίδρυση αντίστοιχων πανεπιστημιακών τμημάτων. Αυτό ισχύει σε σχετικά μικρότερο βαθμό για τις οικονομικές σπουδές, που όμως παρακολουθούν κι αυτές την διεθνή τάση της επιστημονικής εξειδίκευσης.

Τέλος, οφείλουμε να επισημάνουμε την ολοένα και μεγαλύτερη γεωγραφική διασπορά των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης στον ελλαδικό χώρο. Η εξέλιξη αυτή σχετίζεται έντονα με τη «χρήση» της ίδρυσης πανεπιστημιακών τμημάτων ως εργαλείων περιφερειακής πολιτικής (ή στη χειρότερη περίπτωση πελατειακού τοπικισμού).

Θεωρείται ότι η λειτουργία των ΑΕΙ στην περιφέρεια της χώρας συνεπάγεται μία σειρά θετικών οικονομικών όπως η διάχυση τεχνογνωσίας στις τοπικές επιχειρήσεις, η συμβολή στο τοπικό ΑΕΠ και η δημιουργία γενικότερων ευνοϊκών πολιτισμικών και μορφωτικών αποτελεσμάτων. Η πολιτική του «κάθε περιφέρεια και ένα ΑΕΙ και ΤΕΙ» σχεδόν αγγίζει το απόγειό της τα τελευταία πέντε χρόνια και τείνει να αντικατασταθεί από την πολιτική του «κάθε νομός και πόλη με ένα ΑΕΙ και ΤΕΙ».¹¹

¹¹ Η πολιτική του «κάθε περιφέρεια και ένα ΑΕΙ» καθώς και η συνολική θεώρηση για τη συμβολή των ΑΕΙ ως αναπτυξιακών περιφερειακών πόλων διατυπώνεται ως κυβερνητική προτεραιότητα στον τομέα της ανώτατης παιδείας. Βλέπε χαρακτηριστικά Σημίτης (2005), σ. 428-429.

Βασικά συμπεράσματα

- *Σταδιακή αυτονόμηση των οικονομικών σπουδών από ευρύτερου περιεχομένου πανεπιστημιακές σχολές*
- *«Έκρηξη» δημιουργίας τμημάτων οικονομίας και διοίκησης τις δεκαετίες του 1980 και του 1990*
- *Λειτουργική διαφοροποίηση και εξειδίκευση των σπουδών σε συνάρτηση με τις διεθνείς επιστημονικές εξελίξεις*
- *Ενίσχυση διεπιστημονικού προσανατολισμού στο μεταίχμιο της διοίκησης επιχειρήσεων και των νέων τεχνολογιών*
- *Ανταπόκριση στις ταχέως μεταβαλλόμενες συνθήκες και ανάγκες της αγοράς με την ίδρυση αντίστοιχων πανεπιστημιακών τμημάτων*
- *Ολοένα και μεγαλύτερη γεωγραφική διασπορά των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης στον ελλαδικό χώρο λόγω και της χρήσης της ίδρυσης νέων ΑΕΙ και τμημάτων ως εργαλείων περιφερειακής πολιτικής*

Βασικές προτάσεις πολιτικής

- *Ενδυνάμωση του διεπιστημονικού χαρακτήρα πολλών τμημάτων για την αποτελεσματικότερη ανταπόκριση στο πολύπλοκο και ταχέως μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον (εγχώριο και διεθνές)*
- *Επαναξιολόγηση της ίδρυσης τμημάτων οικονομίας και διοίκησης ως εργαλείων περιφερειακής πολιτικής*
- *Προγραμματισμός ίδρυσης νέων τμημάτων στη βάση συμμετοχικών διαδικασιών στις οποίες θα συμμετέχουν η ευρύτερη ακαδημαϊκή κοινότητα αλλά και εκπρόσωποι του επιχειρηματικού κόσμου*
- *Ίδρυση νέων τμημάτων με προηγούμενη μελέτη για τις επιδράσεις στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη αλλά και εκ των προτέρων κριτήρια για την αξιολόγηση της συμβολής τους*
- *Αποφυγή ίδρυσης τμημάτων υπερβολικά εξειδικευμένου αντικειμένου, υπό την επίδραση ενός παροδικού συγκυριακού περιβάλλοντος*

Η ιστορική εξέλιξη των τριών «οικονομικών σχολών»:

ΑΣΟΕΕ, ΑΒΣΠ και ΑΒΣΘ

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθήνας (πρώην ΑΣΟΕΕ): Το 1920 (Νόμος 2191) ιδρύεται η «Ανωτάτη Σχολή Εμπορικών Σπουδών», προδρομική μορφή της Ανώτατης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών (ΑΣΟΕΕ). Η σχολή έχει εξαρχής μορφή ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος και αρχικά υπάγεται στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Η μετονομασία της σχολής σε «ΑΣΟΕΕ» θεσμοθετείται το 1926 (ΝΔ 5/17 Μαΐου 1926) σηματοδοτώντας τη διεύρυνση των παρεχόμενων σπουδών. Το 1973 (ΠΔ 359/29) ιδρύονται δύο τμήματα μεταπτυχιακών σπουδών: Οικονομικό και Διοίκησης Επιχειρήσεων. Το 1939 η σχολή υπάγεται στο Υπουργείο Παιδείας. Το 1973 θεσμοθετείται μεταπτυχιακό πρόγραμμα στα Οικονομικά το οποίο λειτουργεί κανονικά από το 1978. Το 1984 η σχολή διαχωρίζεται σε τρία ανεξάρτητα τμήματα: Οικονομικών Επιστημών, Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων και Στατιστικής (& Πληροφορικής). Το 1989 (ΠΔ 377) η ΑΣΟΕΕ μετονομάζεται σε Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθήνας και διαρθρώνεται σε έξι τμήματα. Το 1999 ιδρύονται δύο ακόμη Τμήματα (Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής, Διοικητικής Επιστήμης και Τεχνολογίας).

Πανεπιστήμιο Πειραιά (πρώην «Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιά»): Το 1958 (ΝΔ 3876) ιδρύεται η «Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς», μετεξέλιξη της «Ανωτάτης Σχολής Βιομηχανικών Σπουδών» που υπάγεται στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (προϋπήρξαν σχετικά αιτήματα του Συνδέσμου Ελλήνων Βιομηχάνων και του Συνδέσμου Ανωτάτων Εταιρειών για την ίδρυση Σχολής Βιομηχανικών Σπουδών). Το 1959 (Νόμος 3973) η σχολή υπάγεται στο Υπουργείο Παιδείας. Το 1982 (Νόμος 1268) η σχολή αναγνωρίζεται ως μονοτμηματικό ΑΕΙ. Το 1984 (ΠΔ 43) η σχολή διαρθρώνεται σε τρία τμήματα: Οικονομικών Επιστημών, Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, Στατιστικής και Ασφαλιστικής επιστήμης. Το 1989 (ΠΔ 377) η ΑΒΣΠ μετονομάζεται σε Πανεπιστήμιο Πειραιά και δημιουργούνται τρία ακόμα τμήματα: Χρηματοοικονομικής και Τραπεζικής Διοίκησης, Ναυτιλιακών Σπουδών και Τεχνολογίας & Συστημάτων Παραγωγής. Η διάρθρωση του Πανεπιστημίου ολοκληρώνεται με τη λειτουργία τμημάτων Πληροφορικής (1992), Διδακτικής της Τεχνολογίας (1999) και Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών (2000).

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (πρώην «Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης»): Το 1948 (ΑΝ 800) ιδρύεται η Ανωτέρα Σχολή Βιομηχανικών Σπουδών στη Θεσσαλονίκη (ΑΣΒΣΘ) και αρχίζει να λειτουργεί από το ακαδημαϊκό έτος 1957-1958. Το 1958 (ΝΔ 387)

μετονομάζεται σε «Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης». Η σχολή υπάγεται αρχικά στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας ενώ από 1959 η σχολή εντάσσεται στο Υπουργείο Παιδείας. Το 1966 μετονομάζεται σε «Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης» (ΑΒΣΘ) και από το ακαδημαϊκό έτος 1971-1972 οι σπουδές διαχωρίζονται σε τμήματα Οικονομικών Επιστημών και Επιστημών Διοικήσεως Επιχειρήσεων. Κατάτμηση των τμημάτων πραγματοποιείται το 1985 (ΠΔ 436) και το 1990 (ΝΔ 147) η σχολή μετονομάζεται σε «Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών», εγκαινιάζοντας έτσι μία περίοδο δημιουργίας τμημάτων στο ευρύτερο πεδίο των κοινωνικών επιστημών. Ιδρύονται τμήματα Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών (1990), Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής (1990), Πληροφορικής (1990), Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής (1993), Βαλκανικών Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών (1996), Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης (1996), Μάρκετινγκ και Διοίκησης Λειτουργιών (2004) και Διοίκησης Τεχνολογίας (2004).

Πηγές:

Αποτίμηση του έργου του ΟΠΑ (2001), Στεριάδου Καλλιόπη (1993), ιστοσελίδες ΑΕΙ

3. Εισακτέοι φοιτητές και προτιμήσεις τμημάτων

**3.1. Εισακτέοι φοιτητές: εξέλιξη αριθμού τους και απορρόφηση ανά τμήμα,
1998-2006**

Ο αριθμός των εισακτέων φοιτητών στα τμήματα οικονομίας και διοίκησης παρουσιάζει αυξητική τάση την τελευταία δεκαετία κυρίως λόγω της ίδρυσης νέων τμημάτων. Αναλυτικότερα, παρατηρείται μία αύξηση συνολικά των εισακτέων στα τμήματα οικονομίας και διοίκησης την περίοδο 1998-2000 κατά 37%: από 4725 το 1998, οι εισακτέοι φοιτητές αυξήθηκαν στους 6425 το 2000. Η τάση αυτή ακολουθεί τη γενικότερη αύξηση των εισακτέων στο σύνολο των τμημάτων των ΑΕΙ: από 29463 το 1998 αυξάνονται στους 40205 το 2000, αύξηση κατά 36,5%.

Από το 2001 μέχρι και σήμερα, παρατηρείται μείωση του αριθμού των εισακτέων στις σχολές οικονομίας και διοίκησης, της τάξης του 9,6%: μείωση των εισακτέων στους 6115 το 2001, 5810 το 2002 και 5835 το 2006. Η γενικότερη τάση στο σύνολο των ΑΕΙ είναι ταυτόσημη (μείωση των εισακτέων κατά 10,3%: από 36870 εισακτέους το 2001, στους 36685 εισακτέους το 2006). Η σταθεροποίηση του αριθμού των εισακτέων φοιτητών τα τελευταία χρόνια (βλ. και Πίνακα 3.1 στις επόμενες σελίδες) οφείλεται και στις έντονες πιέσεις των ΑΕΙ για μη αύξηση των εισακτέων χωρίς την παροχή ανάλογων υποδομών (π.χ., κάλυψη οργανικών κενών εκπαιδευτικού και διοικητικού προσωπικού, εργαστηριακός εξοπλισμός, κτιριακές υποδομές), ενώ τα νεοϊδρυόμενα πανεπιστημιακά τμήματα (Πελοποννήσου, Στερεάς Ελλάδας) απορροφούν μικρό αριθμό εισακτέων (βλ. Πίνακα 3.1).

Πρέπει με την ευκαιρία αυτή να σημειωθεί ότι η αύξηση των τμημάτων σε αρκετά πανεπιστήμια κατά τις δεκαετίες 1980 και 1990 (ικανοποιώντας όχι μόνο επιδιώξεις του Υπουργείου Παιδείας αλλά και πιέσεις των οικείων πρυτανικών αρχών) δεν συνοδεύθηκε πάντοτε από επέκταση των κτιριακών υποδομών, παρά τον συνεπαγόμενο πολλαπλασιασμό του αριθμού των φοιτητών. Συχνά η ίδρυση νέων τμημάτων προτάχθηκε της επίλυσης των στεγαστικών προβλημάτων που αυτά θα δημιουργούσαν, ενίοτε με μια στρατηγική λογική των πρυτανικών αρχών ότι το

τετελεσμένο της μαζικής αύξησης του φοιτητικού πληθυσμού θα υποχρέωνε το κράτος να χρηματοδοτήσει την επέκταση των πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων. Όμως αυτή η προσδοκία συχνότατα παρέμεινε ανεκπλήρωτη, όπως αποδεικνύει το δραματικό στεγαστικό πρόβλημα (ανεπάρκεια αιθουσών) λόγω φοιτητικού υπερπληθυσμού που αντιμετωπίζουν ιδρύματα όπως το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Πίνακας 3.1. Εξέλιξη του αριθμού των εισακτέων στα Τμήματα Οικονομίας & Διοίκησης, 1998-2005

Τμήματα ΑΕΙ	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών									
Οικονομικών Επιστημών	240	260	290	270	245	225	225	225	210
ΟΔΕ*	300	310	330	310	285	270	270	270	260
Στατιστικής	80	90	105	95	85	80	80	80	75
ΔΕΟΣ**	120	130	145	135	130	125	125	125	125
Μάρκετινγκ	120	130	155	145	135	130	130	130	130
Λογιστικής		300	250	235	225	215	215	215	210
Διοικητικής Επιστήμης			150	150	165	155	155	155	150
Πανεπιστήμιο Πειραιά									
Οικονομικής Επιστήμης	295	315	335	325	310	295	295	295	260
ΟΔΕ*	290	310	330	320	305	290	290	290	280
Στατιστικής	200	210	225	215	205	195	195	195	190
Χρηματοοικονομικής	130	140	165	155	145	140	140	140	140
Ναυτιλιακών σπουδών	170	180	195	185	175	165	165	165	165
Βιομηχανικής	105	115	120	115	110	105	105	105	105

Διοίκησης									
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας									
Οικονομικών Επιστημών	220	235	250	240	230	220	220	220	240
ΟΔΕ*	240	255	275	265	250	240	230	230	230
ΔΕΟΠΣ***	120	130	145	140	135	130	130	130	135
Λογιστικής	130	140	165	160	150	145	145	145	140
Μάρκετινγκ							60	60	60
Διοίκησης Τεχνολογίας							60	60	60
Πανεπιστήμιο Αιγαίου									
Διοίκησης Επιχειρήσεων	150	160	195	180	170	160	160	160	170
Ναυτιλίας	50	60	80	70	65	60	60	60	70
Πάντειο Πανεπιστήμιο									
Δημόσιας Διοίκησης	320	340	360	350	330	315	315	315	315
Οικονομικής Περιφερειακής Ανάπτυξης	230	240	255	245	235	225	225	225	210
Πανεπιστήμιο Πάτρας									
Οικονομικών Επιστημών	170	180	200	190	180	170	170	170	180
ΟΔΕ*		150	155	145	140	135	135	135	145
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων									
Οικονομικών Επιστημών	100	110	125	120	115	110	110	110	140
Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών	80	90	95	90	90	90	90	90	100

Προϊόντων και Τροφίμων									
Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)									
Οικονομικών Επιστημών	290	300	360	345	330	315	315	315	340
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)									
Οικονομικών Επιστημών	450	480	495	475	425	395	380	380	360
Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ)									
Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων		150	180	170	180	180	180	180	180
Πανεπιστήμιο Κρήτης									
Οικονομικών Επιστημών	125	140	155	145	140	150	150	150	170
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας									
Οικονομικών Επιστημών		120	140	130	125	120	120	120	150
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου									
Οικονομικών Επιστημών						60	60	60	80
Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας									
Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης								60	60
Σύνολο									
Σύνολο Τμημάτων	4725	5770	6425	6115	5810	5610	5705	5765	5835
[1] ΟΠΑ****	860	1220	1425	1340	1270	1200	1200	1200	1160
[2] Πειραιά	1190	1270	1370	1315	1250	1190	1190	1190	1140

[3] Μακεδονίας	710	760	835	805	765	735	845	845	865
Σύνολο [1]+[2]+[3]	2760	3250	3630	3460	3285	3125	3235	3235	3165
Ποσοστό [1]+[2]+ [3] στο σύνολο των εισακτέων Οικονομίας & Διοίκησης	58,4	56,3	56,5	56,6	56,5	55,7	56,7	56,1	54,2

* Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

** Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών

*** Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών

**** Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθήνας

Πηγή: ΥΠΕΠΘ (Διεύθυνση Οργάνωσης & Διεξαγωγής Εξετάσεων)

Η συμμετοχή των τριών «κλασικών» οικονομικών πανεπιστημίων (Αθηνών, Πειραιά, Μακεδονίας) στην απορρόφηση των εισακτέων στο συγκεκριμένο πεδίο σπουδών, παρουσιάζει την περίοδο 1998-2006 μία ελαφρά μείωση: Από 58,4% των εισακτέων που απορροφούσαν το 1998, το 2006 απορροφούν το 54,2% (βλ. Πίνακα 3.1.). Η μείωση αυτή οφείλεται τόσο στη σταθεροποίηση των εισακτέων τα τελευταία πέντε χρόνια (μετά τη μείωση της περιόδου 2000-2001) όσο και την ίδρυση νέων περιφερειακών τμημάτων. Το ΟΠΑ και το Πανεπιστήμιο Πειραιά απορροφούν σχεδόν το ίδιο ποσοστό εισακτέων στο πεδίο της οικονομίας και της διοίκησης, ενώ το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας απορροφά σταθερά καθ' όλη την περίοδο αναφοράς ένα ποσοστό περίπου 14% των εισακτέων (βλ. απεικόνιση των εξελίξεων στο Διάγραμμα 3.1).

**3.2. Προτιμήσεις υποψηφίων φοιτητών για τα τμήματα οικονομίας και
διοίκησης**

Οι εξελίξεις στην αγορά εργασίας διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό το λεγόμενο «χρηματιστήριο των τμημάτων». Δείκτης για το αν οι «μετοχές» ενός τμήματος κυμαίνονται σε υψηλά ή χαμηλά επίπεδα, αποτελεί η έκφραση προτίμησης των υποψηφίων για ένταξη στην τριτοβάθμια εκπαίδευση κάθε έτος, καθώς και η διαμόρφωση των βάσεων εισόδου στα πανεπιστημιακά τμήματα (υψηλόβαθμα και χαμηλόβαθμα τμήματα).

Πρόκειται στην πράξη για μια μορφή άτυπης αξιολόγησης των πανεπιστημιακών τμημάτων από τους (υποψήφιους) χρήστες-καταναλωτές των υπηρεσιών τους, που γίνεται μάλιστα με κυρίαρχο, αν όχι αποκλειστικό, γνώμονα τις υποτιθέμενα καλύτερες πιθανότητες μετέπειτα εύρεσης θέσης εργασίας. Η άτυπη αυτή αξιολόγηση σε σειρά προτίμησης, που πραγματοποιείται από τους υποψήφιους φοιτητές και τις οικογένειές τους, συχνά στηρίζεται σε ελλιπή και πρόχειρη πληροφόρηση προερχόμενη κυρίως από τα ΜΜΕ, και επηρεάζεται έντονα από συγκυριακούς παράγοντες (π.χ. την εποχή αιχμής του χρηματιστηρίου η ζήτηση σπουδών χρηματοοικονομικής κορυφώνεται, για να μειωθεί αμέσως, με μια χρονική υστέρηση, μετά την πτώση της χρηματιστηριακής αγοράς).

Το βέβαιο είναι ότι οι προτιμήσεις των υποψηφίων φοιτητών ελάχιστα αντανακλούν μια αξιολόγηση της πραγματικής ποιότητας ακαδημαϊκών σπουδών και υπηρεσιών που παρέχουν τα πανεπιστημιακά τμήματα, για τον απλούστατο λόγο ότι τέτοιου είδους πληροφόρηση δεν είναι δημόσια διαθέσιμη. Αυτό είναι ένα ακόμα επιχείρημα για την ανάγκη υπεύθυνης και συστηματικής αξιολόγησης των πανεπιστημιακών τμημάτων, έτσι ώστε η διαθέσιμη πληροφόρηση στους υποψήφιους χρήστες των υπηρεσιών τους και στους φορολογούμενους γενικότερα να μην είναι μονομερής αλλά πλήρης και σφαιρική, επιτρέποντας ορθότερες αποφάσεις.

Υπό το υπάρχον καθεστώς, το «χρηματιστήριο των τμημάτων» όπως λειτουργεί, παρουσιάζει τις εξής αδυναμίες:

α) αν οι προτιμήσεις των υποψηφίων φοιτητών ανταποκρίνονται μόνο σε συγκυριακούς παράγοντες και δεν λαμβάνουν υπόψη τον παράγοντα της χρονικής υστέρησης, είναι πιθανό 5-6 χρόνια αργότερα (όταν κατά μέσο όρο οι φοιτητές αυτοί θα έχουν αποφοιτήσει) τα δεδομένα της αγοράς εργασίας να έχουν αλλάξει σημαντικά,

β) οι διάφορες «μόδες» στη ζήτηση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αντικειμένων ούτως ή άλλως τείνουν να δημιουργούν υπερβάλλουσα ζήτηση, που σε μετέπειτα χρόνο επιτείνει τις συνθήκες κυκλικής ύφεσης,

γ) δεν υπάρχει κατά κανόνα κανενός είδους συσχέτιση (θετική ή αρνητική) του βαθμού «ζήτησης» των πανεπιστημιακών τμημάτων με την ποιότητα του ακαδημαϊκού τους προσωπικού, των υποδομών τους και του ακαδημαϊκού έργου που παρέχουν.

Αυτό είναι ένα ακόμα επιχείρημα υπέρ της αξιολόγησης: θα συνέβαλλε στο να συμπληρωθούν τα ως τώρα (βασισμένα κυρίως στις προσδοκίες επαγγελματικής αποκατάστασης) πραγματικά κριτήρια επιλογής των τμημάτων από τους υποψήφιους φοιτητές με κριτήρια αξιολόγησης του καθαρά ακαδημαϊκού προσφερόμενου έργου.

Τα πανεπιστημιακά τμήματα στο πεδίο της οικονομίας και της διοίκησης παρουσιάζουν μεγάλες αποκλίσεις ως προς τις προτιμήσεις των υποψηφίων φοιτητών. Τμήματα όπως αυτό του Μάρκετινγκ και Επικοινωνίας του ΟΠΑ συγκεντρώνουν υψηλό αριθμό πρώτων προτιμήσεων μεταξύ των υποψηφίων (βλ. στοιχεία 2004, Πίνακας 3.2) σε σχέση με περιφερειακά τμήματα που συγκεντρώνουν ελάχιστες πρώτες προτιμήσεις (Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ναυτιλίας και Επιχειρηματικών Υπηρεσιών

Πανεπιστημίου Αιγαίου). Επίσης, τμήματα όπως αυτό του Μάρκετινγκ του ΟΠΑ είναι από τα δημοφιλέστερα μεταξύ όλων των πανεπιστημιακών τμημάτων των ΑΕΙ της χώρας (Κάτσικας: 2005).

Παρά τις παραπάνω επιφυλάξεις, οι προτιμήσεις των υποψήφιων φοιτητών φαίνεται πάντως να είναι ορθολογικές στη βάση παραμέτρων όπως τα εμπειρικά δεδομένα για την αγορά εργασίας, εκτιμήσεις ερευνητών και εργοδοτών για τις ειδικότητες που θα έχουν ζήτηση τα επόμενα χρόνια, καθώς και φήμη συγκεκριμένων πτυχίων /τμημάτων /πανεπιστημίων.

Από μια πρώτη ανάγνωση του πίνακα κατάταξης των τμημάτων κατά σειρά προτίμησης (βλ. Πίνακα 3.2), φαίνεται ότι τα υιοθετούμενα κριτήρια είναι κυρίως σύνθετα:

(α) γεωγραφικά (προτιμούνται *ceteris paribus* τα «κεντρικά» Πανεπιστήμια της ευρύτερης περιοχής Αθηνών-Πειραιά έναντι των περιφερειακών),

(β) πανεπιστημίου (προτιμάται *ceteris paribus* το ΟΠΑ έναντι του Πανεπιστημίου Πειραιά –με εξαίρεση τα συναφούς αντικείμενου τμήματα λογιστικής-χρηματοοικονομικής, όπου πιθανόν το τμήμα του Πανεπιστήμιο Πειραιά να προηγείται λόγω παλαιότητας), και

(γ) αντικείμενου τμήματος –και ίσως και φήμης συγκεκριμένου τμήματος αλλά εδώ οποιαδήποτε υπόθεση είναι μάλλον παρακινδυνευμένη (με τα τμήματα μάρκετινγκ και λογιστικής-χρηματοοικονομικής *ceteris paribus* να προτιμώνται λόγω των θεωρούμενων ως ευνοϊκότερων επαγγελματικών προοπτικών τους).

Πίνακας 3.2

Πρώτες προτιμήσεις και βάσεις εισαγωγής ανά τμήμα Οικονομίας και Διοίκησης (στοιχεία 2004)

Τμήμα / ΑΕΙ	Βάση εισαγωγής	Πρώτες προτιμήσεις*
Μάρκετινγκ ΟΠΑ**	18192	1073
Χρηματοοικονομικής Πειραιά	18162	798
Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής ΟΠΑ	17970	453
Λογιστικής Μακεδονίας	17898	485
Διοικητικής Επιστήμης ΟΠΑ	17896	261
ΟΔΕ*** ΟΠΑ	17716	587
Οικονομικό ΟΠΑ	17432	415
ΟΔΕ Πειραιά	17178	181
ΟΔΕ Μακεδονίας	17095	307
ΔΕΟΣ**** ΟΠΑ	16984	124
Οικονομικό Μακεδονίας	16920	302
Οικονομικό Πειραιά	16835	189
ΔΕΟΠΣ***** Μακεδονίας	16598	161
Οικονομικών ΕΚΠΑ	16328	330
Οικονομικό ΑΠΘ	16088	285
Ναυτιλιακών Σπουδών Πειραιά	15938	149
Διοίκηση Επιχειρήσεων Πάτρας	15901	145
Στατιστικής Πειραιά	15827	84
Οικονομικό Πάτρας	15779	175
Οικονομικό Θεσσαλίας	15585	63
Οικονομικής Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου	15450	68
Μάρκετινγκ Μακεδονίας	15434	372
Οικονομικό Πελοποννήσου	15418	32
Διοίκηση Επιχειρήσεων Αιγαίου	14927	57
ΔΟΣΑ***** Θράκης	14436	67

* Αριθμός υποψηφίων σπουδαστών που δήλωσαν το τμήμα ως πρώτη τους προτίμηση

** Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

*** Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

**** Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών

***** Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών

***** Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων και Ανάπτυξης

Πηγή: ΥΠΕΠΘ (www.ypepth.gr)

Τα νέα περιφερειακά πανεπιστήμια έχουν να αντιμετωπίσουν, πλην των δομικών αδυναμιών (έλλειψη υποδομών, ελλείψεις προσωπικού, κόστη διαμονής και επικοινωνιών) και την έλλειψη φήμης στην αγορά εργασίας. Κάποια δε από αυτά τα τμήματα (Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων Πανεπιστημίου Θράκης, Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων Πανεπιστημίου Ιωαννίνων) παρουσιάζουν ίσως και ασαφές ή μη αναγνωρίσιμο επαγγελματικό προφίλ,¹² στοιχείο ιδιαίτερα απαραίτητο σε εποχή υψηλής ανεργίας.

Πρέπει πάντως να σημειωθεί η υποχώρηση της ζήτησης «καθαρών» τμημάτων οικονομικής επιστήμης, συμπεριλαμβανομένων και αυτών των κεντρικών πανεπιστημίων, που βρίσκονται στη σειρά προτίμησης αισθητά χαμηλότερα από τμήματα αντικειμένου συναφούς με τη διοίκηση επιχειρήσεων. Μια πιθανή ερμηνεία είναι ότι (ορθά ή λανθασμένα) τα τμήματα οικονομικής επιστήμης θεωρούνται ως α) υπέρμετρα «θεωρητικά», άρα μειωμένης δυνατότητας σύνδεσης με τις «πρακτικές» ανάγκες της αγοράς εργασίας, και β) ίσως αρκετά «γενικού φάσματος», ώστε να ανταποκριθούν επιτυχώς σε αυτό που μια πλειονότητα «χρηστών» αντιλαμβάνεται ως απαιτήσεις γνωστικής εξειδίκευσης του εργασιακού περιβάλλοντος, ιδίως στις νεώτερες ειδικότητες αιχμής.

Τέλος, το γεγονός ότι ένα σημαντικό, πλέον, ποσοστό των πτυχιούχων πανεπιστημιακών τμημάτων προχωρεί σε μεταπτυχιακές σπουδές, σε συνδυασμό με την επιθετική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια ανταγωνιστικών μεταπτυχιακών προγραμμάτων από συγκεκριμένα πανεπιστήμια (όπως το ΟΠΑ και το Πανεπιστήμιο Πειραιά), ίσως να επηρεάζει σε κάποιο βαθμό τις επιλογές / προτιμήσεις των υποψήφιων φοιτητών. Λογικό είναι να υποθέσουμε ότι οι φοιτητές τείνουν να

¹² Είναι χαρακτηριστικό ότι στην καταγραφή των σχετικών επαγγελμάτων ανά τμήμα οικονομίας και διοίκησης του Δικτύου «Νέστορ» (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, www.pi-schools.gr), τα τμήματα Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων Θράκης και Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων και

προτιμούν για τις προπτυχιακές τους σπουδές πανεπιστήμια από τα οποία θα επιθυμούσαν να έχουν και μεταπτυχιακό τίτλο, προσδοκώντας ότι ένα “insider student status” θα λειτουργούσε ευνοϊκά στην επιδίωξή τους αυτή.¹³

Προκύπτει έτσι ένα επιπλέον πιθανό κριτήριο ελκυστικότητας ορισμένων τμημάτων, που έχει να κάνει με το συνολικό εκπαιδευτικό εκτόπισμα του ίδιου του πανεπιστημίου στο οποίο ανήκουν, ή άλλως με τις οικονομίες κλίμακας που αναπτύσσονται μεταξύ προπτυχιακών-μεταπτυχιακών σπουδών στο συγκεκριμένο πανεπιστήμιο. Τα τμήματα των τριών κλασικών οικονομικών σχολών (ΟΠΑ, Πειραιά, Μακεδονίας) προσφέρουν ποικιλία μεταπτυχιακών προγραμμάτων (full-time, part-time), υποστηριζόμενα από εργαστήρια και ερευνητικά ινστιτούτα που συνεργάζονται και με αντίστοιχους φορείς της αλλοδαπής. Τα μεταπτυχιακά αυτά προγράμματα με τη σειρά τους, μέσω των αποφοίτων και των υποψήφιων φοιτητών τους, λειτουργούν ως πολλαπλασιαστές της φήμης των συγκεκριμένων πανεπιστημίων, παράγοντας θετικές εξωτερικότητες και για τα επιμέρους τμήματά τους.

Τροφίμων Ιωαννίνων παρουσιάζουν τις λιγότερες σχετικές επαγγελματικές κατηγορίες, ενδεικτικό των περιορισμένων επαγγελματικών προοπτικών τους.

¹³ Ορισμένα βέβαια μεταπτυχιακά προγράμματα τμημάτων (αλλά είναι μάλλον μειοψηφία) προτιμούν –ορθά– να μην αντλούν τους μεταπτυχιακούς τους από τη δεξαμενή των πτυχιούχων του προπτυχιακού τους προγράμματος, λόγω κάποιου βαθμού αναπόφευκτης αλληλοεπικάλυψης των δύο.

Βασικά συμπεράσματα

- *Η εξέλιξη του αριθμού των εισακτέων φοιτητών στα τμήματα οικονομίας και διοίκησης ακολουθεί τη γενική τάση στο σύνολο των εισακτέων: σημαντική αύξηση την περίοδο 1998-2000 και σταθεροποίηση σε λίγο χαμηλότερα επίπεδα την περίοδο 2001-2006*
- *Η συμμετοχή των τριών «κλασικών» οικονομικών πανεπιστημίων (Αθηνών, Πειραιά, Μακεδονίας) στην απορρόφηση των εισακτέων στο συγκεκριμένο πεδίο σπουδών αντιπροσωπεύει καθ' όλη την περίοδο 1998-2006 ποσοστό μεταξύ 55-58%*
- *Παρατηρούνται μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης με κριτήριο την εκδήλωση προτίμησης των υποψήφιων σπουδαστών να ενταχθούν σε αυτά: Τμήματα όπως του Μάρκετινγκ του ΟΠΑ συγκεντρώνει υψηλό αριθμό πρώτων προτιμήσεων σε σχέση με τμήματα περιφερειακών πανεπιστημίων που συγκεντρώνουν ελάχιστες πρώτες προτιμήσεις (π.χ., Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων Πανεπιστημίου Ιωαννίνων)*
- *Οι προτιμήσεις των υποψήφιων φοιτητών ελάχιστα αντανακλούν μία αξιολόγηση της πραγματικής ποιότητας σπουδών που παρέχεται σε κάθε τμήμα. Αντανακλούν περισσότερο την επικρατούσα άποψη για τη σχέση με την αγορά εργασίας (πόσο εύκολα θα βρουν εργασία), τις φήμες για τα καλύτερα γνωστικά αντικείμενα («μόδα») και συγκυριακούς παράγοντες. Επίσης, γεωγραφικοί παράγοντες φαίνεται να παίζουν σημαντικό ρόλο στην προτίμηση συγκεκριμένων πανεπιστημίων*

- *Η περιορισμένη πληροφόρηση των υποψήφιων φοιτητών για την ποιότητα των παρεχομένων σπουδών ανά τμήμα αναδεικνύει την ανάγκη ύπαρξης συστήματος αξιολόγησης*
- *Η ύπαρξη επιλογής μεταπτυχιακών προγραμμάτων φαίνεται πως επίσης επιδρά στη διαμόρφωση των προτιμήσεων των υποψήφιων φοιτητών*

Βασικές προτάσεις πολιτικής

- *Προσπάθεια αντιμετώπισης της περιορισμένης πληροφόρησης των υποψήφιων φοιτητών για την ποιότητα σπουδών συγκεκριμένων τμημάτων. Η συστηματική αξιολόγηση των τμημάτων θα συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στη μείωση της ασυμμετρίας πληροφόρησης την οποία έχουν να αντιμετωπίσουν οι υποψήφιοι φοιτητές*
- *Ενίσχυση διατμηματικών μεταπτυχιακών προγραμμάτων έτσι ώστε και τα τμήματα των περιφερειακών πανεπιστημίων να είναι ακόμα πιο ελκυστικά στους υποψήφιους φοιτητές με πιθανά οφέλη για την τοπική επιστημονική και επιχειρηματική κοινότητα*
- *Υποχρέωση των πανεπιστημιακών τμημάτων, χάριν του δημόσιου αγαθού της πληροφόρησης και της διαφάνειας, να καθιστούν προσβάσιμη στο διαδίκτυο την ούτως ή άλλως δημόσια πληροφόρηση σχετικά με τα προγράμματα σπουδών, την εκπαιδευτική διαδικασία, τις υποδομές τους, βασικές περιγραφικές στατιστικές (π.χ. συνολικός αριθμός φοιτητών, μέσος χρόνος αποφοίτησης, στατιστική κατανομή βαθμολογίας, κλπ) έτσι ώστε να διευκολύνεται η επιλογή των υποψηφίων φοιτητών αλλά και η σύνδεσή τους με την αγορά εργασίας.*

4. Μέλη ΔΕΠ και διοικητικό προσωπικό: οργανικές θέσεις και ελλείψεις

Η αποτελεσματικότητα (επίτευξη του διδακτικού έργου) και η αποδοτικότητα (η επίτευξη του έργου με το ελάχιστο δυνατό κόστος) των εκπαιδευτικών μονάδων αλλά και κάθε οργάνωσης έργου απαιτεί την ύπαρξη κατάλληλου (αριθμητικά και ποιοτικά) εκπαιδευτικού και διοικητικού προσωπικού. Η ανεπαρκής κάλυψη των θέσεων εκπαιδευτικού και διοικητικού προσωπικού συνεπάγεται μία σειρά μειονεκτημάτων και αρνητικών οικονομιών: Οι διδάσκοντες αφιερώνουν σημαντικό τμήμα της απασχόλησής τους σε διοικητικά θέματα και ζητήματα διαδικαστικού και διεκπεραιωτικού χαρακτήρα, με συνέπεια την υποβάθμιση του παραγόμενου εκπαιδευτικού και ερευνητικού έργου και την υποκατάσταση σημαντικού διδακτικού έργου από έκτακτο εκπαιδευτικό προσωπικό, απασχολούμενο με δυσμενείς εργασιακούς όρους.

Η εκτεταμένη χρήση συμβασιούχου προσωπικού εντεταλμένου διδασκαλίας (διδάσκοντες του Π.Δ. 407/1980)¹⁴ οδηγεί σε αποσπασματικότητα, αδυναμίες προγραμματισμού και έλλειψη συνέχειας στο παρεχόμενο διδακτικό έργο, καθώς το προσωπικό αυτό (κατά κανόνα ποιότητας απολύτως εφάμιλλης του μόνιμου) λειτουργεί υπό τη δαμόκλειο σπάθη της προσωρινότητας.

Από την άλλη πλευρά, οι αδυναμίες αυτές στελέχωσης έχουν ως συνέπεια οι φοιτητές να μην λαμβάνουν την απαιτούμενη εκπαιδευτική, διοικητική και συμβουλευτική στήριξη. Έμμεσο αποτέλεσμα της παραπάνω κατάστασης είναι η αδυναμία οικοδόμησης «εκπαιδευτικής κοινότητας» που ανατροφοδοτεί την μη συστηματική συμμετοχή στα ακαδημαϊκά δρώμενα.

Ωστόσο, τα στοιχεία για τις οργανικές θέσεις εκπαιδευτικού και διοικητικού προσωπικού αποκαλύπτουν μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ των ΑΕΙ της χώρας. Η διαφοροποίηση αυτή δεν είναι εύκολο από πρώτη άποψη να αναχθεί σε

συγκεκριμένους γενικεύσιμους παράγοντες, καθότι βλέπει κανείς τις δύο άκρες του συνεχούς να καταλαμβάνονται εξίσου από παλαιότερα όσο και νεώτερα ιδρύματα, κεντρικά όσο και περιφερειακά. Πρέπει επομένως μάλλον να αποδώσουμε τη διαφοροποίηση αυτή σε επιμέρους συγκεκριμένους συγκυριακούς παράγοντες (πιθανόν σχετιζόμενους με τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε κεντρικό επίπεδο) που ευνόησαν ορισμένα πανεπιστήμια με υψηλό ποσοστό κάλυψης (Πάντειο, Πελοποννήσου) ενώ για άλλα επείχαν δυσμενέστερες επιπτώσεις.

Γενικά πάντως, ο αριθμός των εκλεγμένων μελών ΔΕΠ στα νεοϊδρυόμενα τμήματα για ένα αρκετά σημαντικό διάστημα σχεδόν αναπόφευκτα υπολείπονται του προβλεπόμενου αριθμού οργανικών θέσεων, κάτι που αντανακλά αρνητικά στο βαθμό κάλυψης του οικείου Πανεπιστημίου. Συγκεκριμένα, η μη κάλυψη οργανικών θέσεων εκπαιδευτικού προσωπικού κυμαίνεται (βλ. Πίνακα 4.1 και Διάγραμμα 4.1) από 78,3% (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας) μέχρι 0% (Πάντειο Πανεπιστήμιο).

Τα πανεπιστήμια μπορούν να διακριθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) όσα έχουν ελλείψεις οργανικών θέσεων πάνω από 50% (Θεσσαλίας, Αιγαίου, Κρήτης, Ιωαννίνων, Μακεδονίας, Πειραιά και ΟΠΑ) και, β) όσα έχουν ελλείψεις κάτω από 50% (Πάντειο, Πελοποννήσου, ΑΠΘ, Πατρών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΕΜΠ, Γεωπονικό και Θράκης). Τα πανεπιστήμια με μεγάλες ελλείψεις οργανικών θέσεων (>50%) στηρίζουν το διδακτικό έργο τους στους διδάσκοντες του ΠΔ 407 / 1980.

¹⁴ Οι διδάσκοντες αυτοί είναι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος και προσλαμβάνονται με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου για τη διεξαγωγή διδακτικού, ερευνητικού, επιστημονικού και οργανωτικού έργου που καθορίζεται από τη σύμβαση (ΠΔ 407/1980, ΦΕΚ 112Α, 9.5.1980).

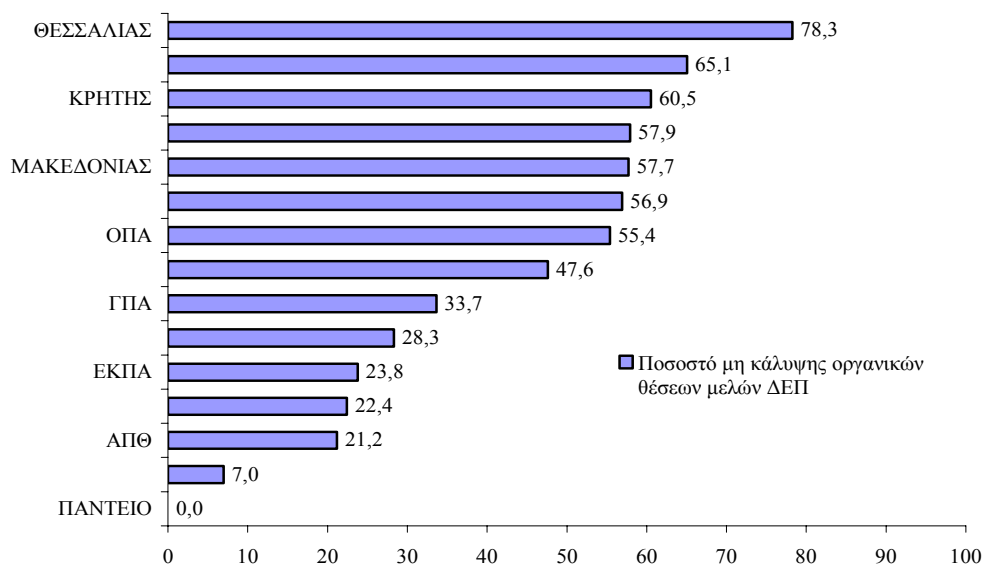
Πίνακας 4.1. Οργανικές ελλείψεις μελών ΔΕΠ σε επιλεγμένα Πανεπιστήμια (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)

Πανεπιστήμια	Μέλη ΔΕΠ		
	Οργανικές θέσεις	Κενές θέσεις	Δείκτης μη κάλυψης (%)
Πάντειο	272	0	0,0
Πελοποννήσου	273	19	7,0
ΑΠΘ	2920	619	21,2
Πατρών	932	209	22,4
ΕΚΠΑ	2711	645	23,8
ΕΜΠ	876	248	28,3
Γεωπονικό	294	99	33,7
Θράκης (ΔΠΘ)	947	451	47,6
ΟΠΑ	444	246	55,4
Πειραιά	362	206	56,9
Μακεδονίας	253	146	57,7
Ιωαννίνων	920	533	57,9
Κρήτης	730	442	60,5
Αιγαίου	355	231	65,1
Θεσσαλίας	446	349	78,3

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΥΠΕΠΘ

(Επιτόπια έρευνα της ομάδας του ΕΛΙΑΜΕΠ, Νοέμβριος 2005)

Διάγραμμα 4.1. Ποσοστό μη κάλυψης οργανικών θέσεων μελών ΔΕΠ

Πηγή: ΥΠΕΠΘ (Δική μας επεξεργασία στοιχείων)

Η μη κάλυψη θέσεων διοικητικού προσωπικού επίσης παρουσιάζει μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ των πανεπιστημίων της χώρας. Συγκεκριμένα, η μη κάλυψη οργανικών θέσεων διοικητικών υπαλλήλων κυμαίνεται (βλ. Πίνακα 4.2 και Διάγραμμα 4.2) από 78% (Πανεπιστήμιο Αιγαίου) μέχρι 8,2% (Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου). Εντυπωσιάζει ο υψηλότερος βαθμός κάλυψης (τόσο σε ΔΕΠ όσο και σε διοικητικό προσωπικό) που επιδεικνύει το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, που όμως οφείλεται και στον σχετικά χαμηλό αριθμό οργανικών θέσεων.

Τα πανεπιστήμια μπορούν να διακριθούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: α) όσα έχουν ελλείψεις οργανικών θέσεων πάνω από 50% (Αιγαίου, Κρήτης, Ιωαννίνων, Μακεδονίας), β) όσα έχουν ελλείψεις πάνω από 30% χωρίς να ξεπερνούν το 50% (ΟΠΑ, Πάντειο, Θεσσαλίας, Αθηνών, Γεωπονικό) και, γ) όσα έχουν ελλείψεις κάτω

από το 30% των οργανικών θέσεων (ΕΜΠ, Πατρών, Πειραιά, ΑΠΘ, Θράκης, Πελοποννήσου).

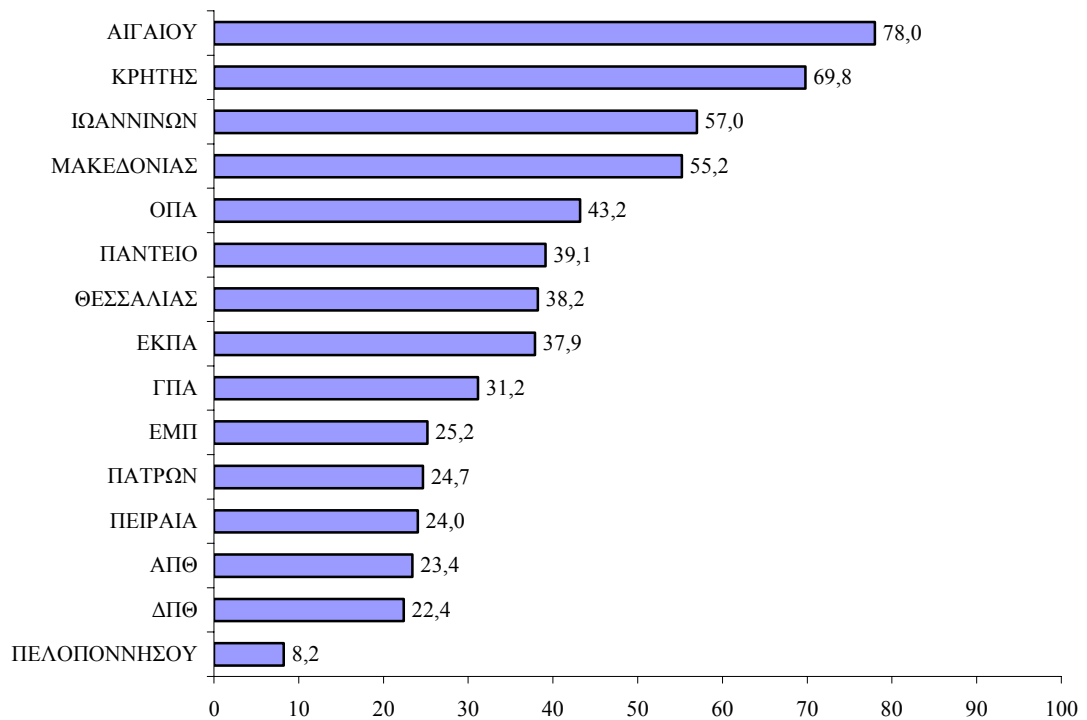
Πίνακας 4.2. Οργανικές ελλείψεις διοικητικού προσωπικού σε επιλεγμένα Πανεπιστήμια (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)

Πανεπιστήμια	Διοικητικό προσωπικό		
	Οργανικές θέσεις	Κενές θέσεις	Δείκτης μη κάλυψης (%)
Πελοποννήσου	97	8	8,2
Θράκης (ΔΠΘ)	357	80	22,4
ΑΠΘ	1123	263	23,4
Πειραιά	183	44	24,0
Πατρών	296	73	24,7
ΕΜΠ	1005	253	25,2
Γεωπονικό	292	91	31,2
ΕΚΠΑ	924	350	37,9
Θεσσαλίας	246	94	38,2
Πάντειο	184	72	39,1
ΟΠΑ	236	102	43,2
Μακεδονίας	230	127	55,2
Ιωαννίνων	365	208	57,0
Κρήτης	298	208	69,8
Αιγαίου	259	202	78,0

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΥΠΕΠΘ

(Επιτόπια έρευνα της ομάδας του ΕΛΙΑΜΕΠ, Νοέμβριος 2005)

Διάγραμμα 4.2. Ποσοστό μη κάλυψης των οργανικών θέσεων διοικητικού προσωπικού

Πηγή: ΥΠΕΠΘ (Δική μας επεξεργασία στοιχείων)

Τα τρία «κλασικά» οικονομικά πανεπιστήμια (ΟΠΑ, Πειραιά, Μακεδονίας) τόσο ως προς το ΔΕΠ όσο και ως προς το διοικητικό προσωπικό παρουσιάζουν ορισμένες από τις χαμηλότερες επιδόσεις ποσοστών κάλυψης των οργανικών θέσεων. Μερική εξαίρεση αποτελεί το Πανεπιστήμιο Πειραιά ως προς την κάλυψη οργανικών θέσεων διοικητικού προσωπικού (τρίτο καλύτερο ποσοστό, 24%). Τα μεγάλα οργανικά κενά στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθήνας καλύπτονται σε μεγάλο βαθμό από την πρόσληψη με συμβάσεις βοηθητικού ερευνητικού προσωπικού στο πλαίσιο των ερευνητικών προγραμμάτων του πανεπιστημίου. Το ίδιο σε μεγάλο βαθμό ισχύει και για το Πανεπιστήμιο Πειραιά, ενώ το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας εμφανίζει υψηλό

ποσοστό κάλυψης των οργανικών θέσεων βοηθητικού διδακτικού προσωπικού.¹⁵ Οι ειδικότεροι αυτοί παράγοντες αντισταθμίζουν κάπως τις κατά τα άλλα σαφώς δυσμενείς συνέπειες της υποστελέχωσης (understaffing) των οικονομικών πανεπιστημίων.

Βασικά συμπεράσματα

- *Η ύπαρξη επαρκούς και αποτελεσματικού διοικητικού προσωπικού αποτελεί σημαντική μεταβλητή στην επίτευξη αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας στο έργο του πανεπιστημίου*
- *Καταγράφονται μεγάλες ελλείψεις διδακτικού προσωπικού στα ελληνικά πανεπιστήμια*
- *Τα κλασικά οικονομικά πανεπιστήμια (Αθηνών, Πειραιά, Μακεδονίας) καταγράφουν ελλείψεις διδακτικού προσωπικού πάνω από 50% των αντίστοιχων οργανικών θέσεων, ποσοστό που τα κατατάσσει συγκριτικά με τα υπόλοιπα πανεπιστήμια μάλλον σε δυσχερή θέση*
- *Τα κλασικά οικονομικά πανεπιστήμια παρουσιάζουν μεγάλες αποκλίσεις όσον αφορά την κάλυψη οργανικών θέσεων διοικητικού προσωπικού: το Πανεπιστήμιο Πειραιά βρίσκεται στην καλύτερη θέση με ποσοστό οργανικών ελλείψεων στο 24%, ενώ το ΟΠΑ και το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας παρουσιάζουν επιδόσεις που κατατάσσονται ανάμεσα στις χειρότερες (οργανικές ελλείψεις 43,2% και 55,2% αντίστοιχα)*

¹⁵ Αναφερόμαστε στις θέσεις ΕΕΔΠ (Ειδικό Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό) και ΕΤΕΠ (Ειδικό

Βασικές προτάσεις πολιτικής

- Άμεση κάλυψη των κενών οργανικών θέσεων διδακτικού και διοικητικού προσωπικού
- Ενθάρρυνση της απασχόλησης προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών ως επικουρικού διοικητικού και ερευνητικού προσωπικού με ειδική μέριμνα για τους φοιτητές με ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές δυσχέρειες (κατά το πρότυπο των ειδικών μεταπτυχιακών υποτρόφων)
- Επιτάχυνση των εξαιρετικά χρονοβόρων γραφειοκρατικών διαδικασιών κατανομής θέσεων, προκήρυξης, εκλογής και κυρίως τελικού διορισμού μελών ΔΕΠ, που δημιουργούν αίσθημα απογοήτευσης στους πανεπιστημιακούς και έχουν μερίδιο ευθύνης για την υποστελέχωση των πανεπιστημίων.

5. Μέλη ΔΕΠ: κατανομή κατά φύλο

Η καταγραφή των μελών ΔΕΠ ανά τμήμα και ΑΕΙ της χώρας στη βάση στοιχείων τόσο των ιστοσελίδων όσο και του ΥΠΕΠΘ κατατείνει στην ενίσχυση της άποψης ότι το επάγγελμα του πανεπιστημιακού παραμένει μέχρι σήμερα «ανδρικό οχυρό» παρά τη σημαντική συμμετοχή των γυναικών στο φοιτητικό πληθυσμό μετά το 1980. Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα (ΓΓΕΤ, 2002), οι γυναίκες αποτελούν περίπου το 30% του συνολικού ΔΕΠ, ενώ όσο υψηλότερη είναι η θέση στην ακαδημαϊκή ιεραρχία τόσο χαμηλότερο είναι το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών.

Στο σύνολο των 31 τμημάτων οικονομίας και διοίκησης (βλ. Πίνακα 5.1), η μέση συμμετοχή των γυναικών στο σύνολο των μελών ΔΕΠ βρίσκεται στο 18,8%. Οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των τμημάτων είναι εντυπωσιακές: Από την ελάχιστη συμμετοχή γυναικών στα μέλη ΔΕΠ (π.χ., Τμήμα Οικονομικών Επιστημών Κρήτης) μέχρι την ισόποση σχεδόν συμμετοχή (π.χ., Μάρκετινγκ ΟΠΑ, Οικονομικό ΟΠΑ, Ναυτιλίας Αιγαίου).

Αναλυτικότερα, τα τμήματα οικονομίας και διοίκησης κατανέμονται σε τέσσερις ομάδες με κριτήριο τη συμμετοχή των γυναικών στα μέλη ΔΕΠ. Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει μόνο το Τμήμα Μάρκετινγκ του ΟΠΑ με συμμετοχή των γυναικών στα μέλη ΔΕΠ κατά 47,6%. Η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει τμήματα με συμμετοχή των γυναικών μεταξύ 20% και 40%. Στην ομάδα αυτή ανήκουν δέκα τμήματα, μεταξύ των οποίων τμήματα του ΟΠΑ (Λογιστικής, Οικονομικής Επιστήμης), του Παντείου (Δημόσιας Διοίκησης, Οικονομικής Περιφερειακής Ανάπτυξης) καθώς και τμήματα περιφερειακών πανεπιστημίων (π.χ., Ναυτιλίας Αιγαίου, Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών Μακεδονίας). Η τρίτη ομάδα περιλαμβάνει τμήματα με συμμετοχή των γυναικών μεταξύ 10% και 20% στο σύνολο των μελών ΔΕΠ. Στην ομάδα αυτή εμπίπτουν δεκατρία τμήματα μεταξύ των οποίων τμήματα των κλασικών οικονομικών πανεπιστημίων (ΟΠΑ,

Πειραιάς) όσο και τμήματα περιφερειακών πανεπιστημίων (Ιωαννίνων, Αιγαίου). Τέλος, η τέταρτη ομάδα αποτελείται από τμήματα στα οποία η συμμετοχή των γυναικών είναι μικρότερη του 10%. Τέτοια τμήματα είναι κυρίως τμήματα περιφερειακών πανεπιστημίων (ΔΠΘ, Ιωαννίνων, Κρήτης, Αιγαίου).

Πίνακας 5.1. Κατανομή μελών ΔΕΠ ανά φύλο σε τμήματα Οικονομίας και Διοίκησης (ποσοστό % του συνόλου για το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)

Τμήματα ΑΕΙ	Μέλη ΔΕΠ	
	Άνδρες (%)	Γυναίκες (%)
Οικονομικών Επιστημών Κρήτης	94,4	5,6
Στατιστικής Πειραιά	94,4	5,6
Χρηματοοικονομικής Πειραιά	94,1	5,9
Διοίκησης Επιχειρήσεων Πατρών	92,9	7,1
Οικονομικών Επιστημών Θεσσαλίας	92,9	7,1
Οικονομικών Επιστημών Ιωαννίνων	91,7	8,3
Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων Θράκης	90,9	9,1
Διοίκησης Επιχειρήσεων Αιγαίου	90,5	9,5
Οικονομικών Επιστημών Μακεδονίας	88,5	11,5
Διοίκησης Επιχειρήσεως Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων Ιωαννίνων	87,5	12,5
Οικονομικό ΕΚΠΑ	87,5	12,5
Βιομηχανικής Διοίκησης Πειραιά	87,5	12,5
Διοίκησης Επιχειρήσεων ΟΠΑ	86,7	13,3
Οικονομικής Επιστήμης Πειραιά	85,7	14,3
ΔΕΟΣ* ΟΠΑ	83,3	16,7
Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής ΟΠΑ	82,4	17,6
Διοίκησης Επιχειρήσεων Μακεδονίας	81,8	18,2
Ναυτιλιακών Σπουδών Πειραιά	81,8	18,2

Διοικητικής Επιστήμης ΟΠΑ	81,8	18,2
Διοίκησης Επιχειρήσεων Πειραιά	81,5	18,5
ΔΕΟΠΣ **Μακεδονίας	76,5	23,5
Οικονομικής Επιστήμης ΟΠΑ	76,0	24,0
Οικονομικών Επιστημών Πατρών	75,0	25,0
Οικονομικής Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου	75,0	25,0
Λογιστικής ΟΠΑ	75,0	25,0
Οικονομικών επιστημών ΑΠΘ	70,6	29,4
Δημόσιας Διοίκησης Παντείου	69,4	30,6
Οικονομικό Πελοποννήσου	66,7	33,3
Ναυτιλίας Αιγαίου	66,7	33,3
Στατιστικής ΟΠΑ	66,7	33,3
Μάρκετινγκ ΟΠΑ	52,4	47,6
Σύνολο	81,2	18,8

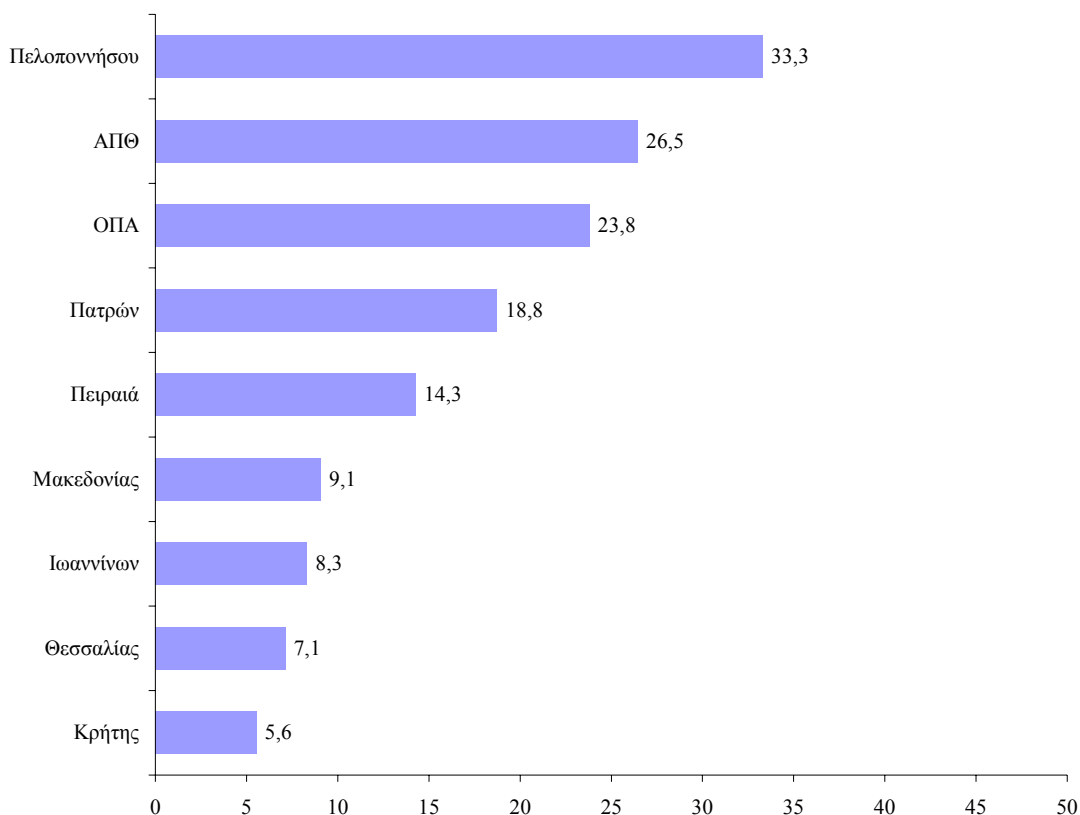
*Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών

** Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΥΠΕΠΘ και Ιστοσελίδων Τμημάτων (Νοέμβριος 2005-Ιανουάριος 2006)

Οι καταγραφόμενες διαφοροποιήσεις είναι ακόμα πιο έκδηλες αν παρατηρήσουμε τη συμμετοχή των γυναικών στα μέλη ΔΕΠ τμημάτων με ταυτόσημο περιεχόμενο σπουδών. Έτσι, τα αντίστοιχα στοιχεία για τα τμήματα οικονομικών επιστημών των ΑΕΙ της χώρας (βλ. Διάγραμμα 5.1) είναι ενδεικτικά της μικρής συμμετοχής των γυναικών, ιδιαίτερα στα τμήματα των περιφερειακών πανεπιστημίων (Κρήτης, Θεσσαλίας, Ιωαννίνων, Μακεδονίας) σε σχέση με τα κεντρικά πανεπιστήμια της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης.

Διάγραμμα 5.1. Τμήματα οικονομικών επιστημών: Ποσοστό (%) των γυναικών στο σύνολο των μελών ΔΕΠ

Πηγή: Έρευνα στις ιστοσελίδες των ΑΕΙ (Νοέμβριος 2005-Ιανουάριος 2006) & ΥΠΕΠΘ

Η υποαντιπροσώπηση των γυναικών στα μέλη ΔΕΠ των πανεπιστημιακών τμημάτων συμβαδίζει με τη γενικότερη τάση υποαντιπροσώπησης των γυναικών στα ερευνητικά ινστιτούτα, ερευνητικά κέντρα και στους επιστημονικούς υπευθύνους ερευνητικών έργων που χρηματοδοτήθηκαν από το 2^ο ΚΠΣ (ΓΓΕΤ, 2002). Ωστόσο, σημαντικό ποσοστό του ερευνητικού προσωπικού της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι γυναίκες (π.χ., διδακτορικοί φοιτητές). Παρόμοιες διαπιστώσεις έχουν καταγραφεί και για τον τομέα των τμημάτων ευρωπαϊκών σπουδών της χώρας μας (Pagoulatos και Bourikos, 2005).

Τα δεδομένα αυτά υποδεικνύουν μια πιθανότατη ασυνέχεια μεταξύ του υψηλού ποσοστού γυναικών που ολοκληρώνουν πτυχιακές, μεταπτυχιακές και

διδασκαλικές σπουδές, και του δυσανάλογα χαμηλότερου ποσοστού γυναικών που αναδεικνύονται επαγγελματικά σε θέσεις ΔΕΠ σε πανεπιστημιακά ιδρύματα, γεγονός που συνδέεται με τη γενικά δυσμενέστερη πρόσβαση των γυναικών στην αγορά εργασίας. Είναι όμως βέβαιο ότι ένα σημαντικό ποσοστό του φαινομένου/ προβλήματος αυτού απορρέει από την αριθμητική κυριαρχία των ανδρών σε θέσεις μελών ΔΕΠ προηγούμενων γενεών/ υψηλότερων βαθμίδων, επισκιάζοντας έτσι την συνεχώς αυξανόμενη αναλογική παρουσία των γυναικών μελών ΔΕΠ κατά τα τελευταία χρόνια και στις νεότερες κυρίως βαθμίδες.

Τέλος, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι παρά τα σημαντικά βήματα της χώρας μας στην ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στην οικονομική και κοινωνική ζωή (πχ., νομοθεσία, θεσμικό πλαίσιο, ίδρυση Κέντρου Έρευνας για Θέματα Ισότητας-ΚΕΘΙ), δεν έχουν ακόμα σχεδιαστεί και υλοποιηθεί από τα πανεπιστήμια της χώρας μας σχέδια ενίσχυσης της ισότητας των φύλων (European Commission, 2005a, 2005b). Αποτέλεσμα είναι η μη αξιοποίηση αξιόλογου ανθρωπίνου κεφαλαίου, με αρνητικές επιπτώσεις για την αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα του εκπαιδευτικού έργου.

Βασικά συμπεράσματα

- *Το επάγγελμα του πανεπιστημιακού στα τμήματα οικονομίας και διοίκησης είναι «ανδρικό» οχυρό*
- *Σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των τμημάτων: Από ελάχιστη συμμετοχή των γυναικών στα μέλη ΔΕΠ (π.χ., Τμήμα Οικονομικών Επιστημών Κρήτης) μέχρι την ισόποση σχεδόν συμμετοχή (π.χ., Τμήμα Μάρκετινγκ ΟΠΑ)*
- *Η τάση υποαντιπροσώπευσης των γυναικών στα μέλη ΔΕΠ συμβαδίζει με τη γενικότερη τάση υποαντιπροσώπευσης των γυναικών στον επαγγελματικό τομέα της έρευνας*
- *Περιορισμένη η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στην πανεπιστημιακή κοινότητα*

Βασικές προτάσεις πολιτικής

- *Δημιουργία συνοδευτικών και υποστηρικτικών κοινωνικών υπηρεσιών στα πανεπιστήμια για τη στήριξη των γυναικών πανεπιστημιακών με αυξημένες οικογενειακές ευθύνες (π.χ., φροντίδα τέκνων, φροντίδα εξαρτώμενων μελών των νοικοκυριών τους)*
- *Πρόβλεψη ελαστικότερων συνθηκών χορήγησης εκπαιδευτικών και λοιπών αδειών στις γυναίκες πανεπιστημιακούς*

6. Μέλη ΔΕΠ: κατανομή κατά βαθμίδα και προέλευση διδακτορικού τίτλου

6.1. Μέλη ΔΕΠ ανά βαθμίδα

Η καταγραφή των στοιχείων 31 τμημάτων (σε σύνολο 34 τμημάτων) οικονομίας και διοίκησης ανά βαθμίδα (καθηγητές, αναπληρωτές καθηγητές, επίκουροι καθηγητές, λέκτορες) και φύλο καταδεικνύει δύο βασικά χαρακτηριστικά των πανεπιστημίων της χώρας:

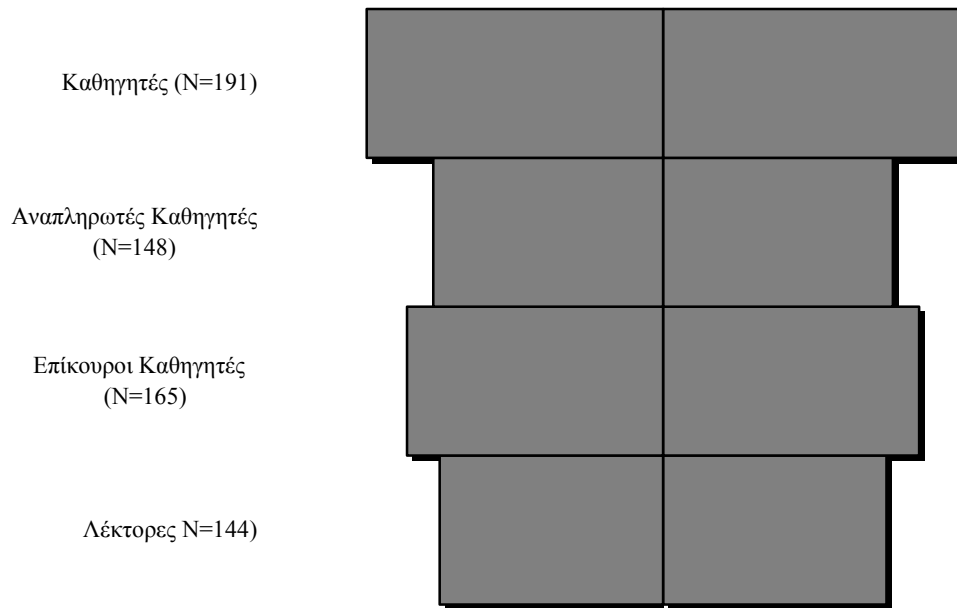
α) την αντιστροφή της πυραμίδας των βαθμίδων καθώς ο αριθμός των λεκτόρων είναι μικρότερος του αριθμού των υπολοίπων βαθμίδων, και

β) την ελάχιστη συμμετοχή των γυναικών στις ανώτερες βαθμίδες των μελών ΔΕΠ (καθηγητές, αναπληρωτές καθηγητές).

Αναλυτικότερα, στο σύνολο των 31 τμημάτων οικονομίας και διοίκησης καταγράφονται συνολικά 648 μέλη ΔΕΠ, εκ των οποίων το 22,2% (144 διδάσκοντες) βρίσκονται στη βαθμίδα του λέκτορα, το 25,5% (165 διδάσκοντες) βρίσκονται στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή, το 22,8% (148 διδάσκοντες) βρίσκονται στη βαθμίδα του αναπληρωτή καθηγητή και το 29,5% (191 διδάσκοντες) στη βαθμίδα του καθηγητή (βλ. την αντεστραμμένη πυραμίδα στο Διάγραμμα 6.1).

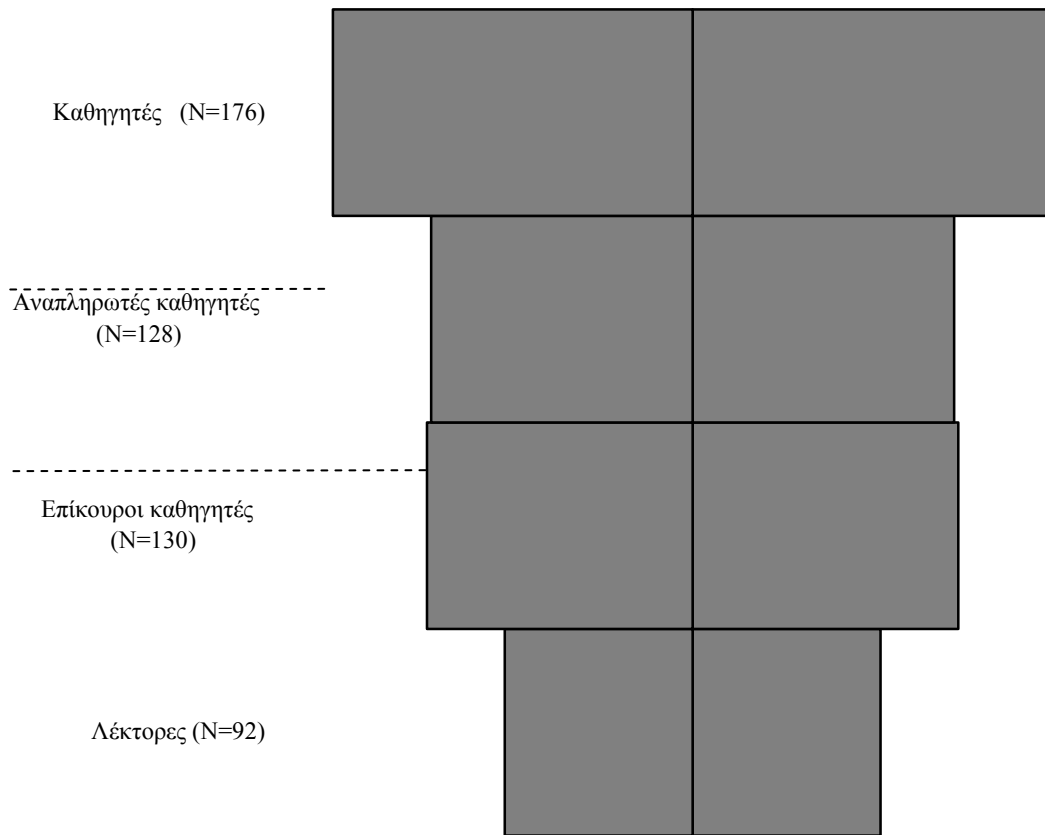
Η αντεστραμμένη πυραμίδα ισχύει ακόμα περισσότερο στα μέλη ΔΕΠ ανδρικού φύλου. Οι λέκτορες αποτελούν μόλις το 17,5% (92 διδάσκοντες) των ανδρών μελών ΔΕΠ, ενώ οι επίκουροι καθηγητές, οι αναπληρωτές καθηγητές και οι καθηγητές αποτελούν το 24,7% (130 διδάσκοντες), 24,3% (128 διδάσκοντες) και 33,5% (176 διδάσκοντες) αντίστοιχα (βλ. και Διάγραμμα 6.2). Αντιθέτως, οι γυναίκες μέλη ΔΕΠ κατανέμονται στις βαθμίδες ως ακολούθως: 42,6% (52 διδάσκουσες) στη βαθμίδα λέκτορα, 28,7% (35 διδάσκουσες) στη βαθμίδα επίκουρου καθηγητή, 16,4% (20 διδάσκουσες) στη βαθμίδα αναπληρωτή καθηγητή και, 12,3% (15 διδάσκουσες) στη βαθμίδα καθηγητή (βλ. και Διάγραμμα 6.3).

Διάγραμμα 6.1. Η πυραμίδα των μελών ΔΕΠ σε 31 τμήματα οικονομίας και διοίκησης (σε σύνολο 34 τμημάτων)

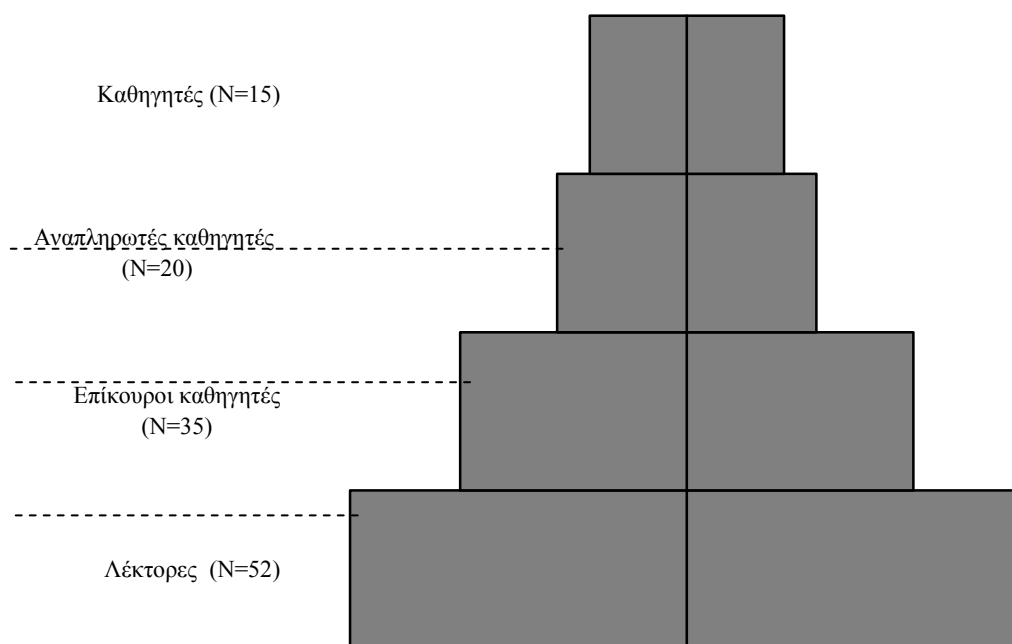

Πηγή: Έρευνα ομάδας ΕΛΙΑΜΕΠ (Νοέμβριος 2005-Φεβρουάριος 2006)

Διάγραμμα 6.2. Η πυραμίδα των μελών ΔΕΠ σε 31 τμήματα οικονομίας και διοίκησης: Άνδρες

Διάγραμμα 6.3. Πυραμίδα μελών ΔΕΠ σε 31 τμήματα οικονομίας και διοίκησης: Γυναίκες

Πηγή: Έρευνα ομάδας ΕΛΙΑΜΕΠ (Νοέμβριος 2005-Φεβρουάριος 2006)

Η κατανομή των μελών ΔΕΠ ανά βαθμίδες και ανά τμήμα, αναδεικνύει την ύπαρξη σημαντικών διαφοροποιήσεων μεταξύ πανεπιστημίων και τμημάτων. Συγκεκριμένα, το ΟΠΑ παρουσιάζει συνολικά στα 7 υπό μελέτη τμήματά του πιο υψηλή συμμετοχή των λεκτόρων στο σύνολο των μελών ΔΕΠ (27,6%) σε σχέση με το Πανεπιστήμιο Πειραιώς (17,2%) και το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (14,6%). Η συμμετοχή των διδασκόντων της βαθμίδας του καθηγητή στο σύνολο των μελών ΔΕΠ κυμαίνεται και στα τρία κλασικά οικονομικά πανεπιστήμια πάνω από 30% (32,7% στο ΟΠΑ, 36,9% στο πανεπιστήμιο Πειραιά και 32,3% στο πανεπιστήμιο Μακεδονίας).

Οι επιμέρους διαφοροποιήσεις μεταξύ των τμημάτων είναι ακόμα μεγαλύτερου εύρους (βλ. και Πίνακα 6.1). Υπάρχουν τμήματα με το 60% των διδασκόντων να βρίσκονται στη βαθμίδα του καθηγητή (Οικονομικό ΟΠΑ) και άλλα

με κανένα μέλος ΔΕΠ στη βαθμίδα του καθηγητή (Οικονομικό Ιωαννίνων, Οικονομικό Πελοποννήσου). Μεγάλα ποσοστά διδασκόντων στη βαθμίδα του καθηγητή παρουσιάζονται στα κεντρικά πανεπιστήμια (ΟΠΑ, Πειραιάς, ΕΚΠΑ), ενώ τα περιφερειακά πανεπιστήμια εμφανίζουν μία τάση κατανομής των διδασκόντων στις χαμηλότερες βαθμίδες. Συνήθως, οι διδάσκοντες στη βαθμίδα του καθηγητή στα περιφερειακά πανεπιστήμια αντιπροσωπεύουν ποσοστά κάτω του 20% του συνόλου των μελών ΔΕΠ (Οικονομικό Θεσσαλίας, Οικονομικό Πατρών, Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων Αιγαίου, Ναυτιλίας Αιγαίου, Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων Ιωαννίνων, Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων ΔΠΘ, Οικονομικό Ιωαννίνων, Οικονομικό Πελοποννήσου).

Πίνακας 6.1. Συμμετοχή της βαθμίδας των καθηγητών στο σύνολο των μελών ΔΕΠ: Τμήματα Οικονομίας και Διοίκησης (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)

Τμήματα	Μέλη ΔΕΠ	Καθηγητές	Καθηγητές ως % μελών ΔΕΠ
Οικονομικό ΟΠΑ	25	15	60,0
ΟΔΕ* Πειραιά	27	14	51,9
Οικονομικό Μακεδονίας	26	13	50,0
Οικονομικό Πειραιά	21	9	42,9
ΟΠΑ** Παντείου	28	12	42,9
Βιομηχανικής Διοίκησης Πειραιά	16	6	37,5
Ναυτιλίας Πειραιά	22	8	36,4
ΟΔΕ* ΟΠΑ	30	10	33,3
Οικονομικό Κρήτης	18	6	33,3
Οικονομικό ΕΚΠΑ	56	18	32,1
ΔΕΤ*** ΟΠΑ	22	7	31,8
Λογιστικής Μακεδονίας	17	5	29,4
ΔΕΟΣ**** ΟΠΑ	24	7	29,2

ΟΔΕ* Πατρών	14	4	28,6
ΟΔΕ* Μακεδονίας	22	6	27,3
Μάρκετινγκ ΟΠΑ	21	5	23,8
Στατιστικής ΟΠΑ	21	5	23,8
Χρηματοοικονομικής Πειραιά	17	4	23,5
Στατιστικής Πειραιά	18	4	22,2
Δημόσιας Διοίκησης Παντείου	36	8	22,2
Οικονομικό Θεσσαλίας	14	3	21,4
Λογιστικής ΟΠΑ	16	3	18,8
Οικονομικό Πατρών	16	3	18,8
ΔΕΟΠΣ***** Μακεδονίας	17	3	17,6
Οικονομικό ΑΠΘ	34	6	17,6
ΟΔΕ* Αιγαίου	21	3	14,3
Ναυτιλίας Αιγαίου	15	2	13,3
ΔΕΑΠΤ***** Ιωαννίνων	8	1	12,5
ΔΟΣΑ***** ΔΠΘ	11	1	9,1
Οικονομικό Ιωαννίνων	12	0	0,0
Οικονομικό Πελοποννήσου	3	0	0,0
Σύνολο	648	191	29,5

* Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

** Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης

*** Διοικητικής Επιστήμης και Τεχνολογίας

**** Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών

***** Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών

***** Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΥΠΕΠΘ και Ιστοσελίδων Τμημάτων (Νοέμβριος 2005-
Ιανουάριος 2006)

6.2. Μέλη ΔΕΠ ανά χώρα απόκτησης διδακτορικού διπλώματος

Η χώρα εκπόνησης της διατριβής και εν γένει της ολοκλήρωσης των μεταπτυχιακών σπουδών των μελών ΔΕΠ αποτελεί μία σημαντική μεταβλητή προς διερεύνηση. Οι μεταπτυχιακές σπουδές στο εξωτερικό αποτελούν το σημαντικότερο παράγοντα διεθνοποίησης και συμμετοχής του ερευνητή σε ένα ανοιχτό επιστημονικό διάλογο που χαρακτηρίζεται από πολυπολιτισμικότητα και ποικιλία μεθοδολογικών προσεγγίσεων.

Το πρότυπο του φωτισμένου αλλά απομονωμένου εντός των εθνικών συνόρων πανεπιστημιακού δασκάλου συνδέεται με μια παρωχημένη αντίληψη που χάνει διαρκώς έδαφος ενόψει της παγκοσμιοποίησης της ακαδημαϊκής διαδικασίας, της διάχυσης της γνώσης και των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας. Η διεθνής αλληλεξάρτηση και συνθετότητα των κοινωνικών και οικονομικών φαινομένων, καθώς και η παρουσία της χώρας στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, καθιστούν τη συμμετοχή στον διεθνή επιστημονικό διάλογο αναγκαία προϋπόθεση ποιότητας του επιστημονικού έργου των πανεπιστημιακών και δεκτικότητας του πανεπιστημίου σε σύγχρονες ιδέες και πρακτικές.

Επιπλέον, η χώρα εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής (συνήθως απαιτεί και πέραν των τριών ετών παραμονή στην αλλοδαπή) έχει το δικό της ιδιαίτερο επιστημονικό πρότυπο που εν δυνάμει επηρεάζει και την επιστημονική κουλτούρα του ερευνητή. Μεθοδολογία και πεδία έρευνας αποτελούν διακριτά πεδία όπου αναδεικνύονται συγκεκριμένες επιστημονικές επιλογές και κουλτούρες (αγγλοσαξωνικό πρότυπο, γαλλικό πρότυπο, γερμανικό πρότυπο). Δεν είναι άλλωστε τυχαία η ανάπτυξη ιδιαίτερων επιστημονικών κλάδων σε διαφορετικές χώρες (οικονομικά και διοίκηση επιχειρήσεων στο Ην. Βασίλειο και τη Β. Αμερική, νομική στη Γαλλία, πολυτεχνικές σπουδές στη Γερμανία, γεωπονικές σπουδές στα σκανδιναβικά κράτη).

Η καταγραφή των στοιχείων για τη χώρα εκπόνησης διατριβής των μελών ΔΕΠ των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης στηρίζεται στα βιογραφικά στοιχεία που δημοσιεύονται στις ιστοσελίδες των τμημάτων και τους οδηγούς σπουδών που περιλαμβάνουν βιογραφικά των διδασκόντων. Στο σύνολο των 34 τμημάτων οικονομίας και διοίκησης που μελετώνται στην παρούσα εργασία, συγκεντρώθηκαν βιογραφικά για τα 466 από τα 648 μέλη ΔΕΠ (ποσοστό 71,9%). Δεδομένης όμως της ύπαρξης τμημάτων για τα οποία διαθέτουμε στοιχεία για πολύ μικρό ποσοστό των διδασκόντων (κάτω του 20%), η παρουσίαση στοιχείων ανά τμήμα περιορίζεται στα τμήματα εκείνα που υπάρχουν στοιχεία για τη χώρα εκπόνησης διατριβής για περισσότερους από τους μισούς διδάσκοντες (50%). Τα τμήματα αυτά είναι είκοσι και ανήκουν τόσο σε κεντρικά όσο και περιφερειακά πανεπιστήμια.

Να σημειώσουμε με την ευκαιρία αυτή ότι η απουσία ακόμα και βασικών βιογραφικών στοιχείων μελών ΔΕΠ στο διαδίκτυο συνιστά απαράδεκτη αδυναμία στην οργάνωση των πανεπιστημιακών τμημάτων, που δυσκολεύει οποιαδήποτε προσπάθεια σύγκρισης και αξιολόγησης του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού των πανεπιστημίων και αντιστρατεύεται μια ηθική διαφάνειας, δημοσιότητας και προσβασιμότητας που θα έπρεπε να διέπει τα δημόσια πανεπιστήμια. Πάντως, η κατάσταση των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης από πλευράς παροχής πληροφόρησης στο διαδίκτυο είναι σχετικά καλύτερη σε σύγκριση με τις περισσότερες άλλες κατηγορίες πανεπιστημίων και τμημάτων.

Αναλυτικότερα, στο σύνολο των 34 τμημάτων (648 διδάσκοντες), η χώρα στην οποία έχουν εκπονήσει διατριβή το μεγαλύτερο ποσοστό των μελών ΔΕΠ είναι το Ηνωμένο Βασίλειο (βλ. Πίνακα 6.2). Ένας στους τρεις διδάσκοντες έχει διδακτορικό από τη χώρα αυτή (30,8%), ακολουθούν η Ελλάδα με 22,9%, οι ΗΠΑ

και ο Καναδάς(14,6%) και χώρες με μικρότερα ποσοστά όπως η Γαλλία, η Γερμανία και η Ιταλία.

Πίνακας 6.2

Μέλη ΔΕΠ τμημάτων οικονομίας και διοίκησης ανά χώρα εκπόνησης διατριβής

Χώρα απόκτησης διδακτορικού	Αριθμός μελών ΔΕΠ	Ποσοστό % επί του συνόλου των μελών ΔΕΠ
Ην. Βασίλειο	180	30,8
Ελλάδα		
-Εκ των οποίων στο ίδιο τμήμα :	134	22,4
	95	16,3
ΗΠΑ /Καναδάς	85	14,6
Γαλλία	35	6,0
Γερμανία	18	3,1
Ιταλία	4	0,7
Άλλη χώρα	10	1,7
Άγνωστο	182	27,9
Σύνολο	648	100,0

Πηγή: Έρευνα ομάδας ΕΛΙΑΜΕΠ στις ιστοσελίδες των τμημάτων (Νοέμβριος 2005-Φεβρουάριος 2006)

Είναι εντυπωσιακό, από τα στοιχεία του Πίνακα 6.2, ότι ένα στα πέντε μέλη ΔΕΠ έχει εκπονήσει τη διατριβή του στην Ελλάδα. Από αυτούς, 70,9% (95 στους 134) έχουν εκπονήσει τη διατριβή τους στο τμήμα όπου σταδιοδρομούν ως μέλη ΔΕΠ. Το φαινόμενο αυτό παραπέμπει σε δύο κατά βάση παράγοντες:

α) την ανάγκη ανάδειξης εγχώριου επιστημονικού προσωπικού από τα πανεπιστημιακά τμήματα, που αυξάνεται από την περαιτέρω ανάπτυξη μεταπτυχιακών και διδακτορικών προγραμμάτων τα τελευταία χρόνια, και

β) την ύπαρξη εσωτερικών και άκαμπτων αγορών εργασίας στα επιμέρους πανεπιστήμια καθώς και τμημάτων τα οποία δύσκολα ανέχονται υποψηφιότητες για την πλήρωση θέσεων μελών ΔΕΠ που δεν προέρχονται από το δικό τους πανεπιστήμιο ή τμήμα.

Έτσι, στις καλύτερες των περιπτώσεων, η παρουσία «οικείας παραγωγής» μελών ΔΕΠ στα πανεπιστημιακά τμήματα αποτελεί το επιστέγασμα της επιτυχίας των τμημάτων αυτών στην ανάπτυξη διεθνώς ανταγωνιστικών μεταπτυχιακών και διδακτορικών σπουδών, και στην παραγωγή διδακτόρων εφάμιλλων των καλύτερων πανεπιστημιακών τμημάτων της αλλοδαπής. Και υπάρχουν πράγματι τμήματα (π.χ. ορισμένα τμήματα του ΟΠΑ) στα οποία αυτό ισχύει, όπως ακόμα και περιπτώσεις κατά τις οποίες διδάκτορες ελληνικών ΑΕΙ καταλαμβάνουν θέσεις ΔΕΠ σε καλά πανεπιστήμια του εξωτερικού.

Δεν μπορούμε να αποκλείσουμε όμως περιπτώσεις στις οποίες το φαινόμενο συνιστά μια ακόμα ένδειξη των πελατειακών σχέσεων και των δομών αναξιοκρατίας που δυστυχώς αναπτύσσονται σε ορισμένα πανεπιστημιακά τμήματα της χώρας. Πρόκειται ίσως για περιβάλλοντα όπου οι δοκιμασμένες προσωπικές σχέσεις και η αποδεδειγμένη ιεραρχική αφοσίωση εκτιμώνται ως καθοριστικά προτερήματα για εκλογή σε θέση ΔΕΠ. Σύμπτωμα μιας ακόμα βαρύτερης παθολογίας είναι η περίπτωση κατά την οποία το φαινόμενο των «οικείας παραγωγής» μελών ΔΕΠ παραπέμπει σε ευρύτερες διανεμητικές συμμαχίες και συναλλαγές, με την πιθανή συμμετοχή και φοιτητικών κομματικών παρατάξεων.

Η ύπαρξη των εσωτερικών αγορών είναι πιο έκδηλη στην εξέταση των στοιχείων ανά τμήμα (βλ. Πίνακα 6.3). Στο τμήμα Οικονομικών Επιστημών ΑΠΘ, το 47,1% των μελών ΔΕΠ έχει διδακτορικό από το ίδιο πανεπιστήμιο ή και τμήμα. Ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά διδασκόντων με διδακτορικό από το ίδιο τμήμα

παρουσιάζονται και στα τμήματα Οικονομικής Περιφερειακής Ανάπτυξης και Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου (39,3%). Επίσης, υψηλά ποσοστά παρουσιάζονται στα τμήματα Στατιστικής και Μάρκετινγκ του ΟΠΑ (28,6% και 23,8% αντίστοιχα).

Πίνακας 6.3. Μέλη ΔΕΠ με διδακτορικό στο ίδιο πανεπιστήμιο ή και τμήμα

Τμήματα	Ποσοστό μελών ΔΕΠ με διδακτορικό στο ίδιο πανεπιστήμιο ή και τμήμα
Οικονομικό ΑΠΘ	47,1
ΟΠΑ Παντείου	39,3
Στατιστικής ΟΠΑ	28,6
ΟΔΑΕ Ιωαννίνων	25,0
Μάρκετινγκ ΟΠΑ	23,8
ΟΔΕ Μακεδονίας	22,7
Βιομηχ. Διοίκησης Πειραιά	18,8
Λογιστικής Μακεδονίας	17,6
Οικονομικό ΕΚΠΑ	16,6
Λογιστικής ΟΠΑ	12,5
ΔΕΟΣ ΟΠΑ	12,5
Οικονομικό Μακεδονίας	7,7
ΟΔΕ Πατρών	7,1
Οικονομικό Πατρών	6,3
ΔΕΟΠΣ Μακεδονίας	5,9
Οικονομικό ΟΠΑ	4,0
Οικονομικό Κρήτης	0,0
Οικονομικό Ιωαννίνων	0,0

Πηγή: Έρευνα ομάδας ΕΛΙΑΜΕΠ στις ιστοσελίδες των τμημάτων (Νοέμβριος 2005-Φεβρουάριος 2006)

Τα στοιχεία για τις υπόλοιπες χώρες εκπόνησης διδακτορικού και ιδιαίτερα για το Ην. Βασίλειο, τη Β. Αμερική και τη Γαλλία (βλ. Πίνακας 6.4) καταδεικνύουν

ενδιαφέρουσες διαφοροποιήσεις μεταξύ πανεπιστημίων και τμημάτων. Το Ην. Βασίλειο κυριαρχεί στα μέλη ΔΕΠ του ΟΠΑ και ιδιαίτερα στα τμήματα Λογιστικής, Μάρκετινγκ και Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών (62,5%, 52,4% και 50% αντίστοιχα). Επίσης, υψηλά ποσοστά παρατηρούνται στα τμήματα Οικονομικών Επιστημών της Πάτρας και της Κρήτης (62,5% και 55,6% αντίστοιχα).

Πίνακας 6.4. Μέλη ΔΕΠ με διδακτορικό στο Ην. Βασίλειο, τη Β. Αμερική (ΗΠΑ και Καναδάς) και στη Γαλλία

Τμήματα	Ην. Βασίλειο	ΗΠΑ / Καναδάς	Γαλλία
Λογιστικής ΟΠΑ	62,5	6,3	0,0
Οικονομικό Πατρών	62,5	12,5	12,5
Οικονομικό Κρήτης	55,6	22,2	0,0
Μάρκετινγκ ΟΠΑ	52,4	9,5	4,8
ΔΕΟΣ* ΟΠΑ	50,0	17,3	4,3
ΟΠΑ Παντείου	39,3	7,1	7,1
ΔΕΑΠΤ** Ιωαννίνων	37,5	12,5	0,0
Βιομ. Διοίκησης Πειραιά	37,5	18,8	0,0
Οικονομικό ΕΚΠΑ	35,7	25,0	7,1
Στατιστικής ΟΠΑ	33,3	14,3	0,0
Οικονομικό Ιωαννίνων	33,3	16,7	16,7
Οικονομικό ΟΠΑ	32,0	28,0	4,0
Λογιστικής Μακεδονίας	29,4	29,4	29,4
Οικονομικό Μακεδονίας	23,1	23,1	26,9
ΟΔΕ*** Πατρών	21,4	6,7	6,7
ΟΔΕ Μακεδονίας	18,2	27,3	4,5
ΔΕΟΠΣ**** Μακεδονίας	17,6	29,4	11,8
Οικονομικό ΑΠΘ	17,6	0,0	14,7

*Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών

** Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων

*** Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

**** Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών

Πηγή: Έρευνα ομάδας ΕΛΙΑΜΕΠ στις ιστοσελίδες των τμημάτων (Νοέμβριος 2005-Φεβρουάριος 2006)

Η Β. Αμερική (ΗΠΑ και Καναδάς) αποτελούν την τρίτη, μετά το Ην. Βασίλειο και την Ελλάδα, «δεξαμενή» μελών ΔΕΠ για τα τμήματα οικονομίας και διοίκησης. Αναλυτικότερα, οι υψηλότερες συμμετοχές διδασκόντων με διδακτορικό στη Β. Αμερική (ποσοστά πάνω του 20%) καταγράφονται σε τέσσερα τμήματα του πανεπιστημίου Μακεδονίας (Λογιστικής, ΔΕΟΠΣ, ΟΔΕ και Οικονομικών Επιστημών) και τα τμήματα οικονομικών επιστημών του ΕΚΠΑ και της Κρήτης (βλ. Πίνακα 9^α). Αντιθέτως, μικρή αντίστοιχη συμμετοχή καταγράφεται στα τμήματα του Παντείου, δύο τμήματα του ΟΠΑ (Μάρκετινγκ και Λογιστικής) καθώς και στο Οικονομικό του ΑΠΘ (ποσοστά κάτω του 10%).

Άλλες χώρες που παρουσιάζουν αξιοσημείωτα ποσοστά συμμετοχής στη κατανομή των διδασκόντων ανά χώρα εκπόνησης διδακτορικού είναι η Γαλλία και η Γερμανία. Συνήθως πρόκειται για περιφερειακά πανεπιστήμια και τα υψηλότερα ποσοστά για τη μεν Γαλλία καταγράφονται στα τμήματα Οικονομικών Επιστημών Ιωαννίνων, ΑΠΘ και Πατρών, ενώ για τη Γερμανία, αξιοσημείωτα ποσοστά καταγράφονται στα τμήματα Διοίκησης Επιχειρήσεων Πατρών, Βιομηχανικής Διοίκησης Πειραιά και Οικονομικών Επιστημών Μακεδονίας (13,3%, 12,5% και 11,5% αντίστοιχα).

Συμπερασματικά, το σχετικά υψηλό ποσοστό αγγλόφωνων διδακτορικών σπουδών (41% επί του συνόλου) δεν εκπλήσσει: η αγγλική είναι προ πολλού η *lingua franca* στις οικονομικές επιστήμες και κυρίως στις επιστήμες του ευρύτερου πεδίου της διοίκησης επιχειρήσεων, και ευνοείται ακόμα περισσότερο από τη διάδοση του διαδικτύου. Είναι αναμενόμενο ιδίως οι νεότερες γενιές μελών ΔΕΠ στα τμήματα του συγκεκριμένου αντικειμένου να προέρχονται από αγγλόφωνα πανεπιστήμια. Είναι επίσης εύλογο, καθώς το τελευταίο διάστημα έχουν αναπτυχθεί τα μεταπτυχιακά και διδακτορικά προγράμματα των ελληνικών πανεπιστημίων στα συγκεκριμένα αυτά

αντικείμενα, οι καλύτεροι διδάκτορες απόφοιτοι των προγραμμάτων αυτών να απορροφώνται σε αυξανόμενο ρυθμό από τα πανεπιστήμια και τμήματα προέλευσής τους.

Βασικά συμπεράσματα

- *Καταγράφεται η ύπαρξη αντεστραμμένης πυραμίδας στην κατανομή των μελών ΔΕΠ ανά βαθμίδα: Οι καθηγητές είναι περισσότεροι από τους λέκτορες. Η αντεστραμμένη πυραμίδα ουσιαστικά αντανακλά την αντεστραμμένη πυραμίδα των ανδρών πανεπιστημιακών. Αντιθέτως, παρατηρείται μια κανονική πυραμίδα στην κατανομή των γυναικών πανεπιστημιακών*
- *Μόλις το 12,2% των γυναικών βρίσκεται στη βαθμίδα του καθηγητή όταν το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες είναι 33,5%*
- *Καταγράφονται μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ πανεπιστημίων και τμημάτων. Υψηλότερη συμμετοχή λεκτόρων παρουσιάζεται στο ΟΠΑ (27,6%) σε σχέση με τα μικρότερα ποσοστά των Πανεπιστημίων Πειραιά (17,2%) και Μακεδονίας (14,6%)*
- *Υπάρχουν τμήματα με το 60% των μελών ΔΕΠ να βρίσκονται στη βαθμίδα του καθηγητή (π.χ., Οικονομικό ΟΠΑ) και τμήματα με κανένα μέλος στη βαθμίδα του καθηγητή (π.χ., Οικονομικό Ιωαννίνων)*
- *Η πλειοψηφία των μελών ΔΕΠ έχουν αποκτήσει διδακτορικό δίπλωμα στο Ηνωμένο Βασίλειο (27,2%). Ακολουθούν η Ελλάδα (20,8%) και η Βόρεια Αμερική (13,1%)*
- *Σημαντικό τμήμα των μελών ΔΕΠ κατέχει διδακτορικό δίπλωμα από το τμήμα στο οποίο εργάζεται (το 15%). Το φαινόμενο αυτό αντανακλά τόσο την ανάγκη των τμημάτων για ανάδειξη εγχώριου επιστημονικού προσωπικού όσο και της ύπαρξης άκαμπτων εσωτερικών αγορών εργασίας που επηρεάζονται από πελατειακά δίκτυα και διανεμητικές συμμαχίες*

Βασικές προτάσεις πολιτικής

- *Θεσμική δημιουργία συνθηκών διαφάνειας, δημοσιότητας και συγκρισιμότητας που εκ των πραγμάτων θα «εκθέσουν» και θα αποδυναμώσουν οποιεσδήποτε πρακτικές αναξιοκρατίας και συναλλαγής.*
- *Θεσμοθέτηση υποχρέωσης των πανεπιστημίων και τμημάτων να διατηρούν προσβάσιμα στο διαδίκτυο και να ενημερώνουν τακτικά τα βασικά βιογραφικά στοιχεία των μελών ΔΕΠ: πανεπιστημιακές σπουδές, ακαδημαϊκή εμπειρία, ερευνητικό έργο, κυριότερες δημοσιεύσεις.*

7. Ενεργοί και μη ενεργοί (οιονεί επί πτυχίω) φοιτητές

Στη δημόσια συζήτηση συχνά γίνεται λόγος για τους «αιώνιους» φοιτητές των ελληνικών πανεπιστημίων. «Αιώνιοι» φοιτητές στην καθομιλούμενη αποκαλούνται οι φοιτητές που ο χρόνος φοίτησής τους έχει ξεπεράσει σημαντικά την επίσημα προβλεπόμενη ελάχιστη διάρκεια σπουδών (με τυπικούς όρους «ν» έτη –όπου «ν» κατά κανόνα, στις περισσότερες σχολές, ισούται με 4 έτη, δηλαδή 8 εξάμηνα). Η ύπαρξη των «αιώνιων» φοιτητών συνδέεται με το υψηλό μέσο πραγματικό χρονικό διάστημα φοίτησης σε πολλά πανεπιστημιακά τμήματα, δεδομένης της ως τώρα απουσίας οποιουδήποτε χρονικού περιορισμού. Θα υιοθετήσουμε εφεξής για τις ανάγκες αυτής της έρευνας τον επίσημο (και αποχρωματισμένο) συνώνυμο όρο «οιονεί επί πτυχίω φοιτητές»¹⁶.

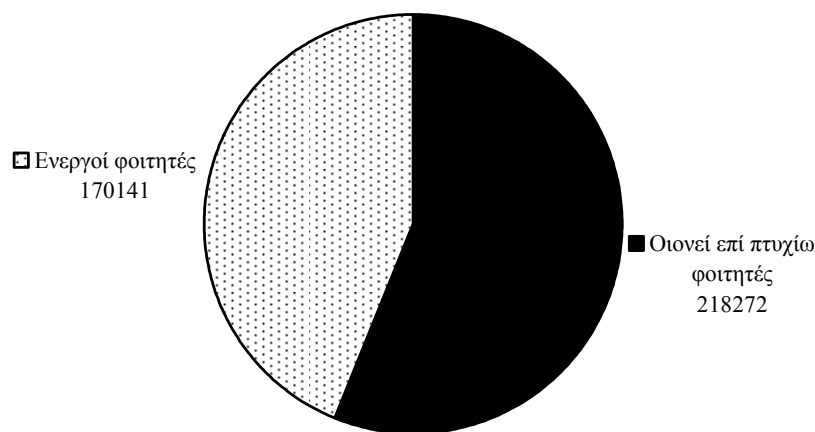
Η επεξεργασία στοιχείων του ΥΠΕΠΘ για τους ενεργούς και οιονεί επί πτυχίω φοιτητές (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005) μας προσφέρει μία πρώτη αποτύπωση της έκτασης του φαινομένου. Το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005, καταγράφονται 388.413 φοιτητές ΑΕΙ, εκ των οποίων οι 218.272 βρίσκονται σε εξάμηνο πέρα των προβλεπομένων (βλ. Διάγραμμα 7.1 και Πίνακα 7.1). Δυστυχώς, από τα διαθέσιμα συγκεντρωτικά στοιχεία, δεν είναι δυνατόν να συναχθεί πόσοι από τους φοιτητές αυτούς εμπίπτουν στο ν+2 (οπότε παραμένουν κατά τεκμήριο «ενεργοί», τουλάχιστον ως προς την πρόθεση αποφοίτησης) και πόσοι το έχουν ξεπεράσει (οπότε αποτελούν ενδεχομένως πράγματι «αιώνιους» φοιτητές).

Από τα στοιχεία του Πίνακα 7.1 για τα πανεπιστήμια της χώρας, διαπιστώνεται η ύπαρξη μεγάλων διαφοροποιήσεων μεταξύ των πανεπιστημίων. Οι οιονεί επί πτυχίω φοιτητές ως ποσοστό των εγγεγραμμένων φοιτητών κυμαίνονται από το 20% (Πολυτεχνείο Κρήτης) μέχρι και το 58,7% (Πανεπιστήμιο Μακεδονίας).

¹⁶ Επίσης, χρησιμοποιούνται και όροι όπως «βραδυπορούντες» και «υστερούντες» φοιτητές για να περιγράψουν το φαινόμενο της παράτασης των σπουδών πέρα των κανονικών εξαμήνων.

Ο αριθμός τους προφανώς βαίνει αύξων όσο μεγαλύτερη η ηλικία του πανεπιστημιακού ιδρύματος και η συνακόλουθη συσσώρευση φοιτητών αυτής της κατηγορίας. Τα νεοϊδρυθέντα πανεπιστήμια, όπως της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας, είναι φυσικό να καταγράφουν μόνο ενεργούς φοιτητές.

Διάγραμμα 7.1. Σύνολο ΑΕΙ: Ενεργοί και οιονεί επί πτυχίω φοιτητές (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΥΠΕΠΘ (επιτόπια έρευνα ομάδας ΕΛΙΑΜΕΠ, Νοέμβριος 2005)

Η εξήγηση του φαινομένου των οιονεί επί πτυχίω φοιτητών δεν έχει μελετηθεί συστηματικά. Ωστόσο, μπορούν να διατυπωθούν οι εξής υποθέσεις εργασίας. Πρώτον, οι σπουδές στο Λύκειο και το «εξεταστοκεντρικό» σύστημα εισαγωγής στα πανεπιστήμια δεν «εξοπλίζει» κατάλληλα τους αυριανούς φοιτητές για τα ακαδημαϊκά τους καθήκοντα. Σημαντική μερίδα των φοιτητών παρακολουθεί κατά τη διάρκεια φοίτησης στα πανεπιστήμια, μαθήματα ενίσχυσης στα λεγόμενα

«πανεπιστημιακά» φροντιστήρια, διαιωνίζοντας έτσι το σύστημα «μάθησης» της περιόδου των σπουδών στο Λύκειο.

Δεύτερον, η έντονα κοπιαστική και ψυχοφθόρα προσπάθεια ένταξης σε κάποιο ΑΕΙ μέσω των εισαγωγικών εξετάσεων οδηγεί μερίδα των φοιτητών σε ιδιαίτερη «χαλαρότητα» και παραμέληση των ακαδημαϊκών υποχρεώσεών τους κατά τα πρώτα έτη των σπουδών τους. Η επιμήκυνση του χρόνου αποφοίτησης προκύπτει ως φυσιολογικό επακόλουθο.

Τρίτον, η έλλειψη χρονικού περιορισμού στη φοίτηση αφ' εαυτής λειτουργεί ως «ηθικός κίνδυνος» (moral hazard), διαρθρώνοντας συγκεκριμένες δομές κινήτρων που διέπονται από την σχετική απουσία πιεστικού χρονικού περιορισμού, αναπαράγοντας συμπεριφορές χαλαρότητας στην παρακολούθηση των σπουδών και ανταπόκριση στα σπουδαστικά καθήκοντα. Η λειτουργία των πανεπιστημίων ως οιονεί εξεταστικών κέντρων (με τρεις εξεταστικές περιόδους κατ' έτος) επιτείνει τις συμπεριφορές αυτές, παγιώνοντας μια αίσθηση επ' αόριστον δυνατότητας επανεξέτασης στα μαθήματα.

Τέταρτον, μερίδα φοιτητών που κατά κανόνα δεν διαθέτουν επαρκείς οικονομικές δυνατότητες για τα έξοδα διαβίωσης στον τόπο των σπουδών τους (πράγμα που επιτείνεται σε συνθήκες φοίτησης μακράν του τόπου οικογενειακής διαμονής), αναγκάζονται να εργάζονται ταυτόχρονα με τις σπουδές, σε βάρος της ακαδημαϊκής τους προόδου. Αντίθετος παράγοντας αλλά με ταυτόσημο αποτέλεσμα είναι η εξασφαλισμένη οικογενειακή οικονομική ενίσχυση (με δεδομένο και το υψηλότατο για τα ευρωπαϊκά και διεθνή δεδομένα ποσοστό συνεχιζόμενης συστέγασης των ελλήνων φοιτητών με την οικογένειά τους) που οδηγεί σε εφησυχασμό και παράταση των σπουδών.

Πέμπτον, μία μερίδα φοιτητών (εκτιμούμε όχι σημαντική) παρατείνει τις σπουδές ή αφήνει σε εκκρεμότητα κάποια μαθήματα έτσι ώστε να καθυστερήσει το χρόνο στράτευσης ή να τύχει αδειών κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής θητείας. Στην κατηγορία της «στρατηγικής» παράτασης των σπουδών πρέπει να συμπεριλάβουμε μια επίσης μειοψηφία φοιτητών που καθυστερεί προκειμένου να βελτιώσει τις βαθμολογικές επιδόσεις σε επιμέρους μαθήματα, έτσι ώστε να αποφοιτήσει με ένα καλύτερο μέσο όρο πτυχίου, που θα ανοίξει το δρόμο για καλύτερες επιλογές μεταπτυχιακών ιδρυμάτων. Κάτι τέτοιο είναι εφικτό, στο μέτρο δεν υπάρχει ευρέως αποδεκτό σύστημα συνολικού συνυπολογισμού/ στάθμισης της διάρκειας σπουδών και του βαθμού πτυχίου από τα ελληνικά πανεπιστήμια.

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, αλλά ιδίως στην τελευταία, αποτυπώνεται ανάγλυφα ο παραλογισμός του υπάρχοντος συστήματος της επ' αόριστον φοίτησης, που οδηγεί σε καταφανείς στρεβλώσεις κινήτρων, συνθήκες χαμηλής αποδοτικότητας των πανεπιστημιακών σπουδών, σταδιακή απαξίωση των πανεπιστημιακών γνώσεων ως αποτέλεσμα μακράς καθυστέρησης εισόδου στην αγορά εργασίας, ακόμα και υπονόμησης ενός αντικειμενικού συστήματος αξιολόγησης της επίδοσης των φοιτητών.

Έχουν ωριμάσει οι συνθήκες για την εισαγωγή περιορισμού στην επ' αόριστον φοίτηση (στη βάση του $v+2$ ή $v+3$), για τους φοιτητές που δεν εργάζονται ή δεν έχουν οικογενειακές υποχρεώσεις (ανατροφή τέκνων), με κατ' εξαίρεση δυνατότητα προσωρινής διακοπής σπουδών ή δυνατότητα μερικής φοίτησης για ειδικές περιπτώσεις (μητέρες ανηλίκων, εργαζόμενους με αποδεδειγμένη πλήρη απασχόληση και ασφαλιστική κάλυψη, χρονίως πάσχοντες, κ.ά.) (βλ. Πόρισμα Επιτροπής ΕΣΥΠ για την Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση, 19 Δεκεμβρίου 2005). Μία τέτοια λύση θεσμοθέτησης ορίου στη φοίτηση θα έπρεπε απαραίτητα να συνοδεύεται

από μέτρα που να ενισχύουν τη φοίτηση ατόμων που δεν έχουν οικονομικές δυνατότητες, με τη μορφή ανταποδοτικών υποτροφιών (Πόρισμα Επιτροπής ΕΣΥΠ, ο.π.).

Πίνακας 7.1. ΑΕΙ: Εγγεγραμμένοι, ενεργοί και οιονεί επί πτυχίω φοιτητές (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)

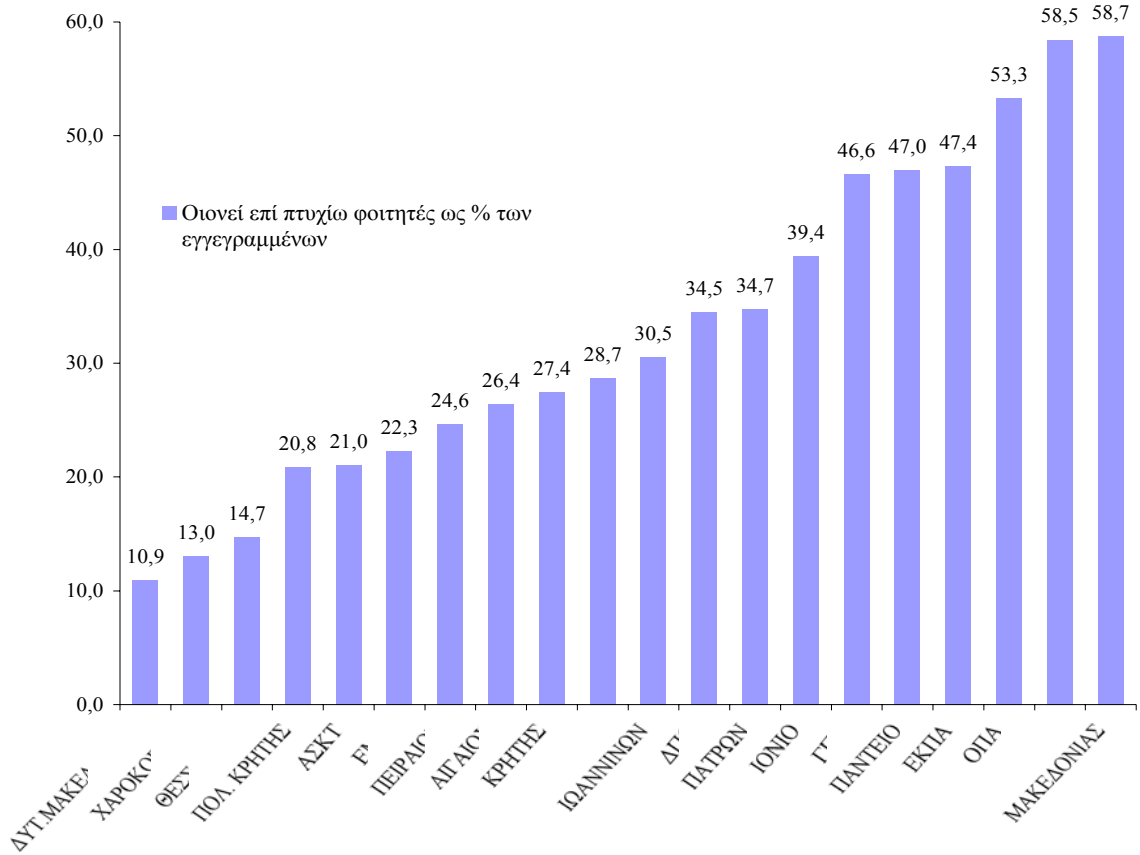
ΑΕΙ	Φοιτητές		Ποσοστό (%) οιονεί επί πτυχίω φοιτητών στο σύνολο των εγγεγραμμένων
	Εγγεγραμμένοι	Οιονεί επί πτυχίω φοιτητές	
Μακεδονίας	13113	7703	58,7
ΑΠΘ	92509	54074	58,5
ΟΠΑ	14948	7974	53,3
ΕΚΠΑ	111183	52664	47,4
Πάντειο	16540	7766	47,0
Γεωπονικό	4096	1910	46,6
Ιόνιο	2287	902	39,4
Πατρών	21386	7428	34,7
ΔΠΘ	18027	6222	34,5
Ιωαννίνων	13626	4159	30,5
Κρήτης	11011	3021	27,4
Αιγαίου	8161	2157	26,4
Πειραιά	19290	4751	24,6
ΕΜΠ	12723	2831	22,3
Πολυτεχνείο Κρήτης	2256	470	20,8
Θεσσαλίας	5328	929	14,7
Χαροκόπειο	844	110	13,0
Σύνολο ΑΕΙ*	388413	170141	43,8

*Αναφέρεται στα 22 ΑΕΙ της χώρας (συμπεριλαμβανομένων Ελληνικού Ανοιχτού Πανεπιστημίου και Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων του ΥΠΕΠΘ
(Επιτόπια έρευνα της ομάδας του ΕΛΙΑΜΕΠ, Νοέμβριος 2005)

Διάγραμμα 7.2. ΑΕΙ: Οιονεί επί πτυχίω φοιτητές* ως % των εγγεγραμμένων, 2004/2005

(* Φοιτητές που βρίσκονται σε εξάμηνο σπουδών πέραν των προβλεπομένων)

Συντημήσεις: ΑΣΚΤ (Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών), ΕΜΠ (Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο), ΕΑΠ (Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ΔΠΘ (Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης), ΓΠΑ (Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών), ΕΚΠΑ (Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών), ΟΠΑ (Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών) και ΑΠΘ (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης)

Τα «κλασικά» οικονομικά πανεπιστήμια (ΟΠΑ, Μακεδονίας) συγκεντρώνουν από τα μεγαλύτερα ποσοστά οιονεί επί πτυχίω φοιτητών (53,3% και 58,7% αντίστοιχα), πάνω μάλιστα από το μέσο όρο των ελληνικών πανεπιστημίων (43,8%). Πιθανόν αυτό να οφείλεται στο ότι ο προσανατολισμός των σπουδών προς την οικονομία και την αγορά ωθεί συγκριτικά μεγαλύτερο ποσοστό φοιτητών σε σχέση με τα υπόλοιπα πανεπιστήμια σε αναζήτηση παράλληλης εργασιακής εμπειρίας.

Ωστόσο, το Πανεπιστήμιο Πειραιά παρουσιάζει ένα από τα μικρότερα ποσοστά οιονεί επί πτυχίω φοιτητών (24,6%), μετριάζοντας έτσι σε κάποιο βαθμό την εικόνα για τις σχολές οικονομίας και διοίκησης.

Η εξέταση ανάλογων στοιχείων σε επίπεδο τμημάτων επιβεβαιώνει επίσης την ύπαρξη μεγάλων διαφοροποιήσεων αλλά και την επίδραση των ετών λειτουργίας τους (βλ. Πίνακα 7.2 στην επόμενη σελίδα). Είναι προφανές ότι παλαιότερα τμήματα φέρουν το βάρος μιας μακράς «ουράς» οιονεί επί πτυχίω φοιτητών (όσο παλαιότερα τόσο μακρότερη), η οποία αντανακλά αρνητικά στη συνολική εικόνα του οικείου πανεπιστημίου.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 7.2 για τους οιονεί επί πτυχίω σπουδαστές των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης, τα περιφερειακά τμήματα παρουσιάζουν πολύ καλύτερη εικόνα σε σχέση με τα «κλασικά» οικονομικά πανεπιστήμια. Στο τμήμα οικονομικών επιστημών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, οι οιονεί επί πτυχίω φοιτητές αντιπροσωπεύουν το 76,3% των εγγεγραμμένων φοιτητών, ενώ στο αντίστοιχο τμήμα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας μόλις το 16,8%.

Αναλυτικότερα, εννέα τμήματα διαθέτουν ποσοστό οιονεί επί πτυχίω φοιτητών που ξεπερνά το 50% των εγγεγραμμένων φοιτητών (Οικονομικό ΕΚΠΑ, Οικονομικό Μακεδονίας, Οικονομικό ΑΠΘ, ΟΔΕ ΟΠΑ, ΟΔΕ Μακεδονίας, Δημόσιας Διοίκησης Παντείου, κ.α.). Ποσοστά μεταξύ 20% και 50% παρουσιάζουν έντεκα τμήματα που ανήκουν στα κεντρικά πανεπιστήμια ΟΠΑ, Μακεδονίας και Πειραιά (με την εξαίρεση των τμημάτων Διοίκησης Επιχειρήσεων Αιγαίου και Οικονομικού Πατρών). Ποσοστά μεταξύ 10% και 20% καταγράφονται σε επτά τμήματα, κυρίως περιφερειακών πανεπιστημίων (Οικονομικό Ιωαννίνων, Οικονομικό Κρήτης, Ναυτιλίας Αιγαίου κ.α.). Τέλος, επτά τμήματα δεν εμφανίζουν φοιτητές πέραν των κανονικών εξαμήνων, λόγω της νεότητάς τους.

Πίνακας 7.2. Τμήματα οικονομίας και διοίκησης: Εγγεγραμμένοι φοιτητές και οιονεί επί πτυχίω φοιτητές (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)

Τμήματα Οικονομικών Επιστημών	Φοιτητές		Ποσοστό (%) οιονεί επί πτυχίω φοιτητών στο σύνολο των εγγεγραμμένων
	Εγγεγραμμένοι	Οιονεί επί πτυχίω φοιτητές	
Οικονομικό Μακεδονίας	4837	3692	76,3
ΟΔΕ* ΟΠΑ	6064	4484	73,9
Οικονομικό ΕΚΠΑ	11772	8576	72,9
ΟΔΕ* Μακεδονίας	4474	3214	71,8
Οικονομικό ΑΠΘ	7397	5208	70,4
Οικονομικό ΟΠΑ	2942	1792	60,9
Στατιστικής Πειραιά	2219	1313	59,2
Οικον. & Περιφ. Ανάπτυξης Παντείου	2414	1388	57,5
Δημόσιας Διοίκησης Παντείου	3090	1553	50,3
Ναυτιλίας Πειραιά	1563	728	46,6
ΟΔΕ* Αιγαίου	844	387	45,9
ΔΕΟΣ** ΟΠΑ	1010	424	42,0
Στατιστικής ΟΠΑ	603	245	40,6
Βιομηχανικής Διοίκησης Πειραιά	767	302	39,4
Χρηματοοικονομικής Πειραιά	1138	448	39,4
Οικονομικό Πατρών	1176	407	34,6
Μάρκετινγκ ΟΠΑ	883	248	28,1
Λογιστικής Μακεδονίας	1018	285	28,0
ΔΕΟΠΣ*** Μακεδονίας	853	205	24,0

ΟΔΕ* Πειραιά	6573	1383	21,0
Λογιστικής ΟΠΑ	1250	223	17,8
Οικονομικό Ιωαννίνων	574	102	17,8
Οικονομικό Θεσσαλίας	417	70	16,8
Οικονομικό Κρήτης	840	141	16,8
Ναυτιλίας Αιγαίου	242	34	14,0
ΔΟΣΑ **** ΔΠΘ	734	90	12,3
ΔΕΑΠΤ***** Ιωαννίνων	375	38	10,1
ΟΔΕ* Πατρών	717	62	8,6
ΔΕΤ***** ΟΠΑ	792	0	0,0
Μάρκετινγκ Μακεδονίας	63	0	0,0
Διοικ. Τεχνολογίας Μακεδονίας	65	0	0,0
Οικονομικό Πελοποννήσου	93	0	0,0
Οικονομικό Πειραιά	4214	0	0,0
ΟΠΑ Στερεάς Ελλάδας	60	0	0,0
Σύνολο	72073	37042	51,4

* Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

**Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών

***Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών

****Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων και Ανάπτυξης

*****Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων

*****Διοικητικής Επιστήμης και Τεχνολογίας

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων του ΥΠΕΠΘ

(Επιτόπια έρευνα της ομάδας του ΕΛΙΑΜΕΠ, Νοέμβριος 2005)

Συμπέρασμα

Τα παρουσιαζόμενα στοιχεία σε αυτό το τμήμα της έκθεσης είναι απλώς ενδεικτικά δεδομένου ότι η εξαγωγή αξιόπιστων συμπερασμάτων απαιτεί τόσο διαχρονική σύγκριση των στοιχείων σε επίπεδο τμήματος όσο και περαιτέρω ανάλυση των οιονεί επί πτυχίω φοιτητών. Στην κατηγορία αυτή συσσωρεύονται, όπως παραπάνω αναφέραμε, διαφορετικές υποκατηγορίες, με κύρια τη διάκριση ανάμεσα στους πλήρως ανενεργούς και ουσιαστικά παραιτημένους φοιτητές και σε εκείνους που με ένα βραδύτερο ρυθμό σκοπεύουν ωστόσο κάποια στιγμή να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους.

Θα ήταν πολύ χρήσιμο να γνωρίζουμε σε πόσα χρόνια, πέρα των προβλεπομένων ετών φοίτησης, αποφοιτούν οι οιονεί επί πτυχίω φοιτητές και να γνωρίζουμε τα αίτια της καθυστέρησης αυτής¹⁷. Η μη αποφοίτηση, ιδιαίτερα όταν αφορά υψηλό ποσοστό, συνεπάγεται, όπως ήδη αναφέρθηκε, κόστη για την οικονομική λειτουργία των πανεπιστημίων και της ανώτατης εκπαίδευσης συνολικά, με έμμεσες μακροπρόθεσμες αρνητικές επιδράσεις (έλλειψη εξειδικευμένου ανθρωπίνου δυναμικού, «απαξίωση» γνώσεων και δεξιοτήτων, κλπ).

¹⁷ Έρευνα του Παρατηρητηρίου Ροής Φοιτητών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (επιστημονικός υπεύθυνος καθηγητής Θ. Χατζηπαντελής) για το χρονικό διάστημα 1986-1995 καταδεικνύει ότι στα τμήματα τετραετούς φοίτησης το 75% ως 80% των γυναικών και μόλις το 60% των ανδρών αποφοιτούν εντός οκταετίας. Στην προβλεπόμενη χρονική διάρκεια των τεσσάρων ετών, πτυχίο αποκτούν το 20% των ανδρών και το 32-33% των γυναικών. Επίσης, διαπιστώνεται πως το ποσοστό των οιονεί επί πτυχίω φοιτητών είναι μεγαλύτερο για όσους εισάγονται με «άλλους λόγους» ή με μετεγγραφή εξωτερικού. Μεγαλύτερα ποσοστά οιονεί επί πτυχίω φοιτητών καταγράφονται στα τμήματα οικονομικών επιστημών, μουσικών σπουδών, φαρμακευτικής, χημείας, βιολογίας και κτηνιατρικής (βλ. παρουσίαση των στοιχείων της έρευνας στο http://web.auth.gr/dent/web/el/info/auth_obs_post.ppt. Αναφέρεται επίσης πως το 40% των εγγεγραμμένων φοιτητών του ΑΠΘ δεν παίρνουν ποτέ πτυχίο (Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 31/12/2005).

8. Αναλογία μελών ΔΕΠ και φοιτητών

Η ύπαρξη μεγάλων ποσοστών μη κάλυψης των οργανικών θέσεων μελών ΔΕΠ σε συνδυασμό με την αυξητική τάση των εισακτέων στα ΑΕΙ έχει οδηγήσει σε δυσμενή αναλογία διδακτικού προσωπικού και φοιτητών, με σαφείς επιπτώσεις στην ποιότητα της εκπαίδευσης. Οι καταγραφόμενες διαφορές τόσο μεταξύ των οικονομικών πανεπιστημίων όσο και μεταξύ επιμέρους τμημάτων είναι σημαντικές.

Συγκεκριμένα, τα στοιχεία για τα τρία κλασικά οικονομικά πανεπιστήμια (βλ. Πίνακα 8.1) αποκαλύπτουν μεγάλες αναλογίες διδασκόντων (μελών ΔΕΠ) ανά εγγεγραμμένους φοιτητές. Στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών αντιστοιχούν 86 εγγεγραμμένοι φοιτητές για κάθε διδάσκοντα, 123 φοιτητές στο πανεπιστήμιο Πειραιά και 132 στο πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Μεταξύ δε των τμημάτων, οι αποκλίσεις είναι ακόμα μεγαλύτερες. Μεταξύ των τμημάτων με τις χειρότερες αναλογίες περιλαμβάνονται το οργάνωσης και διοίκησης επιχειρήσεων Πειραιά (ένας διδάσκοντας για 243 φοιτητές), οικονομικών επιστημών Μακεδονίας (ένας διδάσκοντας για 220 φοιτητές) και οργάνωσης και διοίκησης επιχειρήσεων Μακεδονίας (ένας διδάσκοντας για 203 φοιτητές). Αντιθέτως, μεταξύ των τμημάτων με τις καλύτερες αναλογίες περιλαμβάνονται τα τμήματα μάρκετινγκ Μακεδονίας (ένας διδάσκοντας για 8 φοιτητές), στατιστικής ΟΠΑ (ένας διδάσκοντας για 29 φοιτητές) και διοικητικής επιστήμης ΟΠΑ (ένας διδάσκοντας για 38 φοιτητές).

Δεδομένων των υψηλών ποσοστών ανενεργών /οιονεί επί πτυχίω φοιτητών, είναι χρήσιμο για την καταγραφή της όσο το δυνατόν εγγύτερης στην πραγματικότητα κατάστασης να λαμβάνονται υπόψη οι ενεργοί φοιτητές στην επεξεργασία των συγκριτικών στοιχείων. Με κριτήριο την αναλογία μελών ΔΕΠ / ενεργών φοιτητών, τα Τμήματα του ΟΠΑ εμφανίζουν μικρότερη απόκλιση μεταξύ τους και κατέχουν καλύτερες σχετικά αναλογίες διδασκόντων / φοιτητών. Γενικά, σημαντικός είναι ο παράγοντας «νεότητα» του εκάστοτε τμήματος: νεότερα τμήματα

τείνουν να παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά μη κάλυψης των οργανικών θέσεων, αδυναμία που όμως αντισταθμίζεται εν μέρει από το χαμηλότερο πληθυσμό ανενεργών και οιονεί επί πτυχίω φοιτητών.

Πίνακας 8.1.. Αναλογία μελών ΔΕΠ και φοιτητών στα κλασικά οικονομικά πανεπιστήμια ανά τμήμα (ακαδημαϊκό έτος 2004-2005)

Τμήματα	Μέλη ΔΕΠ	Φοιτητές		Αναλογία μελών ΔΕΠ /Φοιτητών	
		Εγγεγραμμένοι	Ενεργοί*	ΔΕΠ /Εγγεγραμμένοι	ΔΕΠ /Ενεργοί
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθήνας					
Στατιστικής	21	603	358	1: 29	1: 17
Διοικητικής Επιστήμης	21	792	792	1: 38	1: 38
ΔΕΟΣ**	24	1010	586	1: 42	1: 24
Μάρκετινγκ	21	883	635	1: 42	1: 30
Λογιστικής	16	1250	1027	1: 78	1: 64
Οικονομικής Επιστήμης	25	2942	1150	1: 118	1: 46
ΟΔΕ***	30	6064	1580	1: 202	1: 53
Σύνολο	158	13544	6128	1: 86	1: 39
Πανεπιστήμιο Πειραιά					
Βιομηχανικής Διοίκησης	16	767	465	1: 48	1: 29
Χρηματοοικονομικής	17	1138	690	1: 67	1: 41
Ναυτιλιακών	22	1563	835	1: 71	1: 38
Στατιστικής	18	2219	906	1: 123	1: 50
ΟΔΕ***	27	6573	5190	1: 243	1: 192
Σύνολο	100	12260	8086	1: 123	1: 81
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας					
Μάρκετινγκ	8	63	63	1: 8	1: 8
ΔΕΟΠΣ****	16	853	648	1: 53	1: 41
Λογιστικής	17	1018	733	1: 60	1: 43
ΟΔΕ***	22	4474	1260	1: 203	1: 57
Οικονομικών Επιστημών	22	4837	1145	1: 220	1: 52
Σύνολο	85	11245	3849	1: 132	1: 45

*Φοιτητές εγγεγραμμένοι σε εξάμηνο σπουδών εντός των προβλεπομένων

**Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

***Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σχέσεων

****Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων του ΥΠΕΠΘ (επιτόπια έρευνα ομάδας ΕΛΙΑΜΕΠ, Νοέμβριος 2005) και έρευνα στις ιστοσελίδες των πανεπιστημίων

Αρκετά τμήματα (π.χ., Οργάνωση και Διοίκηση Επιχειρήσεων) επιβαρύνονται από υπέρογκες ετήσιες αυξήσεις του αριθμού των εισακτέων φοιτητών, λόγω έντονων κοινωνικών πιέσεων στις οποίες συνήθως σπεύδει να ανταποκριθεί το Υπουργείο Παιδείας. Η αύξηση των εισακτέων είναι ιδιαίτερα πειστική λόγω της συγκριτικά χαμηλότερης ελαστικότητας του αριθμού των μελών ΔΕΠ. Αυτό το πρόβλημα εμφανίζεται κατά κανόνα σε κλάδους για τους οποίους υπάρχει υψηλή συγκυριακή ζήτηση σπουδών, που δεν μπορεί να διοχετευθεί αλλού λόγω ανεπάρκειας αντίστοιχων συναφών τμημάτων. Ως συναφείς με την αγορά, οι σπουδές οικονομικών και διοίκησης επιχειρήσεων είναι έντονα εκτεθειμένες σε τέτοιου είδους διακυμάνσεις, που παράγουν τις συνακόλουθες ανισοροπίες.

Βασικά συμπεράσματα

- *Καταγράφονται πολύ υψηλά ποσοστά ανενεργών φοιτητών (πάνω από το 50% των εγγεγραμμένων φοιτητών)*
- *Παρουσιάζονται μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ των πανεπιστημίων. Υψηλότερα ποσοστά καταγράφονται στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και το ΟΠΑ. Τα χαμηλότερα ποσοστά καταγράφονται στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και το Πολυτεχνείο Κρήτης*
- *Η ύπαρξη υψηλών ποσοστών ανενεργών φοιτητών φαίνεται να επηρεάζεται από μία σειρά παραγόντων: «εξεταστοκεντρικό» σύστημα εισαγωγής στα πανεπιστήμια, η έλλειψη χρονικών ορίων για την αποφοίτηση, οικονομικές δυσκολίες που οδηγούν σε παράλληλη εργασία, παράταση σπουδών για αποφυγή στράτευσης ή χρήσης πλεονεκτημάτων κατά την στράτευση (π.χ., φοιτητικές άδειες)*

Βασικές προτάσεις πολιτικής

- *Συστηματική μελέτη του φαινομένου των ανενεργών φοιτητών (ποιο είναι το κοινωνικοοικονομικό προφίλ τους; Γιατί καθυστερούν να αποφοιτήσουν; Ποια κίνητρα μπορούν να δοθούν για την ενεργοποίησή τους;)*
- *Ορισμός χρονικού ορίου για την περάτωση των σπουδών σε συνδυασμό με τη στήριξη φοιτητών με κοινωνικοοικονομικά προβλήματα*
- *Συστηματικότερη λειτουργία υπηρεσιών ψυχολογικής στήριξης και κοινωνικής μέριμνας των φοιτητών στα πανεπιστήμια*
- *Επανεξέταση της σύνδεσης Λυκείου και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (τρόπος εισαγωγής)*

**9. Κοινωνική προέλευση των φοιτητών οικονομικών και διοικητικών
επιστημών: επάγγελμα πατέρα και εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων**

9.1. Επάγγελμα πατέρα

Η καταγραφή στοιχείων για το επάγγελμα του πατέρα και το εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα και μητέρας των φοιτητών οικονομικών και διοικητικών σπουδών (ακαδημαϊκό έτος 1998-1999) στηρίζεται σε στοιχεία του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (Κόμβος δευτερογενών δεδομένων)¹⁸. Στην παρούσα εργασία, παρουσιάζεται η σχετική καταγραφή στη βάση τεσσάρων βασικών επαγγελματικών κατηγοριών: υπάλληλοι γραφείου, απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα, επιστήμονες και ελεύθεροι επαγγελματίες και ασκούντες εμπορική και χρηματοοικονομική δραστηριότητα. Διαθέτοντας στοιχεία για το επάγγελμα των φοιτητών από μία σειρά τμημάτων οικονομίας και διοίκησης (Οικονομικών επιστημών ΟΠΑ, ΑΠΘ, Κρήτης, Πατρών, Πειραιώς, Μακεδονίας και Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων ΟΠΑ, Αιγαίου, Πειραιώς και Μακεδονίας) διαπιστώνεται μία κατανομή όπου οι υπάλληλοι γραφείου αντιπροσωπεύουν το 29,5%, οι απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα της παραγωγής το 18,9%, οι επιστήμονες και οι ελεύθεροι επαγγελματίες (18,2%) και οι ασκούντες εμπορική και χρηματοοικονομική δραστηριότητα το 17,6% (βλ. και Πίνακα 9.1).

Η σύγκριση των στοιχείων των φοιτητών οικονομικών & διοικητικών σπουδών με τους φοιτητές πολιτικών και νομικών σπουδών δείχνει ελάχιστη απόκλιση συγκριτικά με τους φοιτητές πολιτικών επιστημών και σημαντική διαφοροποίηση από τους «αστικότερης» κοινωνικής προέλευσης φοιτητές νομικής. Σχεδόν το 40% των φοιτητών νομικής επιστήμης έχει πατέρα που ανήκει στην επαγγελματική ομάδα των επιστημόνων και ελεύθερων επαγγελματιών (κατά κύριο λόγο, υποθέτει κανείς, δικηγόρους ή συμβολαιογράφους), ενώ για τους φοιτητές οικονομικών είναι μόλις 18%.

¹⁸ www.gsdb.gr/komvos/gr

Αντιθέτως, τα ποσοστά των φοιτητών πολιτικών και οικονομικών σπουδών με πατέρα στις επαγγελματικές κατηγορίες των υπάλληλων γραφείων, των γεωργών και των εμπόρων είναι υψηλότερα σε σχέση με τους φοιτητές νομικών σπουδών. Αναλυτικότερα, σχεδόν το 30% των φοιτητών πολιτικών και οικονομικών σπουδών έχει πατέρα υπάλληλο γραφείου, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους φοιτητές νομικών σπουδών είναι σχεδόν 25% (βλ. Πίνακα 9.1. που ακολουθεί).

Μεγαλύτερες αποκλίσεις παρουσιάζουν τα ποσοστά των φοιτητών με πατέρα γεωργό και έμπορο. Σχεδόν το 20% των φοιτητών πολιτικών και οικονομικών σπουδών έχει πατέρα γεωργό (ή κτηνοτρόφο), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους φοιτητές νομικών σπουδών είναι κοντά στο 12%. Το 18% σχεδόν των φοιτητών πολιτικών και οικονομικών σπουδών έχει πατέρα έμπορο (ή ασχολούμενο στο χρηματοοικονομικό τομέα), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους φοιτητές νομικών σπουδών είναι σχεδόν 13% (βλ. Πίνακα 9.1 που ακολουθεί).

Τέλος, ποσοστό περίπου 4% των φοιτητών και στα τρία πεδία σπουδών (νομικών, πολιτικών και οικονομικών) έχει πατέρα που ασκεί το επάγγελμα του τεχνίτη ή εργάτη (βλ. Πίνακα 9.1. που ακολουθεί).

Πίνακας 9.1.. Κατανομή φοιτητών Τμημάτων Νομικής, Οικονομικής και Πολιτικής Επιστήμης ανά επάγγελμα πατέρα (ακαδημαϊκό έτος 1998-1999)

Επαγγελματική ομάδα πατέρα	Τμήματα		
	Νομικής*	Πολιτικής Επιστήμης**	Οικονομικών Επιστημών***
Επιστήμονες/ Ελεύθεροι επαγγελματίες	36,6	18,8	18,2
Υπάλληλοι γραφείου	24,7	28,7	29,5
Γεωργοί/Κτηνοτρόφοι	11,8	18,5	18,9
Έμποροι/ Χρηματοοικονομικά	12,7	17,7	17,6
Τεχνίτες / Εργάτες	4,2	4,1	3,8
Λοιποί	10,0	12,2	12,0
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

*Αθηνών, ΑΠΘ και ΔΠΘ

** Πολιτικής Επιστήμης & Δημ. Διοίκησης Αθηνών, Δημόσιας Διοίκησης Παντείου, Πολ. Επιστήμης και Ιστορίας Παντείου

*** Οικονομικών Επιστημών ΟΠΑ, ΑΠΘ, Κρήτης, Πατρών, Πειραιώς και Μακεδονίας Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων ΟΠΑ, Αιγαίου, Πειραιώς και Μακεδονίας

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων του ΕΚΚΕ (www.gsdb.gr/komvos/gr)

9.2. Εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων

Τα στοιχεία για το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα (μεταπτυχιακό, ανώτατο, ανώτερο, λύκειο, γυμνάσιο, δημοτικό, μερικές τάξεις δημοτικού, αγράμματος) κατατείνουν στη διαπίστωση ομοιοτήτων μεταξύ των φοιτητών οικονομίας και διοίκησης και των φοιτητών πολιτικών επιστημών (βλ. Πίνακα 9.2). Το 25,4% των φοιτητών οικονομικών & διοικητικών επιστημών έχει πατέρα με ανώτατη εκπαίδευση και ένα επιπλέον 5% με μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών. Τα δεδομένα αυτά διαφοροποιούν σε μικρό μόνο βαθμό τους εν λόγω φοιτητές από τους συναδέλφους τους των πολιτικών επιστημών (21,8% και 5% αντιστοίχως).

Ωστόσο, σε σχέση με τους φοιτητές νομικών σπουδών, οι αποκλίσεις είναι σημαντικές. Οι τελευταίοι έχουν κατά 40% πατέρα με ανώτατη εκπαίδευση, ενώ το 7% διαθέτει και μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών. Ευλόγως, τα ποσοστά των αποφοίτων βασικής εκπαίδευσης (δευτεροβάθμιας και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης) είναι σημαντικά χαμηλότερα από τα αντίστοιχα των φοιτητών πολιτικών και οικονομικών επιστημών.

Οι διαφοροποιήσεις είναι εμφανείς και στη σύγκριση βάσει του εκπαιδευτικού επιπέδου της μητέρας (βλ. Πίνακα 9.3). Οι φοιτητές οικονομικών και πολιτικών επιστημών έχουν μητέρα κατά κύριο λόγο απόφοιτη Λυκείου (37,7% και 41,7% αντιστοίχως) και απόφοιτη Δημοτικού (22,7% και 22% αντιστοίχως). Αντιθέτως, οι φοιτητές των νομικών επιστημών έχουν κατά κύριο λόγο μητέρα απόφοιτη Λυκείου (35,3%) και ανώτατης εκπαίδευσης (32,1%).

Πίνακας 9.2. Κατανομή φοιτητών Τμημάτων Νομικής, Οικονομικής και Πολιτικής Επιστήμης ανά εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα (ακαδημαϊκό έτος 1998-1999)

Εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα	Τμήματα		
	Νομικής*	Πολιτικής Επιστήμης**	Οικονομικών Επιστημών***
Μεταπτυχιακό	7,3	5,0	4,9
Ανώτατο	40,2	21,8	25,4
Ανώτερο	8,0	8,4	7,1
Λύκειο	24,5	30,7	29,4
Γυμνάσιο	7,5	12,4	11,7
Δημοτικό	11,4	19,9	19,6
Μερικές τάξεις Δημοτικού	1,0	1,6	1,8
Αγράμματος	0,1	0,2	0,1
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

*Αθηνών, ΑΠΘ και ΔΠΘ

** Πολιτικής Επιστήμης & Δημ. Διοίκησης Αθηνών, Δημόσιας Διοίκησης Παντείου, Πολ. Επιστήμης και Ιστορίας Παντείου

*** Οικονομικών Επιστημών ΟΠΑ, ΑΠΘ, Κρήτης, Πατρών, Πειραιώς και Μακεδονίας Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων ΟΠΑ, Αιγαίου, Πειραιώς και Μακεδονίας

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων του ΕΚΚΕ (www.gsdb.gr/komvos/gr)

Πίνακας 9.3.. Κατανομή φοιτητών Τμημάτων Νομικής, Οικονομικής και Πολιτικής Επιστήμης ανά εκπαιδευτικό επίπεδο μητέρας (ακαδημ. Έτος 1998-1999)

Εκπαιδευτικό επίπεδο μητέρας	Τμήματα		
	Νομικής*	Πολιτικής Επιστήμης**	Οικονομικών Επιστημών***
Μεταπτυχιακό	3,1	1,7	1,9
Ανώτατο	32,1	15,2	18,2
Ανώτερο	9,0	6,7	7,1
Λύκειο	35,3	41,7	37,7
Γυμνάσιο	6,2	10,0	10,1
Δημοτικό	13,1	22,0	22,7
Μερικές τάξεις Δημοτικού	1,0	2,2	2,2
Αγράμματος	0,2	0,5	0,1
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

*Αθηνών, ΑΠΘ και ΔΠΘ

** Πολιτικής Επιστήμης & Δημ. Διοίκησης Αθηνών, Δημόσιας Διοίκησης Παντείου, Πολ. Επιστήμης και Ιστορίας Παντείου

*** Οικονομικών Επιστημών ΟΠΑ, ΑΠΘ, Κρήτης, Πατρών, Πειραιώς και Μακεδονίας Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων ΟΠΑ, Αιγαίου, Πειραιώς και Μακεδονίας

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων του ΕΚΚΕ (www.gsdb.gr/komvos/gr)

Ως προς τόσο το επάγγελμα όσο και την κοινωνική προέλευση των γονέων φοιτητών στις σχολές οικονομίας και διοίκησης, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι οι σχολές αυτές συγκαταλέγονται μεν σαφώς μεταξύ των «αστικών σχολών», ωστόσο, αυτό συμβαίνει σε μικρότερο βαθμό (δηλαδή με αισθητά μεγαλύτερο ποσοστό χαμηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου και μικρότερο ποσοστό επιστημόνων/ελεύθερων επαγγελματιών γονέων) σε σύγκριση με τις κατεξοχήν «αστικές» νομικές σχολές.

Σε σημαντικό βαθμό, οι σχολές οικονομικών και διοικητικών σπουδών αποτυπώνουν μια ισόρροπη εκπροσώπηση όλων των επαγγελματικο-μορφωτικών κοινωνικών στρωμάτων, λειτουργώντας ως δεξαμενές αξιόλογης κοινωνικής κινητικότητας, αν συγκριθούν με τις πιο «ελιτίστικες» νομικές σχολές.

Ωστόσο η τελευταία αυτή παρατήρηση θα ήταν πληρέστερη υπό το φως περισσότερων στοιχείων όχι μόνο για την οικογενειακή προέλευση αλλά και για την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων σχολών οικονομικών και διοικητικών σχολών. Συγκεκριμένα, θα ήταν χρήσιμο να δει κανείς το βαθμό κοινωνικής κινητικότητας των αποφοίτων (διαφορά κοινωνικοοικονομικής τάξης σε σχέση με τους γονείς), το βαθμό επαγγελματικής συνέχειας γονέων-τέκνων (υπό το φως των γενικότερων θεωρήσεων περί νοτιοευρωπαϊκού «οικογενειασμού» -familialism), καθώς και το βαθμό στον οποίο το υψηλότερο επίπεδο επαγγελματικής και κοινωνικοοικονομικής κατάστασης γονέα επιτυγχάνει ή όχι να «οχυρώνει» τα τέκνα-αποφοίτους απέναντι στην ανασφάλεια της ανεργίας και της υποαπασχόλησης. Η διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων απαιτεί περαιτέρω εμπειρική έρευνα και συστηματική ερευνητική παρακολούθηση.

Βασικά συμπεράσματα

- *Οι φοιτητές νομικών σπουδών διαφοροποιούνται αισθητά από τους φοιτητές πολιτικών και νομικών σπουδών όσον αφορά το επάγγελμα πατέρα και το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων (πατέρα και μητέρας)*
- *Οι φοιτητές νομικών σπουδών έχουν πατέρα που ασκεί κυρίως επιστημονικό ή ελεύθερο επάγγελμα ενώ οι φοιτητές πολιτικών και οικονομικών σπουδών έχουν πατέρα που ασκεί κυρίως το επάγγελμα του υπαλλήλου γραφείου*
- *Οι φοιτητές νομικών σπουδών έχουν πατέρα κυρίως απόφοιτο πανεπιστημιακής εκπαίδευσης ενώ οι φοιτητές πολιτικών και οικονομικών σπουδών έχουν πατέρα απόφοιτο κυρίως μέσης εκπαίδευσης*
- *Οι φοιτητές νομικών σπουδών έχουν μητέρα κυρίως απόφοιτο πανεπιστημιακής εκπαίδευσης ενώ οι φοιτητές πολιτικών και οικονομικών σπουδών έχουν μητέρα απόφοιτο κυρίως μέσης εκπαίδευσης*

- *Καταγράφονται σχετικά υψηλά ποσοστά φοιτητών πολιτικών και οικονομικών σπουδών με πατέρα και μητέρα αποφοίτους δημοτικού (κοντά στο 20%), όταν το αντίστοιχο ποσοστό των φοιτητών νομικών σπουδών είναι αισθητά χαμηλότερο*
- *Ως συνέπεια των παραπάνω, οι σχολές πολιτικών και οικονομικών σπουδών λειτουργούν ως αξιόλογος διάυλος ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας.*

10. Περιεχόμενο σπουδών και εκπαιδευτική διαδικασία

Η καταγραφή στοιχείων για το περιεχόμενο των σπουδών (προγράμματα σπουδών, επιλογές μαθημάτων, ύπαρξη φροντιστηρίων / σεμιναρίων, πρακτική άσκηση, διπλωματική εργασία, διατμηματικές συνεργασίες) και τη μεθοδολογία της εκπαιδευτικής διαδικασίας (ενεργός συμμετοχή φοιτητών, «ενεργητική» μάθηση, ομαδικά εργαστήρια, μάθηση μέσω project, διδασκαλία μέσω υπολογιστή) στηρίζεται κυρίως σε πληροφορίες που αντλήθηκαν από τις ιστοσελίδες των τμημάτων, τους οδηγούς σπουδών τους και εσωτερικές αξιολογήσεις τμημάτων (αποτιμήσεις εκπαιδευτικού έργου στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ).

Καταρχάς να σημειώσουμε, ως μια γενικότερη παρατήρηση, ότι είναι απογοητευτικά ελλιπής η δημόσια πληροφόρηση που παρέχουν τα πανεπιστημιακά τμήματα στις ιστοσελίδες τους, όσον αφορά τόσο το επιστημονικό δυναμικό τους (περιορισμένα ή ανύπαρκτα βιογραφικά σημειώματα/ δημοσιεύσεις μελών ΔΕΠ) όσο και το ίδιο το πρόγραμμα σπουδών. Το πρόβλημα αυτό είναι βέβαια πολύ οξύτερο σε άλλους κλάδους σπουδών, με αποκορύφωμα τις θεωρητικές σπουδές, τη νομική και άλλες κοινωνικές επιστήμες. Ελάχιστα πανεπιστήμια και τμήματα, για παράδειγμα, διαθέτουν ιστοσελίδες μαθημάτων.

Βέλτιστες πρακτικές

Φωτεινή εξαίρεση, το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, όπου λειτουργεί σε κεντρικό επίπεδο το πρόγραμμα e-class (χρηματοδοτήθηκε από το ΕΠΕΑΕΚ II), με 152 «ανοιχτά μαθήματα» (το Μάρτιο 2006), προσβάσιμα στους εγγεγραμμένους χρήστες-φοιτητές. Σε επίπεδο επιμέρους τμημάτων, ξεχωρίζει το τμήμα Διοικητικής Επιστήμης και Τεχνολογίας του ΟΠΑ, που, εκτός από λεπτομερέστατη πληροφόρηση στην ιστοσελίδα του για τις ερευνητικές δραστηριότητες των μελών του, διαθέτει τη δική του πύλη μαθημάτων (eduportal) και e-learning portal.

Γενικά, το σύνολο των εξεταζόμενων τμημάτων διαθέτει πρόγραμμα σπουδών που χαρακτηρίζεται από σχετική ευελιξία δεδομένου ότι υπάρχει εύρος κατευθύνσεων/ τομέων επιλογής και μία σειρά μαθημάτων ευρείας επιλογής. Επίσης, σε κάποιες περιπτώσεις προσφέρεται η δυνατότητα επιλογής μαθημάτων από άλλα τμήματα του οικείου πανεπιστημίου (π.χ. στο ΟΠΑ), ενώ το σύνολο των μαθημάτων στα οποία υποχρεούται να εξεταστεί επιτυχώς ο φοιτητής ποικίλει (π.χ., στο τμήμα Οικονομικών Επιστημών του ΕΚΠΑ είναι 36 μαθήματα ενώ σε τμήματα του ΟΠΑ ποικίλλουν μεταξύ 32 και 40). Επίσης, μεγάλες διαφοροποιήσεις παρατηρούνται στην πρόβλεψη για μαθήματα ξένων γλωσσών, πληροφορικής και χρήσης Η/Υ καθώς και παιδαγωγικής / διδακτικής.

Προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση ότι μία σειρά τμημάτων δεν προβλέπουν στο πρόγραμμά τους μαθήματα ξένων γλωσσών και Η/Υ, ενώ τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία τάση εισαγωγής και αύξησης παιδαγωγικών μαθημάτων και μαθημάτων διδακτικής, προφανώς λόγω της μεταστροφής μερίδας φοιτητών στην αγορά εργασίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (μέσω των γραπτών διαγωνισμών του ΑΣΕΠ).

Η ενδεδειγμένη καταγραφή στοιχείων για τα δέκα τμήματα οικονομικής επιστήμης της χώρας (ΕΚΠΑ, Πειραιά, Ιωαννίνων, Θεσσαλίας, Κρήτης, Πατρών, ΑΠΘ, ΟΠΑ, Πελοποννήσου, Μακεδονίας) καταδεικνύει την ύπαρξη σημαντικών συγκλίσεων των κλασικών οικονομικών τμημάτων (ΟΠΑ, ΕΚΠΑ, Μακεδονίας, ΑΠΘ) όσον αφορά το πρόγραμμα σπουδών. Δίνεται μεγάλη έμφαση στη γενική οικονομική παιδεία, με τα τμήματα του Πειραιά και της Μακεδονίας να έχουν εμφανή προσανατολισμό στις επιχειρηματικές σπουδές (οργάνωση των επιχειρήσεων/βιομηχανική οργάνωση). Τα νεότερα τμήματα των περιφερειακών πανεπιστημίων (Θεσσαλίας, Ιωαννίνων, Πατρών, Πελοποννήσου) φαίνεται να προσανατολίζονται περισσότερο στην επιχειρηματική οργάνωση παρά στη γενική οικονομική παιδεία και θεωρία, γεγονός που εξηγείται τόσο από τις ανάγκες της αγοράς όσο και από τη χρηματοδότησή τους από το ΕΠΕΑΕΚ.

Όλα τα τμήματα οικονομικής επιστήμης που εξετάζονται (εκτός των τμημάτων των πανεπιστημίων Πατρών και Μακεδονίας) οργανώνονται σε δύο κύκλους σπουδών. Ο πρώτος κύκλος σπουδών απαρτίζεται από μαθήματα βασικής υποδομής (οικονομική θεωρία, μαθηματικά, στατιστική) και ο δεύτερος κύκλος αποτελείται από μαθήματα εξειδίκευσης οργανωμένα σε κατευθύνσεις / τομείς / προσανατολισμούς. Συνήθως ο πρώτος κύκλος σπουδών ταυτίζεται με τα δύο πρώτα έτη σπουδών και οι κατευθύνσεις αναφέρονται στα δύο τελευταία έτη σπουδών. Η παραπάνω διάρθρωση ισχύει και για τα ειδικότερου ή διεπιστημονικότερου προσανατολισμού τμήματα οικονομικής επιστήμης, όπως το Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών (ΔΕΟΣ) του ΟΠΑ.

Οι επιμέρους κατευθύνσεις σπουδών αναφέρονται στην οικονομική θεωρία και πολιτική (ΕΚΠΑ, Πειραιά, Ιωαννίνων, Θεσσαλίας, Κρήτης, ΑΠΘ, ΟΠΑ), τις διεθνείς οικονομικές σχέσεις (ΕΚΠΑ, Θεσσαλίας, Πελοποννήσου), την οικονομική

των επιχειρήσεων και τα χρηματοοικονομικά (Πειραιά, Ιωαννίνων, ΑΠΘ, Πελοποννήσου) καθώς και τα ευρωπαϊκά οικονομικά θέματα (Πειραιά, ΟΠΑ). Το τμήμα της Κρήτης διαθέτει κατεύθυνση σπουδών στο πεδίο της οικολογικής οικονομικής και της αειφόρου ανάπτυξης. Τα οικονομικά τμήματα Πατρών και Μακεδονίας δεν διαθέτουν επιμέρους κατευθύνσεις, ωστόσο κατά τα δύο τελευταία έτη σπουδών τα προσφερόμενα μαθήματα είναι σαφώς πιο εξειδικευμένα. Γενικά, η μεγάλη πλειοψηφία των υπό εξέταση τμημάτων παρέχουν κατά τα δύο τελευταία έτη κατευθύνσεις προσανατολισμένες σε μια λογική εξειδίκευσης και ανάπτυξης των πιο εφαρμοσμένων πτυχών της επιστήμης.

Στο σχεδιασμό του περιεχομένου των προγραμμάτων σπουδών υπολανθάνουν τα γνωστά αξιολογικά διλήμματα: συμπαγής δομή και «βαριές» θεωρητικές επιστημονικές βάσεις (από τη μια πλευρά) ή ευελιξία, επιλογές και προσανατολισμός προς το πρακτικό και εφαρμοσμένο (από την άλλη); Από όσα είπαμε παραπάνω, φαίνεται ότι τα περισσότερα τμήματα πορεύονται μια μέση οδό, παρέχοντας (μετά από δύο χρόνια υποχρεωτικών μαθημάτων κορμού) επιλογές μαθημάτων ή επιλογή κατεύθυνσης με συγκεκριμένο μενού μαθημάτων σε συνδυασμό με ελεύθερες επιλογές μαθημάτων.

Η λογική της ικανοποίησης του χρήστη/ καταναλωτή/ φοιτητή τείνει να υποδεικνύει ένα πρόγραμμα σπουδών κυριαρχούμενο από επιλογές. Ψήγματα ενός άρρητου ανταγωνισμού προς αυτή την κατεύθυνση έχουν αρχίσει σιγά-σιγά να αναπτύσσονται μεταξύ τμημάτων και πανεπιστημίων.

Όσο ανανεωτικός είναι ο εναγκαλισμός των επιλογών και της ευελιξίας του curriculum μέχρι ένα βαθμό, τόσο ανεύθυνη θα ήταν η λαϊκιστική πρόσδεση στη λογική της άνευ όρων ικανοποίησης της φοιτητικής επιθυμίας για απεριόριστες επιλογές. Κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε πτυχία ουσιαστικά έωλα, στερούμενα του

θεωρητικού βάθους, της δομής και της «πειθαρχίας» (discipline) που αναπόσπαστα συνδέονται με την επιστήμη.

Είναι άλλο, διακριτό, ζήτημα η ανάγκη ενίσχυσης του στοιχείου της διεπιστημονικότητας στις προπτυχιακές (πολλώ δε μάλλον, απαραίτητα, στις μεταπτυχιακές) σπουδές. Είναι κατανοητός ο πειρασμός της θεωρητικής και επιστημονικής «καθαρότητας» για τη μεγάλη πλειοψηφία των μελών ΔΕΠ, που βάσισαν τις διδακτορικές τους σπουδές στην αδιαφιλονίκητη αξία και λογική της μονοεπιστημονικότητας. Όμως ο «πραγματικός» κόσμος της κοινωνίας και της αγοράς είναι διανοητικά και επιστημολογικά άτακτος. Στερείται της πειθαρχίας και της καθαρότητας της μιας και μοναδικής επιστήμης, την οποία κατά κανόνα αναπαράγουν οι πανεπιστημιακοί και τα προγράμματα σπουδών τους.

Ένας άριστος οικονομολόγος που παραμένει ανυποψίαστος ως προς θεμελιώδη ευρήματα των γειτονικών κοινωνικών επιστημών, θα παραμείνει λειψός και ανεπαρκής στην προσπάθεια να συλλάβει, να κατανοήσει (και όχι απλώς να «εξηγήσει» στη βάση κομψών μινιμαλιστικών μοντέλων) και ακόμα περισσότερο να συμβάλει δημιουργικά στην πολυπλοκότητα της συλλογικής πραγματικότητας. Παράδειγμα βραδείας ανταπόκρισης των τμημάτων οικονομικής επιστήμης στις διεθνώς αναπτυσσόμενες απαιτήσεις διεπιστημονικότητας αποτελεί η χαμηλή ενσωμάτωση στο πρόγραμμα σπουδών των σύγχρονων τάσεων συμπεριφορικής οικονομικής (behavioral economics), με θετική εξαίρεση εδώ το Οικονομικό του ΕΚΠΑ.

Σε όλα τα τμήματα οικονομικών επιστημών προσφέρονται μαθήματα ξένης γλώσσας και πληροφορικής και χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών. Σε αρκετές περιπτώσεις αυτά τα μαθήματα (ιδιαίτερα οι ξένες γλώσσες) δεν λαμβάνονται υπόψη στην τελική βαθμολογία του πτυχίου, ωστόσο η επιτυχής παρακολούθησή τους είναι

υποχρεωτική για τη λήψη του πτυχίου. Πάντως διαπιστώνεται ανεπάρκεια της πλειοψηφίας των εξεταζόμενων τμημάτων οικονομικών σχολών και σχολών διοίκησης στο να εξασφαλίσουν ότι οι απόφοιτοί τους εξέρχονται στην αγορά εργασίας έχοντας πραγματική (και όχι απλώς τυπική) εξοικείωση και δυνατότητα χρήσης της αγγλικής γλώσσας και των Η/Υ –πράγμα που βέβαια παραπέμπει σε προϋπάρχουσες αδυναμίες της μέσης εκπαίδευσης.

Τα μισά επίσης τμήματα (ΟΠΑ, Ιωαννίνων, ΑΠΘ, Πατρών, Κρήτης) προσφέρουν μαθήματα παιδαγωγικής και διδακτικής (συνήθως ως επιλογή) έτσι ώστε οι απόφοιτοί τους να διαθέτουν την ζητούμενη παιδαγωγική επάρκεια για την άσκηση του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αλλά και της τεχνολογικής /επαγγελματικής κατάρτισης του δημοσίου και ιδιωτικού εκπαιδευτικού συστήματος (IEK, ΤΕΕ).

Η εκπόνηση διπλωματικής εργασίας (εργασία επί πτυχίω) προβλέπεται ως υποχρεωτική για τη λήψη του πτυχίου μόνο σε δύο τμήματα (Πελοποννήσου και Πατρών), ενώ στο σύνολο των τμημάτων προβλέπονται εργαστηριακές ασκήσεις, σεμιναριακά μαθήματα και ομαδικές συζητήσεις. Ωστόσο, ο κατά κανόνα μεγάλος αριθμός των εγγεγραμμένων φοιτητών (στους ετησίως εισαγόμενους προστίθενται και οι μετεγγραφές, που ιδίως στα κεντρικά πανεπιστήμια προσθέτουν σημαντικό επιπλέον αριθμό φοιτητών) δεν διευκολύνουν την ανάπτυξη σχέσεων πραγματικής επικοινωνίας διδασκόντων με διδάσκοντες και συμμετοχής του φοιτητή στη διδακτική διαδικασία. Έτσι οι φοιτητές κατά κανόνα (με μειοψηφίες φωτεινών εξαιρέσεων) εισέρχονται και αποφοιτούν από το πανεπιστήμιο χωρίς να έχουν απαλλαγεί από τις πάγιες αδυναμίες της μέσης εκπαίδευσης. Χωρίς δηλαδή να έχουν ουσιαστικά μάθει να διαβάζουν κριτικά, αφαιρετικά και συνθετικά, να επιχειρηματολογούν και να οργανώνουν, να παρουσιάζουν, να συνοψίζουν

περιεκτικά και να υπερασπίζονται μια επιστημονική εργασία. Αρκετά μένει να γίνουν ακόμα στα πανεπιστήμια προς αυτή την κατεύθυνση, και η δυσμενής αναλογία διδασκόντων/ φοιτητές σίγουρα δεν βοηθάει.

Μεγάλες διαφοροποιήσεις παρουσιάζονται όσον αφορά τον ελάχιστο αριθμό μαθημάτων για την απόκτηση του πτυχίου και την αναλογία υποχρεωτικών μαθημάτων και μαθημάτων επιλογής. Ο μεγαλύτερος αριθμός μαθημάτων προβλέπεται στο τμήμα του Πειραιά (53 μαθήματα) και ακολουθούν τα τμήματα της Κρήτης (48 μαθήματα), του ΑΠΘ (43 μαθήματα), της Μακεδονίας (39 μαθήματα). Το μικρότερο αριθμό μαθημάτων για τη λήψη του πτυχίου κατέχουν τα τμήματα του ΕΚΠΑ και του ΟΠΑ (36 μαθήματα έκαστο).

Η κατανομή των μαθημάτων σε υποχρεωτικά και επιλογής ακολουθεί το γενικό πρότυπο της διάκρισης των σπουδών σε κύκλο βασικών μαθημάτων / μαθημάτων βάσης και σε κύκλο επιμέρους κατευθύνσεων. Συνήθως στο βασικό κύκλο μαθημάτων υπάρχουν μόνο υποχρεωτικά μαθήματα (ενώ προσφέρονται επιλογές μόνο για τις ξένες γλώσσες) ενώ μέρος των μαθημάτων των κατευθύνσεων είναι υποχρεωτικό (ωστόσο ο φοιτητής επιλέγει την κατεύθυνση). Τα τμήματα με μεγάλη αναλογία μαθημάτων επιλογών στο συνολικό τους πρόγραμμα σπουδών είναι τα τμήματα Κρήτης (18 υποχρεωτικά και 30 επιλογής), Πατρών (22 υποχρεωτικά και 18 επιλογής) και ΟΠΑ (18 υποχρεωτικά και 18 επιλογής).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στα προγράμματα σπουδών, ιδιαίτερα δε στα μαθήματα επιλογών, προστίθενται νέα γνωστικά αντικείμενα που σχετίζονται με τρέχοντα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα –και βέβαια ανταποκρίνονται σε συναφή αντικείμενα ενδιαφέροντος των μελών ΔΕΠ. Στα οικονομικά τμήματα του ΕΚΠΑ και ΟΠΑ προσφέρονται μαθήματα για την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και της οικονομίας, όπως συνιστά και η ευρωπαϊκή ατζέντα της Λισαβόνας. Μαθήματα για

την οικονομική της κοινωνικής προστασίας και πολιτικής προσφέρονται στα τμήματα των Ιωαννίνων, της Θεσσαλίας, Κρήτης και Πελοποννήσου. Επίσης, προσφέρονται μαθήματα για την οικονομική του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων (Ιωαννίνων, Θεσσαλίας, Κρήτης, Πατρών και Πελοποννήσου). Εξειδικευμένα γνωστικά αντικείμενα όπως η δημογραφία και η οικονομική της άμυνας διδάσκονται στα τμήματα του ΑΠΘ και Θεσσαλίας. Σύγχρονα αντικείμενα οικονομικής, όπως η οικονομική της τεχνολογίας και των δικτύων καθώς και το ηλεκτρονικό εμπόριο προσφέρονται επίσης σε περιφερειακά πανεπιστήμια (Θεσσαλίας, Πελοποννήσου).

Βέλτιστες πρακτικές

Το τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών του ΟΠΑ από της ιδρύσεώς του λειτουργεί τον θεσμό των tutorials για ορισμένα οικονομικά μαθήματα κορμού, στα οποία οι φοιτητές, υπό τον συντονισμό διδακτορικών φοιτητών και την επίβλεψη μελών ΔΕΠ, συζητούν σε μικρότερες ομάδες επίλυσης ασκήσεων με βαθμολόγηση, εμβαθύνοντας και αποσαφηνίζοντας ζητήματα οικονομικής θεωρίας. Αυτά λειτουργούν παράλληλα με τα προαιρετικού και χωρίς βαθμολόγηση χαρακτήρα φροντιστήρια, τα οποία εφαρμόζουν και άλλα τμήματα. Επίσης, σε πολλά τμήματα του ΟΠΑ, οι διδάσκοντες στο τέλος του εξαμήνου διανέμουν στους φοιτητές ερωτηματολόγια αξιολόγησης της διδασκαλίας, τα οποία συγκεντρώνονται από τον Πρόεδρο του Τμήματος και λαμβάνονται υπόψη κατά τις εσωτερικές αξιολογήσεις των μελών ΔΕΠ.

Οι εκφρασμένοι στόχοι και προσανατολισμοί των τμημάτων οικονομικής επιστήμης (όπως περιγράφονται στους οδηγούς σπουδών και τις ιστοσελίδες των τμημάτων) αφορούν στη συντριπτική τους πλειοψηφία την παροχή οικονομικής

παιδείας και την κατάρτιση οικονομικών στελεχών του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα. Παρατηρείται μία έμφαση των νεότερων τμημάτων στην διακήρυξη πιο συγκεκριμένων στοχεύσεων, αναφερομένων αποκλειστικά στην αγορά εργασίας και την κατάρτιση. Είναι δε αξιοσημείωτο ότι πανεπιστημιακό τμήμα διακηρύσσει ως στόχο την «...εκπαίδευση οικονομολόγων με προσωπικότητα, ήθος και σεβασμό στους θεσμούς και τις αξίες...», προβάλλοντας έτσι έναν ευρύτερο αξιακό προσανατολισμό.

Βασικά συμπεράσματα

- *Απογοητευτικά ελλιπής η πληροφόρηση που παρέχεται στις ιστοσελίδες των πανεπιστημιακών τμημάτων*
- *Ελάχιστα τμήματα διαθέτουν ιστοσελίδες μαθημάτων*
- *Τα περισσότερα τμήματα διαθέτουν πρόγραμμα σπουδών που χαρακτηρίζεται από ευελιξία κατευθύνσεων και μαθημάτων επιλογής*
- *Αρκετά τμήματα δεν προβλέπουν στο πρόγραμμά τους μαθήματα ξένων γλωσσών και πληροφορικής με την εξαίρεση των τμημάτων οικονομικών επιστημών που έχουν όλα τέτοια μαθήματα στο πρόγραμμα σπουδών τους*
- *Παρατηρείται σύγκλιση των προγραμμάτων σπουδών των τμημάτων οικονομικών επιστημών, με τα νεότερα τμήματα των περιφερειακών πανεπιστημίων να προσανατολίζονται περισσότερο προς την επιχειρηματική οργάνωση*
- *Παρουσιάζεται ιδιαίτερη αναφορά σε εκπαιδευτικές μεθόδους όπως οι ομαδικές συζητήσεις και εργασίες καθώς και σεμιναριακά μαθήματα. Ωστόσο, η εκπόνηση διπλωματικής εργασίας προβλέπεται σε ελάχιστα τμήματα*
- *Καταγράφεται σημαντική απόκλιση όσον αφορά τον ελάχιστο αριθμό μαθημάτων για την απόκτηση του πτυχίου*

- Τα τελευταία χρόνια προστίθενται μαθήματα σε νέα γνωστικά αντικείμενα στα προγράμματα σπουδών όπως η επιχειρηματικότητα, η επιχειρηματική ηθική, η καινοτομία, η οικονομική της κοινωνικής προστασία, η οικονομική του περιβάλλοντος και η οικονομική της τεχνολογίας και των δικτύων. Πρόκειται για θετικά δείγματα ευελιξίας και προσαρμοστικότητας των τμημάτων.

Βασικές προτάσεις πολιτικής

- Ενίσχυση της πρόσβασης της πανεπιστημιακής κοινότητας και των πολιτών σε πληροφορίες για το πρόγραμμα σπουδών των τμημάτων μέσω της λειτουργίας πλούσιων σε υλικό και φιλικών στους χρήστες, ιστοσελίδων
- Ιστοσελίδα για κάθε μάθημα, όπου θα αναφέρονται όλες οι συναφείς με το περιεχόμενό του πληροφορίες, συμπεριλαμβανόμενων και των διανεμόμενων συγγραμμάτων
- Γενίκευση της εισαγωγής μαθημάτων ξένων γλωσσών και πληροφορικής σε όλα τα τμήματα για τη μείωση του αριθμού των ψηφιακά αναλφάβητων φοιτητών και πτυχιούχων
- Υποχρεωτική επάρκεια στην αγγλική γλώσσα ως προϋπόθεση αποφοίτησης
- Ενίσχυση της διεπιστημονικότητας των προπτυχιακών προγραμμάτων μέσω της παροχής επιλογής μαθημάτων από άλλα τμήματα του ιδίου πανεπιστημίου αλλά και άλλα πανεπιστήμια
- Γενίκευση της εκπόνησης διπλωματικής εργασίας σε όλα τα προγράμματα σπουδών
- Επέκταση της εισαγωγής νέων γνωστικών αντικειμένων σε όλα τα προγράμματα σπουδών (π.χ. επιχειρηματική ηθική, οικονομική της τεχνολογίας και των δικτύων, κλπ)

11. Ερευνητική δραστηριότητα των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης

Η ερευνητική δραστηριότητα στα πανεπιστημιακά τμήματα έχει τρεις σημαντικές διαστάσεις:

α) την ερευνητική δραστηριότητα όπως αυτή εκφράζεται μέσα από το δημοσιευμένο έργο των μελών ΔΕΠ,

β) τους ερευνητικούς θεσμούς που έχουν αναπτυχθεί ως αναπόσπαστο κομμάτι των τμημάτων (κέντρα έρευνας, εργαστήρια, ινστιτούτα), και

γ) τις υποστηρικτικές δομές έρευνας όπως οι επιτροπές ερευνών (ΕΛΚΕ), τα κέντρα Η/Υ και οι βιβλιοθήκες (βλ. σχετικό κεφάλαιο της παρούσας έρευνας του ΕΛΙΑΜΕΠ).

Η βασική και θεωρητική εφαρμοσμένη έρευνα των μελών ΔΕΠ που στοχεύει στην προαγωγή της επιστημονικής γνώσης δημοσιεύεται συνήθως σε διεθνή περιοδικά, συλλογικούς τόμους, σε πρακτικά επιστημονικών συνεδρίων, καθώς και υπό τη μορφή μονογραφιών.

Η αναζήτηση στοιχείων για τις δημοσιεύσεις των μελών ΔΕΠ των σχολών οικονομίας και διοίκησης προσκρούει στην ανυπαρξία ενός μηχανισμού καταγραφής των σχετικών δεδομένων και επεξεργασίας αυτών, που θα μας επέτρεπε συγκρίσεις και εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων. Στις ιστοσελίδες και τους οδηγούς σπουδών των τμημάτων συνήθως υπάρχουν βιογραφικά σημειώματα των μελών ΔΕΠ που περιλαμβάνουν και κατάλογο των δημοσιεύσεών τους. Επίσης, οι εσωτερικές αξιολογήσεις / αποτιμήσεις του εκπαιδευτικού έργου των τμημάτων περιλαμβάνουν στοιχεία για τις δημοσιεύσεις του διδακτικού προσωπικού τους, ωστόσο και αυτά δεν είναι άμεσα αξιοποιήσιμα. Τα στοιχεία των καταλόγων αυτών θα μπορούσαν να αποτελέσουν τα στοιχεία για την οικοδόμηση μίας βάσης δεδομένων για τις δημοσιεύσεις των μελών ΔΕΠ, η οποία θα επέτρεπε τη σύγκριση μεταξύ ομοειδών τμημάτων και τη συσχέτισή τους με μια σειρά μεταβλητών όπως η διεθνοποίηση των

τμημάτων, η κατανομή των μελών ΔΕΠ ανά χώρα απόκτησης διδακτορικού, η ύπαρξη υποστηρικτικών ερευνητικών υποδομών κ.α.

Σήμερα, γνωρίζουμε τρεις βάσεις δεδομένων για τις δημοσιεύσεις των μελών ΔΕΠ των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης. Η πρώτη βάση δεδομένων είναι διεθνής, οικοδομείται από το Δίκτυο Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες (Social Science Research Network)¹⁹ και προσφέρει μια σειρά δεικτών για το πλήθος των δημοσιεύσεων ανά οικονομική σχολή, τον αριθμό των συγγραφέων, καθώς και τον αριθμό χρησιμοποίησης των συγκεκριμένων δημοσιεύσεων (downloads) από τα μέλη της ερευνητικής κοινότητας. Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία (26/4/2006), στον κατάλογο των 435 σχολών οικονομίας και διοίκησης επιχειρήσεων σε όλο τον κόσμο, το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών κατατάσσεται στη 15^η θέση όσον αφορά τον αριθμό των δημοσιεύσεων και την 40^η όσον αφορά τον αριθμό χρησιμοποίησης των δημοσιεύσεών του. Ο πρώτος δείκτης (αριθμό δημοσιεύσεων) κατατάσσει το ΟΠΑ σε καλύτερη θέση συγκριτικά με οικονομικές σχολές, όπως αυτές των Lancaster, Reading, Oxford (Said Business School), Cambridge (Judge Business School), Mannheim κ.ά. Μάλιστα, τα στοιχεία για τους τελευταίους δώδεκα μήνες κατατάσσουν το ΟΠΑ σε ακόμα καλύτερη θέση: καταλαμβάνει την 11^η θέση διεθνώς σε δημοσιεύσεις και την 35^η σε αριθμό χρησιμοποίησης των δημοσιεύσεών του. Βέβαια, οι δείκτες αυτοί είναι ενδεικτικοί απλώς ενός βαθμού διεθνοποίησης της ερευνητικής δραστηριότητας, αλλά παραμένουν ελλιπείς ως ποσοτικού και όχι ποιοτικού χαρακτήρα, και αφορούν μόνο όσους πανεπιστημιακούς καταθέτουν τα κείμενα εργασίας τους στο SSRN. Ασφαλέστερος δείκτης θα έπρεπε να περιλαμβάνει κάποια αξιολογική κατάταξη των διεθνών επιστημονικών περιοδικών με κριτές στα οποία δημοσιεύουν οι έλληνες πανεπιστημιακοί στη βάση π.χ. του συντελεστή

¹⁹ <http://www.srn.com>.

επίδρασης (impact factor), ή των συνολικών διεθνών ετεροαναφορών ελλήνων πανεπιστημιακών, τέτοια συγκριτικά στοιχεία όμως δεν είναι διαθέσιμα.

Η δεύτερη βάση οικοδομήθηκε στο πλαίσιο έρευνας για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις οικονομικές σπουδές²⁰. Η έρευνα αυτή εκπονήθηκε την περίοδο 1997-2000. Τα στοιχεία για τις δημοσιεύσεις των μελών ΔΕΠ συγκεντρώθηκαν από τα βιογραφικά σημειώματα (161 σε σύνολο 381) και την αναζήτηση σε διεθνείς βάσεις δεδομένων (π.χ., EconLit). Για τη μέτρηση των δημοσιεύσεων χρησιμοποιήθηκαν μεταβλητές όπως η ποσότητα των δημοσιεύσεων, η ποιότητα των δημοσιεύσεων με βάση το «κύρος» των περιοδικών και το πλήθος των αναφορών που έχουν πετύχει (citation index) καθώς και η συμμετοχή των μελών ΔΕΠ σε συμβούλια επιστημονικών περιοδικών ως εκδοτών, συνεργατών έκδοσης και κριτών.

Η συγκεκριμένη έρευνα αναφέρει μάλιστα ότι η όποια σχετική αξιολόγηση στη βάση των δημοσιεύσεων θα πρέπει να λάβει υπόψη ότι ενυπάρχει στη μέτρηση των δημοσιευμάτων κάποιος βαθμός μεροληπτικότητας λόγω της επιλογής του δείγματος των περιοδικών και του γεγονότος ότι σε επιστήμες όπως τα οικονομικά, οι συγγραφείς κάνουν λίγες παραπομπές και η έκταση των σχετικών άρθρων συνήθως είναι μικρή (π.χ., οικονομικά μαθηματικά).

Δεδομένων όλων των παραπάνω, η συγκεκριμένη έρευνα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα τμήματα του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών προπορεύονται όλων των υπολοίπων στο πεδίο των δημοσιεύσεων. Επίσης, διακρίνονται ορισμένα τμήματα περιφερειακών πανεπιστημίων, όπως το Οικονομικό Τμήμα της Κρήτης που κατατάσσεται τρίτο σε δημοσιεύσεις, πίσω από τα τμήματα του ΟΠΑ και του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Βέλτιστες πρακτικές

Η ποιότητα των επιστημονικών δημοσιεύσεων για τα τμήματα που προαναφέρθηκαν αποτελεί πρότυπο κριτήριο στην εξέλιξη των μελών ΔΕΠ. Ορισμένα τμήματα (όπως στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών) κατά τις κρίσεις μελών ΔΕΠ ζητούν συστατικές επιστολές διακεκριμένων διεθνών πανεπιστημιακών, που να πιστοποιούν την διεθνή αναγνώριση των υπό κρίση μελών ΔΕΠ.

Οι υψηλές επιδόσεις (δημοσιεύσεις σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά κύρους) διευκολύνονται από το ότι η επιστημονική ύλη και ερευνητική παραγωγή στις οικονομικές επιστήμες και επιστήμες διοίκησης εντοπίζεται κατά κύριο λόγο σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά, τα οποία είναι στη συντριπτική πλειοψηφία τους προσβάσιμα (τα τελευταία χρόνια και ηλεκτρονικά) μέσω των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών. Αυτό δεν συμβαίνει με άλλα αντικείμενα όπως, για παράδειγμα, οι θεωρητικές επιστήμες, στις οποίες υψηλού/ διεθνούς επιπέδου έρευνα προϋποθέτει καλά εξοπλισμένες, σε παλαιούς τόμους βιβλίων, συλλογές βιβλιοθηκών, οι οποίες λείπουν από τα ελληνικά πανεπιστήμια.

Η τρίτη βάση δεδομένων για δημοσιεύσεις των μελών ΔΕΠ είναι ο οδηγός ερευνητικής και αναπτυξιακής δραστηριότητας του Πανεπιστημίου Μακεδονίας (έκδοση 2005)²¹.

²⁰ Επιστημονικός υπεύθυνος της έρευνας: Γεώργιος Μπήτρος. Η συνοπτική περιγραφή της μεθοδολογίας και των αποτελεσμάτων της σχετικής έρευνας υπάρχει στο Βερεβή (2002, σ. 78-82).

²¹ <http://cd.uom.gr>.

Βέλτιστες πρακτικές

Ο συγκεκριμένος οδηγός προσφέρει μία συνοπτική καταγραφή του ερευνητικού έργου ανά τμήμα και ανά μέλος ΔΕΠ και στατιστική επεξεργασία των δεδομένων που βοηθά στη διενέργεια συγκρίσεων και περαιτέρω χρήσης των στοιχείων για σύγκριση με άλλα πανεπιστήμια της ημεδαπής και της αλλοδαπής. Ο συγκεκριμένος μάλιστα οδηγός διατίθεται ελεύθερα σε κάθε ενδιαφερόμενο, συμβάλλοντας έτσι στην ανάπτυξη της κοινωνικής λογοδοσίας του εν λόγω πανεπιστημίου στην ευρύτερη επιστημονική κοινότητα αλλά και ευρύτερα στην κοινωνία των πολιτών

Ο οδηγός περιλαμβάνει στοιχεία για δημοσιεύσεις σε ελληνικά και διεθνή επιστημονικά περιοδικά, ελληνικά και διεθνή συνέδρια, μονογραφίες σε ελληνικούς και διεθνείς εκδοτικούς οίκους καθώς και δημοσιεύσεις σε συλλογικούς τόμους (ελληνικούς και διεθνείς) από το 1985 μέχρι και το 2005. Τα στοιχεία αντλήθηκαν από τα ίδια τα μέλη ΔΕΠ, τις γραμματείες των τμημάτων, τη βιβλιοθήκη, την επιτροπή ερευνών και την επιτροπή δημοσίων σχέσεων. Τα τμήματα οικονομίας και διοίκησης του εν λόγω πανεπιστημίου έχουν ένα δείκτη δημοσιεύσεων στο 32,6 (μέσος αριθμός δημοσιεύσεων ανά μέλος ΔΕΠ). Η φθίνουσα κατάταξη των τμημάτων με βάση το δείκτη δημοσιεύσεων είναι η εξής: Τμήμα Οικονομικών Επιστημών (39,6), Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής (35), Τμήμα Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών (31,1) και Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων (25). Βέβαια το κριτήριο, ως αμιγώς ποσοτικό, είναι εξαιρετικά ανεπαρκές, καθώς δεν μας λέει τίποτα για την ποιότητα των δημοσιεύσεων και των περιοδικών/ συλλογικών τόμων/ εκδοτικών οίκων όπου εμφανίζονται.

Τα επιμέρους στοιχεία για την κατανομή των δημοσιεύσεων ανά κατηγορία (δημοσιεύσεις σε ελληνικά και διεθνή επιστημονικά περιοδικά, ελληνικά και διεθνή συνέδρια, μονογραφίες σε ελληνικούς και διεθνείς εκδοτικούς οίκους καθώς και

δημοσιεύσεις σε ελληνικούς και διεθνείς συλλογικούς τόμους) προσφέρουν το έδαφος για την υποστήριξη της εξής άποψης: Τα τμήματα αυτά παρουσιάζουν υψηλό βαθμό διεθνοποίησης, καθώς ένα μέρος των δημοσιεύσεων των μελών ΔΕΠ μεταξύ 40% και 50%, εμπίπτει στις κατηγορίες των διεθνών περιοδικών, των πρακτικών διεθνών συνεδρίων και των άρθρων σε διεθνείς συλλογικούς τόμους. Η φθίνουσα κατάταξη των τμημάτων είναι η εξής: Τμήμα Οικονομικών Επιστημών (47,6%), Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής (47,6%), Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων (46,5%) και Τμήμα Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών (39,8%).

Οφείλουμε, τέλος, να σημειώσουμε ότι σε μεγάλο αριθμό βιογραφικών σημειωμάτων μελών ΔΕΠ των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης όλων των ελληνικών πανεπιστημίων, καταγράφονται δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά που θεωρούνται καταξιωμένα και συμβάλλουν στην καθιέρωση των επιστημόνων στο διεθνή χώρο²². Όπως σημειώνεται στην αξιολόγηση του ΟΠΑ (2001), τα άρθρα που γίνονται τελικά δεκτά στα εν λόγω περιοδικά δεν ξεπερνούν το 5% συνολικά των άρθρων που υποβάλλονται.

Ερχόμαστε στους ερευνητικούς θεσμούς. Η ερευνητική δραστηριότητα των ελληνικών πανεπιστημιακών τμημάτων αποτελεί ίσως το σημαντικότερο πεδίο συγκριτικής αξιολόγησης και διεθνούς ανάδειξης, ενώ ταυτόχρονα η εκπαίδευση των μελλοντικών ερευνητών είναι αναγκαία συνθήκη για την πραγματοποίηση των αναμενόμενων θετικών αποτελεσμάτων της πολιτικής έρευνας και ανάπτυξης για την ανταγωνιστικότητα και την αύξηση της απασχόλησης. Σε γενικό επίπεδο πολιτικής χρηματοδότησης της έρευνας, οι δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης έχουν ελάχιστο ως

²² Βλέπε αναλυτικό κατάλογο στο ΟΠΑ (2001, σ. 100-104) και οδηγών σπουδών των τμημάτων. Μεταξύ αυτών των περιοδικών περιλαμβάνονται τα *Economic Journal*, *Economic Policy*, *European Economic Review*, *Journal of Economic Literature*, *Journal of International Economics*, *Oxford*

μηδαμινό αναπτυξιακό αποτέλεσμα όταν δεν υπάρχει το κατάλληλα εκπαιδευμένο επιστημονικό προσωπικό. Στην περίπτωση της μη ύπαρξης κατάλληλου προσωπικού, οι δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη καταλήγουν να αποτελούν απλώς «καταναλωτικές» δαπάνες (π.χ., μισθοί)²³.

Η αναζήτηση χρηματοδότησης από εξωτερικές πηγές (συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης), επιστημονικών συνεργιών και διεθνών συνεργασιών, καθώς και εμπλοκής των φοιτητών (προπτυχιακών και μεταπτυχιακών) στην ερευνητική διαδικασία, ώθησε στη δημιουργία μίας σειράς ερευνητικών πανεπιστημιακών ινστιτούτων και κέντρων έρευνας (ΕΛΚΕ)²⁴. Τα ΕΛΚΕ φέρνουν επιπλέον πόρους για το πανεπιστήμιο μέσω της χρηματοδοτούμενης ερευνητικής δραστηριότητας μελών ΔΕΠ. Ιδιαίτερα γνωστή είναι η ερευνητική δραστηριότητα του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Συνολικά, καταγράφονται 21 ερευνητικά εργαστήρια και ινστιτούτα, εκ των οποίων τα περισσότερα διαθέτουν ιστοσελίδες με πληθώρα πληροφοριών για τη στελέχωσή τους, τα ερευνητικά προγράμματα στα οποία συμμετέχουν και το εκπαιδευτικό έργο που προσφέρουν (βλ. Πίνακα 11.1).

Economic Papers, Journal of Marketing, British Journal of Management, Organizational Studies, Journal of Applied Statistical Science, Accounting and Business Review, κ.ά.

²³ Βλ. σχετικά για τη σημασία της επένδυσης στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση και τη σύνδεση με τις δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη στο σύντομο άρθρο του Daniel Gros (2006), “Employment and competitiveness. The key role of education”, *CEPS Policy Brief No. 93*.

²⁴ Σε αυτό συνέβαλε και το νέο θεσμικό πλαίσιο, αρχικά με το Νόμο 2083/1992 και μία σειρά υπουργικών αποφάσεων για το θεσμικό πλαίσιο της ίδρυσης και λειτουργίας των ειδικών λογαριασμών κονδυλίων έρευνας (ΕΛΚΕ) στα πανεπιστήμια (ΥΑ αριθμ. ΚΑ/679/22.8.96, ΦΕΚ 826Β). Οι ΕΛΚΕ συνήθως έχουν κάποιο επικοινωνιακό όνομα, όπως Κέντρο Οικονομικής Έρευνας (ΟΠΑ) ή Κέντρο Ερευνών (Πανεπιστήμιο Πειραιώς). Οι περισσότεροι ΕΛΚΕ διαθέτουν ιστοσελίδες με αρκετά στοιχεία την δραστηριότητά τους, ωστόσο σε ελάχιστες περιπτώσεις προσφέρεται συστηματική και συγκεντρωμένη με κριτήρια πληροφόρηση που θα μπορούσε να βοηθήσει στη σύγκριση στοιχείων για τα πανεπιστημιακά τμήματα.

Βέλτιστες πρακτικές

Το Εργαστήριο Οικονομικής Πολιτικής του τμήματος Οικονομικών Επιστημών καθώς και το Ινστιτούτο Στατιστικής Ανάλυσης και Τεκμηρίωσης του τμήματος Στατιστικής του ΟΠΑ είναι δύο από τα πιο αξιόλογα ερευνητικά εργαστήρια στον τομέα των οικονομικών επιστημών. Το πρώτο ιδρύθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '90, συμμετέχει σε ευρωπαϊκά χρηματοδοτούμενα προγράμματα στο πεδίο της οικονομικής πολιτικής και γνωστοποιεί τα πορίσματα των ερευνών του μέσω της περιοδικής έκδοσης των Μελετών Οικονομικής Πολιτικής.

Το Ινστιτούτο Στατιστικής Έρευνας ιδρύθηκε το 1995 και αποτελεί σημαντική ερευνητική μονάδα στο πεδίο της στατιστικής έρευνας ιδιαίτερα για εκπαιδευτικά θέματα. Έχει μέχρι σήμερα εκπονήσει σειρά μελετών για τη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς και για την επαγγελματική απασχόληση των αποφοίτων οικονομικών σχολών. Συμμετέχει σε ευρωπαϊκά ερευνητικά προγράμματα και παρέχει πρόσβαση στα πορίσματα και τις μελέτες του μέσω της

Τέλος, στοιχεία για την χρηματοδοτούμενη εφαρμοσμένη ερευνητική δραστηριότητα των τμημάτων του ΟΠΑ (Οικονομικό, ΔΕΟΣ, ΟΔΕ, Μάρκετινγκ, Στατιστικής) για την περίοδο 1995-1999, δείχνουν μία τάση αύξησης των σχετικών δαπανών, ενώ η κατανομή της χρηματοδότησης προέρχεται κατά 49% από το δημόσιο, κατά 30% από την Ευρωπαϊκή Ένωση, κατά 11% από τον ιδιωτικό τομέα και κατά 10% από λοιπούς φορείς (ΟΠΑ, 2001, σ.110). Η κατανομή μάλιστα των έργων ανά τμήμα αναδεικνύει το συγκριτικό πλεονέκτημα των τμημάτων Μάρκετινγκ και Διοίκησης Επιχειρήσεων στα διεθνή και εθνικά ερευνητικά προγράμματα, καθώς και τη συγκριτικά μεγάλη συμμετοχή του τμήματος Οικονομικών Επιστημών στα έργα του ΕΠΕΑΕΚ (ΟΠΑ:2001, σ.112).

Πίνακας 11.1. Τμήματα οικονομίας και διοίκησης ΟΠΑ: Ερευνητικά εργαστήρια

Τμήματα	Εργαστήριο	Ιστοσελίδα
Οικονομικής Επιστήμης	Οικονομετρίας	
	Οικονομικής πολιτικής	www.aueb.gr/imop
Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών	Παρακολούθησης και ανάλυσης ευρωπαϊκών υποθέσεων	www.aueb.gr/deos/gr/menu2-3.htm
Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων	Διοίκησης επιχειρήσεων	
	Επιχειρηματικής πληροφορικής	www.bilab.aueb.gr
	Βιομηχανικών σχέσεων και διαπραγματεύσεων	www.cirn.aueb.gr
Μάρκετινγκ & Επικοινωνίας	Πολυμέσων επικοινωνίας	www.mcm.aueb.gr/mcmlab
	Μάρκετινγκ	
	Επιχειρησιακής επικοινωνίας	
	Κλασικών αναλύσεων και μελετών	
	Αξιολόγησης και επιχειρηματικών εφαρμογών	
	Ψηφιακού επιχειρείν και στρατηγικής	
Λογιστικής & χρηματοοικονομικής	Λογιστικών εφαρμογών	www.aislab.aueb.gr
	Χρηματοοικονομικών εφαρμογών	
Διοικητικής Επιστήμης και Τεχνολογίας	Ηλεκτρονικού εμπορίου	www.eltrun.gr
	Διοικητικής επιστήμης	www.msl.aueb.gr
	Μεταφορών και εφοδιαστικής διαχείρισης	www.trans.aueb.gr
	Επιχειρηματικής στρατηγικής	
	Πληροφοριακών συστημάτων διοίκησης	
Στατιστικής	Στατιστικής	www.aueb.gr/statistical-institute

Πηγή: ΟΠΑ (2001) & Έρευνα ομάδας ΕΛΙΑΜΕΠ (μελέτη στις ιστοσελίδες των τμημάτων, Νοέμβριος 2005-Μάρτιος 2006)

Το τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας συμμετέχει ως εταίρος στο Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών (www.uom.gr/epi) που ιδρύθηκε το 1996. Στο ινστιτούτο συμμετέχουν επίσης τα τμήματα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής, Διεθνών Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών καθώς και μη πανεπιστημιακοί φορείς (Δήμος Καλαμαριάς, Σύνδεσμος ασφαλιστικών πρακτόρων Β. Ελλάδας). Τα βασικά έργα του Ινστιτούτου αναφέρονται στη διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων και ενεργειών κατάρτισης σε οικονομικά αντικείμενα (ασφαλιστικές σπουδές, τραπεζικές σπουδές), τα ερευνητικά προγράμματα με ιδιαίτερη έμφαση στη Β. Ελλάδα και τις χώρες των Βαλκανίων, καθώς και συμμετοχή σε ευρύτερες πρωτοβουλίες για την προώθηση του ελληνικού πολιτισμού στην ευρύτερη περιφέρεια.

Σημαντική και διεθνώς αναγνωρισμένη ερευνητική εργασία διεξάγεται στα εργαστήρια των οικονομικών τμημάτων του Παντείου Πανεπιστημίου. Συγκεκριμένα, στο τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης καταγράφεται η λειτουργία τριών εργαστηρίων ερευνητικών μονάδων: του Εργαστηρίου Οικονομικής Έρευνας και Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών, του Ινστιτούτου Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού, καθώς και του Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Βέλτιστες πρακτικές

Το Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρωπίνου Δυναμικού (ΙΑΠΑΔ)¹ ιδρύθηκε το 1995 και άρχισε να λειτουργεί από το 1999. Αποτελείται από έξι επιμέρους ερευνητικές μονάδες με αντικείμενα τις χωρικές πολιτικές και σχεδιασμό, την πολιτική περιβάλλοντος, τη βιώσιμη χωρική ανάπτυξη, την τοπική αυτοδιοίκηση και διακυβέρνηση, την κοινωνική πολιτική και μετανάστευση καθώς και την αγορά εργασίας. Το ινστιτούτο ήδη καταγράφει σημαντική συμμετοχή σε ευρωπαϊκά προγράμματα (π.χ., ADAPT, Participatory governance, ESPON) ενώ προσφέρει σημαντική τεχνογνωσία στη διαμόρφωση εγχώριας πολιτικής για θέματα όπως η μητροπολιτική διακυβέρνηση. Το Ινστιτούτο διαθέτει μία από τις πιο ενημερωμένες ιστοσελίδες που επιτρέπει πρόσβαση των ερευνητών στο σύνολο σχεδόν των ερευνητικών πορισμάτων και μελετών του

Το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΙΠΑ)²⁵ ιδρύθηκε το 1975 και αποτελεί το πρώτο εξειδικευμένο ερευνητικό φορέα στο πεδίο της περιφερειακής ανάπτυξης. Η συμμετοχή του σε ερευνητικά προγράμματα της ημεδαπής αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι εκτεταμένη και εστιάζεται στα πεδία της περιφερειακής πολιτικής, της αγοράς εργασίας και του ανθρωπίνου δυναμικού, της αστικής ανάπτυξης και της εκπαίδευσης. Το ινστιτούτο δημοσιοποιεί τα ερευνητικά του έργα μέσω της ιστοσελίδας του και αποτελεί «φυτώριο» των ελλήνων περιφερειολόγων.

Στο τρίτο κλασικό οικονομικό πανεπιστήμιο (Πανεπιστήμιο Πειραιά), η πληροφόρηση για τις ερευνητικές δραστηριότητες των τμημάτων του είναι ιδιαίτερα περιορισμένη. Οι ιστοσελίδες των τμημάτων του εν λόγω πανεπιστημίου είναι από τις λιγότερο ενημερωμένες, ενώ οι αναφορές σε ερευνητικά προγράμματα είναι σχεδόν ανύπαρκτες²⁶. Ακόμα και η επιτόπια έρευνά μας με προσωπικές επισκέψεις στο εν

²⁵ www.ipa.panteion.gr.

²⁶ Εξάιρεση αποτελούν νεοϊδρυθέντα τμήματα όπως το τμήμα διδακτικής της τεχνολογίας και ψηφιακών συστημάτων (www.ted.unipi.gr).

λόγω πανεπιστήμιο για την άντληση πληροφοριών συνάντησε ανυπέρβλητα εμπόδια και άρνηση παροχής πρόσβασης σε αξιολογήσεις και αποτιμήσεις του εκπαιδευτικού έργου των τμημάτων με το επιχείρημα του απορρήτου των σχετικών πληροφοριών! Αυτό έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την αξιέπαινη πρακτική ορισμένων άλλων τμημάτων να διαθέτουν πληροφόρηση για την αποτίμηση και αξιολόγηση του εκπαιδευτικού τους έργου ακόμα και στις ιστοσελίδες τους (βλ. χαρακτηριστικά Τμήμα Στατιστικής ΟΠΑ και Πολυτεχνείο Κρήτης). Στα τμήματα Οικονομίας και Διοίκησης του Πανεπιστημίου Πειραιά καταγράφονται εννέα ερευνητικά εργαστήρια. Στο τμήμα Βιομηχανικής Διοίκησης και Τεχνολογίας δραστηριοποιούνται δύο εργαστήρια (σύγχρονων τεχνολογιών παραγωγής και ελέγχου, προσομοίωσης βιομηχανικών διεργασιών και πληροφοριακών συστημάτων παραγωγής)²⁷. Στο τμήμα Ναυτιλιακών Σπουδών υπάρχει από το 1994 το εργαστήριο ναυτικών ατυχημάτων που διαθέτει μία σημαντική βάση δεδομένων αξιοποιήσιμη από τους επιστημονικούς φορείς και τους οικονομικούς δρώντες στο σχεδιασμό, την πρόληψη και τη βέλτιστη αντιμετώπιση του κινδύνου των ατυχημάτων και τον υπολογισμό των ασφαλιστικών κινδύνων²⁸.

Στα υπόλοιπα πανεπιστήμια, καταγράφονται ερευνητικά εργαστήρια χωρίς όμως να παρέχεται επαρκής πληροφόρηση για τη εξαγωγή κάποιων συγκριτικών συμπερασμάτων. Αναλυτικότερα, στο τμήμα Ναυτιλίας και Επιχειρηματικών Υπηρεσιών Αιγαίου λειτουργεί Εργαστήριο Ναυτιλιακών Σπουδών, ενώ έχει σχεδιαστεί και η λειτουργία δύο ακόμη εργαστηρίων (στρατηγικής και νέων τεχνολογιών, συνδυασμένων μεταφορών και ναυτιλιακής πληροφόρησης)²⁹.

Στο τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων λειτουργούν δύο ερευνητικά εργαστήρια: Το εργαστήριο

²⁷ www.tex.unipi.gr/labs.htm .

Οργάνωσης και Διαχείρισης Επιχειρήσεων του Αγροτικού Χώρου και το εργαστήριο Αγροτικής Οικονομίας και Πολιτικής³⁰. Παρέχονται συνοπτικά πληροφορίες για τη στελέχωση και το ερευνητικό έργο τους (συμμετοχή σε ευρωπαϊκά ερευνητικά προγράμματα, στήριξη διδακτορικών διατριβών).

Στο Οικονομικό Τμήμα της Κρήτης καταγράφεται η λειτουργία δύο εργαστηρίων που δραστηριοποιούνται σε σύγχρονα πεδία έρευνας. Το εργαστήριο Οικονομικής των Επιχειρήσεων και Νέων Τεχνολογιών³¹, αν και ιδρύθηκε μόλις το 2004, στηρίζει την έρευνα σε πεδία όπως το ηλεκτρονικό επιχειρείν και τη διαχείριση της γνώσης. Οι συνεργασίες του όμως φαίνεται να περιορίζονται κυρίως στον εθνικό χώρο. Το εργαστήριο Οικολογικών Οικονομικών και Αειφόρου Ανάπτυξης³², που ιδρύθηκε επίσης το 2004, εμφανίζει εκτεταμένη συμμετοχή σε ερευνητικά προγράμματα (ιδιαίτερα στα πεδία της περιβαλλοντικής πολιτικής και της οικονομικής του χώρου όπως MEDIS, GENEDEC, Millennium Ecosystems Assessment) και καταγράφει συνεργασίες με ερευνητικά κέντρα της Ευρώπης.

²⁸ www.unipi.gr/akad_tmhm/naut_spoud/naut_spoud_erg_index_html .

²⁹ www.stt.aegean.gr .

³⁰ www.agricman.uoi.gr/ergast_org.htm .

³¹ www.soc.uoc.gr/benetec/index_ell.php .

³² www.soc.uoc.gr/ecosud/ .

Βασικά συμπεράσματα

- *Ανυπαρξία ενός συγκεντρωτικού μηχανισμού ή συντονισμού καταγραφής δεδομένων για την διεξαγόμενη έρευνα στα πανεπιστημιακά τμήματα οικονομίας και διοίκησης, καθώς και των εργαστηρίων και ερευνητικών μονάδων τους*
- *Μεγάλες διαφοροποιήσεις στη δημοσιοποίηση σχετικών στοιχείων μεταξύ των πανεπιστημίων αλλά και των τμημάτων των ίδιων πανεπιστημίων*
- *Από τις υπάρχουσες μελέτες για τις δημοσιεύσεις των μελών ΔΕΠ στα τμήματα οικονομίας και διοίκησης, διαπιστώνεται ότι τα τμήματα του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών προπορεύονται όλων των υπολοίπων*
- *Σημαντική παρουσία σε δημοσιεύσεις διαπιστώνεται και για το Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης*
- *Ανάλογα στοιχεία για τις δημοσιεύσεις των μελών ΔΕΠ του Πανεπιστημίου Μακεδονίας κατατάσσουν σε συγκριτικά καλύτερη θέση τα Τμήματα Οικονομικών Επιστημών και Λογιστικής. Τα τμήματα αυτά παρουσιάζουν και το μεγαλύτερο ποσοστό δημοσιεύσεων σε διεθνή περιοδικά, πρακτικά διεθνών συνεδρίων και διεθνείς συλλογικούς τόμους*
- *Σημαντική αύξηση των ερευνητικών μονάδων και ινστιτούτων των πανεπιστημίων τα τελευταία χρόνια*
- *Στοιχεία για τις ερευνητικές δραστηριότητες των εργαστηρίων του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών καταδεικνύουν σημαντική εξάρτηση από την κρατική χρηματοδότηση και μικρή συμμετοχή της ιδιωτικής χρηματοδότησης*

- *Ελλιπής έως ανύπαρκτη παροχή πρόσβασης σε αξιολογήσεις του εκπαιδευτικού και ερευνητικού έργου κάποιων πανεπιστημίων και τμημάτων, ακόμα και με την επίκληση ενός ιδιότυπου απορρήτου*

Βασικές προτάσεις πολιτικής

- *Συντονισμένη καταγραφή και αξιολόγηση των ερευνητικών δραστηριοτήτων ανά πανεπιστήμιο*
- *Ελεύθερη πρόσβαση της πανεπιστημιακής κοινότητας και των πολιτών στις στατιστικές ερευνητικής δραστηριότητας των πανεπιστημιακών τμημάτων*
- *Ενίσχυση της προσπάθειας αύξησης της ιδιωτικής χρηματοδότησης για έρευνα από τα πανεπιστημιακά εργαστήρια και ινστιτούτα*
- *Καθιέρωση κινήτρων (π.χ. δημόσιας βράβευσης) για τα πανεπιστημιακά εργαστήρια με αξιολογη και αναγνωρίσιμη ερευνητική παρουσία*
- *Ενθάρρυνση της δημιουργίας δικτύων μεταξύ εργαστηρίων και ινστιτούτων στο ίδιο θεματικό πεδίο για την επίτευξη οικονομιών κλίμακας και τη συμμετοχή σε ερευνητικά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διεθνών οργανισμών και επιχειρήσεων*

12. Συμπεράσματα

- Η ανάπτυξη των σπουδών οικονομίας και διοίκησης επιχειρήσεων την τελευταία δεκαπενταετία ακολουθεί τις διεθνείς εξελίξεις στο επιστημονικό αυτό πεδίο (λειτουργική εξειδίκευση, διαφοροποίηση, διεπιστημονικός προσανατολισμός).
- Διαπιστώνεται σημαντικός δυναμισμός και διάθεση προσαρμογής των σπουδών διοίκησης επιχειρήσεων (και κατά δεύτερο λόγο των οικονομικών) προς τις ταχέως μεταβαλλόμενες συνθήκες και ανάγκες της αγοράς, με την τελευταία να συντελεί καθοριστικά στην ανάδειξη νέων πανεπιστημιακών ειδικοτήτων και ίδρυση αντιστοίχων πανεπιστημιακών τμημάτων. Παράδειγμα αποτελεί η αυτοτελής ανάπτυξη των χρηματοοικονομικών σπουδών, ακολουθώντας την ταχύτατη εξέλιξη του χρηματοπιστωτικού κλάδου της ελληνικής οικονομίας.
- Καταγράφονται σημαντικές ελλείψεις διδακτικού προσωπικού στο σύνολο των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης (φαινόμενο που χαρακτηρίζει γενικά τα ελληνικά πανεπιστήμια).
- Η παρουσία των γυναικών μεταξύ των μελών ΔΕΠ είναι γενικά μικρή, πλην ελαχίστων τμημάτων.
- Η κατανομή των μελών ΔΕΠ ανά βαθμίδα δείχνει την ύπαρξη μίας αντεστραμμένης πυραμίδας: τα μέλη ΔΕΠ στη βαθμίδα του καθηγητή είναι περισσότερα από τον αριθμό μελών ΔΕΠ στις υπόλοιπες βαθμίδες, Αυτό οφείλεται κυρίως στην υπερβολικά αντεστραμμένη πυραμίδα των ανδρών μελών ΔΕΠ (οι γυναίκες εμφανίζουν μία κανονική πυραμίδα στην κατανομή τους ανά βαθμίδα).

- Διαπιστώνεται διαφοροποίηση των τμημάτων με κριτήριο την κατανομή των μελών ΔΕΠ ανά χώρα λήψης διδακτορικού διπλώματος. Το Ην. Βασίλειο και η Β. Αμερική αποτελούν τη βασική δεξαμενή της άντλησης μελών ΔΕΠ (εύλογη η υπεροχή των αγγλόφωνων σπουδών στο συγκεκριμένο γνωστικό κλάδο), ενώ συγκεκριμένα τμήματα φαίνεται να προτιμούν ιδιαίτερα δικούς τους διδάκτορες (π.χ., Οικονομικό ΑΠΘ).
- Καταγράφονται σημαντικά ποσοστά μη κάλυψης θέσεων διοικητικού προσωπικού (πάνω από 20% στα περισσότερα πανεπιστήμια. Τα οικονομικά πανεπιστήμια περιορίζουν τις αρνητικές οικονομίες της έλλειψης διοικητικού προσωπικού λόγω της σχετικής γεωγραφικής συγκέντρωσής τους και του μικρού μεγέθους τους. Η χρήση επίσης βοηθητικού ερευνητικού προσωπικού συμβάλλει στο μετριασμό των αρνητικών συνεπειών της έλλειψης διοικητικού προσωπικού.
- Οι οιονεί επί πτυχίω φοιτητές (όσοι δηλαδή δεν καταφέρνουν να λάβουν το πτυχίο τους με το πέρας των προβλεπομένων εξαμήνων σπουδών) αποτελούν και στα οικονομικά πανεπιστήμια ένα σημαντικό ποσοστό των εγγεγραμμένων φοιτητών. Ωστόσο, και εδώ παρατηρούνται σημαντικές επιμέρους διαφοροποιήσεις: το Οικονομικό Τμήμα Μακεδονίας καταγράφει ποσοστό οιονεί επί πτυχίω φοιτητών επί των εγγεγραμμένων φοιτητών που ξεπερνά το 76%, ενώ σε τμήματα όπως το Μάρκετινγκ ΟΠΑ και Διοίκησης Επιχειρήσεων Πειραιά δεν ξεπερνά το 30%.
- Η ύπαρξη σημαντικών κενών στην κάλυψη οργανικών θέσεων μελών ΔΕΠ σε συνδυασμό με την τάση αύξησης του αριθμού των εισακτέων έχει συμβάλει σε δυσμενή αναλογία μελών ΔΕΠ και εγγεγραμμένων φοιτητών. Ωστόσο, επιμέρους διαφοροποιήσεις μεταξύ των τμημάτων είναι υπαρκτές.

- Τα στοιχεία για την επαγγελματική και εκπαιδευτική «δεξαμενή» προέλευσης των φοιτητών οικονομικών και διοικητικών επιστημών παραπέμπουν σε πατέρα υπάλληλο γραφείου /επιστήμονα/ έμπορο και απόφοιτο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης / λυκείου. Σε σημαντικό βαθμό, οι σχολές οικονομίας και διοίκησης αποτυπώνουν μία ισόρροπη εκπροσώπηση όλων των επαγγελματικών και μορφωτικών κοινωνικών στρωμάτων, λειτουργώντας ως δεξαμενές αξιολογής κοινωνικής κινητικότητας.
- Τα στοιχεία για το περιεχόμενο σπουδών και τις εκπαιδευτικές μεθόδους αποκαλύπτουν επίσης σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των τμημάτων. Ελάχιστος αριθμός μαθημάτων για τη λήψη του πτυχίου, μαθήματα υποδομής, κατευθύνσεις σπουδών, διδασκαλία ξένων γλωσσών και πληροφορικής, σεμιναριακά μαθήματα και εργαστήρια συζητήσεων είναι στοιχεία που διαφοροποιούνται ανά πανεπιστήμιο και τμήματα σπουδών. Διαπιστώνεται σχετική ευελιξία στα προγράμματα σπουδών (δυνατότητα επιλογής μαθημάτων) και τάση προσαρμογής στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Η τελευταία είναι ακόμα πιο έντονη στα νεώτερα πανεπιστημιακά τμήματα (μαθήματα ανταγωνιστικότητας, νέων τεχνολογιών, οικονομικής του περιβάλλοντος κ.ά.).
- Στις σχολές του εξεταζόμενου κλάδου εμφανίζονται σημαντικές και διεθνώς αξιολογες ερευνητικές νησίδες ποιότητας. Ορισμένα τμήματα του ΟΠΑ (Οικονομικό, ΔΕΟΣ) απαιτούν από τα μέλη ΔΕΠ να δημοσιεύουν στα υψηλότερου κύρους διεθνή επιστημονικά περιοδικά του κλάδου ως προϋπόθεση για την εξέλιξή τους.
- Η προσπάθεια καταγραφής των χρηματοδοτούμενων ερευνητικών δραστηριοτήτων των υπό εξέταση τμημάτων συναντά ιδιαίτερες δυσκολίες

όπως η μη ενημέρωση ιστοσελίδων, η επίκληση επιχειρημάτων περί απορρήτου των σχετικών πληροφοριών κ.ά. Δημιουργεί πολλά ερωτήματα η στάση αυτή δεδομένου ότι τα αποτελέσματα των ερευνητικών προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από δημόσιους πόρους δεν μπορεί παρά να είναι ανοικτά στο κοινό (πολίτες και ερευνητές). Στη βάση των υπαρχόντων στοιχείων, διαπιστώνεται η ύπαρξη ορισμένων σημαντικών συλλογικών ερευνητικών προσπαθειών σε αρκετά τμήματα οικονομίας και διοίκησης.

13. Βασικές προτάσεις πολιτικής

- **Διδακτικό προσωπικό:** Αύξηση της κάλυψης των κενών οργανικών θέσεων διδασκόντων και αντιμετώπιση του προβλήματος της ύπαρξης τμημάτων όπου το έκτακτο διδακτικό προσωπικό είναι αναλογικά μεγαλύτερο. Η κάλυψη των οργανικών θέσεων θα βελτιώσει το δείκτη της αναλογίας διδασκόντων / φοιτητών συμβάλλοντας έτσι στην ποιοτική αναβάθμιση των παρεχομένων σπουδών ενώ η αναλογική μείωση της συμμετοχής των εκτάκτων διδασκόντων στο σύνολο των διδασκόντων θα αποκαταστήσει μία από τις βασικότερες οργανωτικές αρχές για την οικοδόμηση μίας στέρεας πανεπιστημιακής κοινότητας
- **Τμήματα και εισαγόμενοι φοιτητές:** Ορθολογικός σχεδιασμός για την ίδρυση νέων τμημάτων στη βάση κριτηρίων που σχετίζονται με την αγορά εργασίας, τις επιχειρηματικές προσδοκίες και τη μακροπρόθεσμη στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης. Η ίδρυση τμημάτων με ασαφή γνωστικό και επαγγελματικό χαρακτήρα κρίνεται ως μη συμβάλλουσα στην ισορροπία ζήτησης και προσφοράς ειδικοτήτων ενώ θα μπορούσαν κάλλιστα οι όποιες επιμέρους εξειδικευμένες γνωστικές περιοχές να καλύπτονται στα ήδη υπάρχοντα τμήματα οικονομίας και διοίκησης
- **Διοικητικό προσωπικό:** Κάλυψη των κενών οργανικών θέσεων έτσι ώστε να βελτιωθεί ο σχετικός δείκτης κάλυψης θέσεων και να συμβάλει στη μείωση των αρνητικών οικονομιών για το διδακτικό έργο (μείωση χρόνου που αφιερώνουν οι διδάσκοντες σε έργο διεκπεραιωτικού χαρακτήρα). Προτείνεται επίσης η καθιέρωση της διαρκούς επιμόρφωσης και κατάρτισης

των εν λόγω υπαλλήλων έτσι ώστε να συμβάλλουν ενεργά στη συνολική αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα των τμημάτων

- **Κτιριακή και υλικοτεχνική υποδομή:** Η αύξηση των εισαγομένων φοιτητών την τελευταία δεκαετία και η αύξηση των τμημάτων έχει καταστήσει τους υπάρχοντες χώρους κατά σημαντικό ποσοστό ανεπαρκείς για τη διεξαγωγή του διδακτικού και ερευνητικού έργου. Προτείνεται η σύνδεση του προγραμματισμού για την αύξηση των εισαγόμενων φοιτητών και την αύξηση των τμημάτων με συγκεκριμένα χωροταξικά κριτήρια (πχ., εξασφάλιση κατάλληλων και επαρκών αιθουσών διδακτικού έργου, αύξηση χώρου εργαστηρίων και ανάγνωσης / βιβλιοθήκης). Τα τμήματα οικονομίας και διοίκησης στα κλασικά οικονομικά πανεπιστήμια (ΟΠΑ, Πειραιά, Μακεδονίας) εξυπηρετούνται από μία κεντρική βιβλιοθήκη, οι παροχές της οποίας δεν προσαρμόζονται στην αύξηση των εισαγομένων φοιτητών και την αύξηση του αριθμού των τμημάτων (πχ., αύξηση αριθμού υπολογιστών για την πρόσβαση σε βιβλιογραφία / διαδίκτυο, αύξηση θέσεων εργασίας, αύξηση χώρου που αναλογεί σε κάθε χρήστη της βιβλιοθήκης, αύξηση αντιτύπων βιβλίων και περιοδικών για την κάλυψη της αυξημένης ζήτησης)
- **Προγράμματα σπουδών:** Προτείνεται η επέκταση της εισαγωγής μαθημάτων επιχειρηματικότητας και επιχειρησιακής πολιτικής καθώς και η ενίσχυση της ευελιξίας επιλογής μαθημάτων από άλλα τμήματα των οικείων πανεπιστημίων και σχολών. Η πολυσύνθετη επιχειρηματική πραγματικότητα και η διεθνής πλέον διάσταση αυτής απαιτεί και την «τριβή» των σπουδαστών με ευρύτερα γνωστικά αντικείμενα όπως της κοινωνιολογίας και της ηθικής. Προτείνεται

επίσης η υποχρεωτική παρακολούθηση μαθημάτων ξένων γλωσσών (με επάρκεια στην αγγλική ως προϋπόθεση αποφοίτησης) και πληροφορικής σε όλα τα τμήματα οικονομίας και διοίκησης. Προτείνεται επίσης η επέκταση εφαρμογής του θεσμού της πρακτικής άσκησης σε επιχειρήσεις και οργανισμούς. Η εκπαιδευτική μεθοδολογία που εφαρμόζεται στα τμήματα οικονομίας και διοίκησης είναι από τις πλέον καινοτόμες και συμβατές με τη σύγχρονη διδακτική (ομαδικά εργαστήρια, e-class), ωστόσο δεν προκύπτει καθολική ενσωμάτωσή της σε όλα τα τμήματα (ιδιαίτερα στα περιφερειακά πανεπιστήμια).

- **Διασύνδεση με την τοπική κοινωνία και οικονομία:** Η σημασία των τμημάτων οικονομίας και διοίκησης για την παραγωγή καινοτομίας και ορθολογικού σχεδιασμού επιχειρηματικής δράσης θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για την υποβοήθηση της ανάπτυξης ή και την αναβάθμιση ήδη υπαρχουσών επιχειρηματικών συγκεντρώσεων (clusters). Αυτό προϋποθέτει τη λειτουργία των πανεπιστημιακών σχολών ως αναπόσπαστων υποσυστημάτων των ευρύτερων κοινωνικών και οικονομικών συστημάτων και όχι ως «κεχωρισμένων» οχυρών, «κλειστών» και «εσωστρεφών» συστημάτων. Προτείνεται η γενικότερη δημοσιοποίηση αναλυτικών στοιχείων για τις ερευνητικές δραστηριότητες των τμημάτων και των διδακτικών μεθόδων τους, καθώς και η συγκρότηση διαδικασιών διαβούλευσης με τις τοπικές επιχειρήσεις και οργανισμούς για την ανταλλαγή πληροφοριών και την αξιοποίηση εκατέρωθεν απόψεων και αντιλήψεων

- **Αξιολόγηση και αποτίμηση εκπαιδευτικού και ερευνητικού έργου:** Παρά την καταγραφή αρκετών περιπτώσεων τμημάτων όπου η εσωτερική αξιολόγηση είναι διαδικασία εμπεδωμένη και τακτικά προγραμματισμένη (πχ., αξιολόγηση διδασκόντων από τους φοιτητές στη βάση ερωτηματολογίου στο τέλος κάθε εξαμήνου), η διάχυση των αποτελεσμάτων της όποιας αξιολόγησης στην ευρύτερη επιστημονική κοινότητα και την κοινωνία είναι σχεδόν «απαγορευμένη». Αποτέλεσμα της μη διάχυσης των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης είναι η μειωμένη ως ανύπαρκτη κοινωνική λογοδοσία, η μη πληροφόρηση των υποψηφίων σπουδαστών για το παραγόμενο εκπαιδευτικό έργο και η έλλειψη δεδομένων για την συγκριτική αποτίμηση των τμημάτων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Προτείνεται η δημοσιοποίηση (μέσω διαδικτυακών διευθύνσεων των πανεπιστημίων) βασικής πληροφόρησης σχετικά με τις υποδομές των τμημάτων, το πρόγραμμα σπουδών, τα μέλη ΔΕΠ (σπουδές, ερευνητικό έργο, κύριες δημοσιεύσεις), καθώς και πορισμάτων των όποιων αξιολογήσεων και της μεθοδολογίας αυτών.
- Τόσο η ποιότητα όσο και η όποια έλλειψή της στα ελληνικά πανεπιστήμια θα αναδεικνύονταν (ικανοποιώντας τη δημόσια αξίωση διαφάνειας) μέσα από μια **ευρύτερη κουλτούρα δημοσιότητας.**

Βιβλιογραφία

- Βερεβή Άλκηστις**, επιμ. (2002), *Το έργο «Έρευνα» 1997-2000. Συνοπτική παρουσίαση*, ΚΕΕ: Αθήνα
- ΓΓΕΤ** (2002), «Ελλάδα: Γυναίκες και Επιστήμη», *Εθνική Έκθεση*, ΓΓΕΤ: Αθήνα
- Γιαννόπουλος Π.** (2003), «Περιφερειακά πανεπιστήμια στην Ελλάδα και τοπική ανάπτυξη. Η περίπτωση του πανεπιστημίου Αιγαίου στη Χίο», *Πανεπιστήμιο*, τχ.3, σ.89-100
- Επιτροπή για την Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση/ ΕΣΥΠ** (2005), «Πόρισμα», 19 Δεκεμβρίου
- Gros D.** (2006), “Employment and competitiveness. The key role of education”, *CEPS Policy Brief No. 93*, www.ceps.be
- Κάτσικας Χ.** (2005), *Σπουδές-επάγγελμα και αγορά εργασίας*, Ατραπός: Αθήνα
- Μπήτρος Γ.** (2002), «Η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις οικονομικές επιστήμες», στο Βερεβή Άλκηστις, ο.π., σ. 78-82
- ΟΠΑ** (2001), «Αποτίμηση του έργου του ΟΠΑ. Σχέδιο εκτέλεσης αυτοαξιολόγησης», ΟΠΑ: Αθήνα
- Pagoulatos G., Bourikos D.** (2005), “Research in the field of European governance: The case of Greece”, *National Report*, “Network of Excellence: Efficient and Democratic Governance in a Multi-level Europe” (CONNEX, EC 6th Framework Programme)
- Πανεπιστήμιο Πειραιά** (2002), *Οδηγός σπουδών 2002-2003*, Επτάλοφος: Αθήνα
- Σημίτης Κ.** (2005), *Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004*, Πόλις: Αθήνα (7^η έκδοση)

Στεργίου Δ., επιμ. (2000), «Τα οικονομικά τμήματα των πανεπιστημίων», *Οικονομικός Ταχυδρόμος (αφιέρωμα)*, σ. 41-67, 12 Μαρτίου

Στεριάδου Καλλιόπη (1993), *Η εξέλιξη των συνταγματικών μεταρρυθμίσεων για θέματα ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα από το 1821 έως σήμερα*, Αντ. Σάκκουλας: Αθήνα-Κομοτηνή

Τμήμα Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σχέσεων / ΟΠΑ (2005), *Κανονισμός προπτυχιακών σπουδών*, Αθήνα

Τμήμα Διοικητικής Επιστήμης και Τεχνολογίας / ΟΠΑ (2005), *Πρόγραμμα σπουδών 2005-6 και αναλυτική παρουσίαση μαθημάτων χειμερινού εξαμήνου*, Αθήνα

Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής / ΟΠΑ (2003), *Οδηγός σπουδών ακαδημαϊκού έτους 2003-2004*, Αθήνα

Τμήμα Μάρκετινγκ και Επικοινωνίας / ΟΠΑ (2005), *Οδηγός προπτυχιακών σπουδών*, Αθήνα

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών / ΕΚΠΑ (2003), *Οδηγός σπουδών 2003-2004*, Αθήνα

Διευθύνσεις διαδικτύου

Βιομηχανικής Διοίκησης Πειραιά	www.tex.unipi.gr
ΔΕΟΣ ΟΠΑ	www.aueb.gr/deos
Δημόσιας Διοίκησης Παντείου	www.panteion.gr/~spolimer
Διοίκησης Επιχειρήσεων Αιγαίου	www.ba.aegean.gr
Διοίκησης Επιχείρησης Πάτρας	http://webba.bma.upatras.gr
Διοικητικής Επιστήμης ΟΠΑ	http://dmst.aueb.gr
ΔΟΣΑ ΔΠΘ	www.ierd.duth.gr
Λογιστικής ΟΠΑ	www.aislab.aueb.gr/accfin
Μηχανικών Οικονομίας Αιγαίου	www.fme.aegean.gr
Ναυτιλίας Αιγαίου	www.stt.aegean.gr
ΟΔΑΕ Ιωαννίνων	www.agricman.uoi.gr
ΟΔΕ ΟΠΑ	www.aueb.gr/dba
Οικονομικό ΑΠΘ	http://web.auth.gr/econ
Οικονομικό ΕΚΠΑ	www.econ.uoa.gr
Οικονομικό Θεσσαλίας	www.econ.uth.gr
Οικονομικό Ιωαννίνων	www.econ.uoi.gr
Οικονομικό Κρήτης	www.soc.uoc.gr
Οικονομικό ΟΠΑ	www.de.aueb.gr
Οικονομικό Πάτρας	www.econ.upatras.gr
Οικονομικό Πελοποννήσου	http://econ.uop.gr/~econ
Παιδαγωγικό Ινστιτούτο	www.pi-schools.gr
ΟΠΑ Παντείου	www.panteion.gr/gr/new/menu/topa

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

www.uom.gr

Πανεπιστήμιο Πειραιά

www.unipi.gr

Στατιστικής ΟΠΑ